

PHILIPPE DELORM

ÎMPĂRĂTESSE, REGINE, PRINȚESSE

ȘI POVEȘTILE LOR
SCANDALOASE

PHILIPPE DELORME
ÎMPĂRĂTESE,
REGINE, PRINTESE
ȘI POVEȘTILE LOR
SCANDALOASE

Traducere de Irina Nicolae
EDITURA HUMANITAS
2021

Philippe Delorme
Scandaleuses Princesses
© 2005

Pygmalion, département des Éditions Flammarion.
Romanian edition published by arrangement with
Publishers through Agenția Literară SUN S.R.L.
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2021, pentru prezenta versiune
românească (ediția digitală)

ISBN: 978-973-50-7249-0 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parțială, multiplicarea sa prin orice mijloace și sub orice formă, punerea sa la dispoziție publică pe internet sau în rețele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informației, gratuit sau în scop comercial, precum și alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislației privind protecția dreptului de autor și se pedepsesc conform legilor în vigoare.

Philippe Delorme, născut în 1960 în apropiere de Paris, este o figură foarte vizibilă în cadrul actualei generații de istorici francezi. Deținător al unui masterat și al unei diplome de studii aprofundate la Universitatea Paris IV Sorbonne, este un specialist în cercetarea științifică a diverselor dinastii și familii regale ale lumii. Strădania sa de a oferi o imagine conformă adevărului istoric asupra destinelor conducătoare se reflectă și în colaborarea cu revista *Point de Vue*, publicație dedicată traseelor de viață ale capetelor încoronate. Împietind erudiția istoricului cu harul scriitoricesc, Philippe Delorme zugrăvește în cărțile sale figuri importante care au cârmuit în trecut, publicând peste douăzeci de lucrări, printre care se numără o serie de biografii ale unor mari regine ale Franței: Maria de Medici, Ana de Austria, Maria Antoaneta, Eleonora de

Aquitania, Blanca de Castilia și Isabela de Bavaria. Cele mai cunoscute scrieri ale sale sunt *L'affaire Louis XVII* și *Louis XVII: la vérité*, în care întreprinde o amănunțită și revoluționară cercetare, bazată pe analiză ADN, asupra destinului lui Ludovic XVII. Activitatea susținută a autorului s-a concretizat în perioada recentă prin apariția unei biografii nonconformiste a regelui francez Henric IV, intitulată *Henri IV, les réalités d'un mythe* (2010), și a unei cărți despre nunțile regale din Marea Britanie, prilejuită de proaspăta cununie religioasă a prințului William cu prințesa Catherine (2011).

Prezentare

Se știe că muza Clio, care în mitologia greacă stăpânește tot ceea ce ține de trecut, aparținea sexului frumos. Cu toate acestea, nu e mai puțin adevărat că Istoria a fost scrisă cel mai adesea de bărbați. Siguri de superioritatea lor și înfiorător de misogini, astfel de bărbați le-au înfierat pe multe suverane și prințese. Când guvernau cu hotărâre, erau considerate crude și neîndurătoare. Când se foloseau de farmecele lor pentru a-și seduce adversarii și a-i aduce de partea lor, se spunea că sunt imorale până la pierzanie. Acele trăsături pe care mai toți cronicarii le considerau a fi virtuți pentru monarhii de sex bărbătesc – curajul fizic, îndrăzneala, inflexibilitatea, vigoarea erotică – erau stigmatizate atunci

când le caracterizau pe regine, ca aducătoare de rușine și dezordine, nedemne de adevărata „feminitate”...

Au fost prințese atipice, care, în ultimele treizeci de secole, au îndrăznit să comită aceleași excese ca și soții sau tații lor și să-și croiască propriul destin, în vreme ce lumea în care trăiau le obliga pe femei să-și ducă viața în umbra bărbaților protectori.

Ne putem întreba totuși dacă aceste femei au fost întotdeauna atât de vinovate pe cât le-au prezentat contemporanii lor. Să fim oare de acord cu Homer, care afirma despre Clitemnestra că „s-a acoperit însă de o ocară, care o să se împrăștie de acum încolo și asupra femeilor cinstite”? Trebuie să o vedem pe Messalina numai ca subiect al satirei acide prin care o descrie Iuvenal? Lucrezia Borgia, devenită ducesă de Ferrara, nu a șters oare infamiile ce se petreceau la curtea papei Alexandru VI, tatăl său? Iar dacă Isabelle a Angliei sau Isabela II a Spaniei, care fuseseră măritate împotriva voinței lor cu prinți care nu erau atrași de femei, au avut amanți, cine ar avea dreptul să le reproșeze? Victime au fost, în felul lor libertin, și Charlotte de Monaco, Carolina de Brunswick sau Margareta a Marii Britanii. Se va vorbi oare despre acelea care au domnit cu o mână de fier, impunându-și voința în fața unor soți slabi, așa cum au făcut Izabela, Teodora, Fredegonda sau Ecaterina cea Mare a Rusiei? Sau despre acelea – cum au fost Margareta de Valois, Christina a Suediei sau Marie Bonaparte – care, prin inteligența lor, s-au situat în categoria spiritelor celor mai înalte ale vremii?

Poveștile pe care vi le oferim nu-și propun să le reabiliteze pe aceste prințese înfierate cu stigmatul infamiei de către autorii de odinioară. Dar, mai mult decât stricta veridicitate istorică, ne-a atras legenda lor, zugrăvită în culorile desfrâului și sângelui, aflată undeva între biografie și povestea galantă.

I.
CLITEMNESTRA
(secolul al XII-lea î.Hr.)
Criminală și infidelă

Cu vreo douăsprezece veacuri înainte de era noastră, în zorii civilizației grecești, Istoria răsare timid din roua aurie a legendei. Ce mai contează dacă războiul troian nu a existat! Sau dacă nu a fost decât o incursiune a unor pirați pe coastele Asiei Mici. Eroii lui Homer își păstrează neștirbită aura de veșnicie. Aheii, ca un singur om, au pornit la luptă ca să o elibereze pe Elena, soția lui Menelau, răpită de Paris, fiul lui Priam, alegându-l drept conducător pe regele Argosului și al cetății Micene.

Agamemnon este căsătorit chiar cu sora Elenei, Clitemnestra, care va rămâne pentru totdeauna simbolul perfidiei feminine și întruchiparea tragismului. Iată cum este descrisă în *Odiseea*: „Femeia asta cu suflet negru s-a acoperit însă de o ocară, care o să se împrăștie de acum încolo și asupra femeilor cinstite.”¹

Totuși, merită Clitemnestra atât dispreț și acest oprobriu universal? Nu va fi fost oare o simplă victimă a unui blestem pe care nimeni n-ar fi putut să-l frângă? Conform unei tradiții, mama sa, Leda, fiica regelui Etoliei, nu era alta decât Nemesis, neînduplecata zeiță a Răzbunării și a Pedepsei divine. Ca să o seducă, regele zeilor, Zeus, se

---

¹ Pasajele din Homer sunt preluate din *Odiseea*, traducere în proză de Eugen Lovinescu, Editura Mondero, București, 1995 (n. tr.).

transformă într-o lebedă. Din această relație interzisă au ieșit două ouă divine, din care se vor naște doi băieți, Castor și Polux, și două fete, Elena și Clitemnestra.

Crescută la curtea lui Tindar – regele Spartei și soțul de complezență al Ledei –, Clitemnestra va fi dată de soție lui Tantal II, fiul lui Tieste și descendent îndepărtat al lui Tantal I, faimosul rege al Lydiei, care fusese condamnat de zei la un supliciu fără sfârșit. Prin această uniune, Clitemnestra intră în familia atrizilor, lovită de un destin cumplit, începând din clipa în care, la un ospăț, Atreu i-a servit fratelui său Tieste carnea propriilor copii.

Din acest moment, fatalitatea își urmează cursa implacabilă. Tantal este asasinat de vărul său Agamemnon, regele din Micene, care-l omoară și pe copilul dăruit lui de Clitemnestra. Acesteia i se cruță viața, dar numai pentru a fi ulterior constrânsă să devină soția criminalului. Totuși, Clitemnestra nu se revoltă. Soarta a adus-o alături de Agamemnon, căruia îi va fi o soață fidelă, născându-i patru fete – Electra, Ifigenia, Ifigianese și Crisotemis –, precum și un băiat, Oreste.

Să se fi rupt oare blestemul atrizilor? Dacă e așa, răpirea Elenei îl va reînvia. Împreună cu soțul său, Menelau, fratele lui Agamemnon, sora Clitemnestrei domnește în Sparta. Până în ziua în care troianul Paris, vrăjit de frumusețea ei divină, o convinge să fugă împreună cu el. Furioși, grecii își strâng corăbiile în portul Aulis, dar un vânt potrivnic îi împiedică să iasă în larg. Atunci Agamemnon primește de la un oracol vestea că zeița Artemis, protectoarea locurilor, îi cere să i-o sacrifice pe fiica sa Ifigenia. Ca să o determine să vină de la Micene, regele folosește o stratagemă, pretinzând că vrea să o mărite cu înfocatul Ahile, regele mirmidonilor.

Fără nici o bănuială, Clitemnestra o însoțește pe biata ei fiică, dar, când înțelege monstruosul plan al lui

Agamemnon, își varsă tot amarul. În *Ifigenia la Aulis*, Euripide îi atribuie spusele: „Întâi – să-ți amintesc întâia vătămare – / ți-am fost nevastă, peste voia mea, silită, / când l-ai ucis pe soțul meu întâiul, pe Tantal / și pruncul meu, rupându-l sălbatic de la sân, / l-ai sfârâmat de viu pe glie! Frații mei, atunci, / gonind pe cai strălucitori, fiii lui Zeus, / te-au înfruntat cu armele. Dar tatăl meu, Tyndar / moșneagul, te-a salvat ca pe un rugător / pitit la el iar tu m-ai luat în patul tău. / M-am lepădat apoi de orice dușmănie / și am rămas, mărturisește, pentru tine / și pentru casa ta femeia fără pată, / supusă Afroditei cu neprihănire. / Prin grija mea palatul tău s-a-mbelșugat, / Încât aflai doar bucurie înăuntru / Și-afară numai fericire. Cât de rar / E scris să aibă omul asemenea soție! / Mai grabnic se-ntâlnesc femei din soiul rău. / Ți-am dat un fiu, Oreste, după trei copile; / Pe una dintre ele mi-o smulgi fără cruțare. / Răspunde, ce vei spune când vei fi-ntrebat / De ce o pierzi? Să dau răspunsu-n locul tău? / «Ca s-o câștige Menelau pe Elena!» / Frumos! Îți pierzi fiica pentru o dezmățată! / Răscumperi stricăciunea cu prețul cel mai scump!”²

Atridul nu vrea să audă nimic. Ifigenia este sacrificată pe altarul lui Artemis – chiar dacă unii autori spun că zeița ar fi înlocuit-o cu o căprioară. În sfârșit, corăbiile aheilor pot să pornească spre Răsărit. Clitemnestra nu mai poate simți altceva decât ură pentru acest soț pe care nu l-a iubit niciodată și căruia îi prezice o „întoarcere sumbră”...

Pe timpul absenței lui, Agamemnon i-a încredințat treburile celor două state vărului său Egist – un alt fiu al lui Tieste – și i-a dat însărcinare bătrânului aed Demodocos,

---

² Pasajele din Euripide sunt preluate din *Ifigenia la Aulis*, traducere de Alexandru Miran, Editura Univers, București, 1975 și din *Electra*, traducere de Alexandru Miran, Editura Minerva, București, 1976 (n. tr.).

poet și muzicant, să o vegheze pe regină. În *Odiseea*, Nestor, regele Pylosului, povestește trădarea lui Egist: „În vreme ce în jurul Troiei noi săvârșeam fapte mărețe, el stătea la adăpost în Argolida și căuta să momească cu vorba pe nevasta lui Agamemnon. La început Clitemnestra i-a respins mârșăvia și n-a ascultat decât de cugetul drept și de cântărețul lăsat de Agamemnon la plecarea lui în Troia ca să-i păzească cinstea. Dar la urmă, când i-a vrut Dumnezeu pieirea, Egist l-a trimis pe cântăreț într-o insulă pustie și l-a lăsat acolo ca să-l mănânce păsările. Apoi, când s-au uitat în voia patimii, a dus-o acasă la el, și câte buturi n-a mai jertfit pe altarele zeilor, câte odoare de ștofe și de aur n-a mai închinat el, că a izbutit în ce nici nu visase să izbutească!”

Astfel, Clitemnestra, cedând dorinței, devine amanta lui Egist. În *Electra* lui Euripide, ea mărturisește: „Femeile, trebuie să recunosc, ascultă nebunește de simțuri. Dar, având în ea această slăbiciune, când soțul face greșeala de a nu-i lua în seamă așternutul, nevasta ține să se poarte la fel ca bărbatul și își câștigă un iubit în altă parte. Și atunci, învinuirile cad numai asupra noastră iar despre cei ce poartă vina într-adevăr, despre bărbați, nu se șoptește nimic rău.”

Atunci când, după zece ani de lupte, grecii se întorc în patria lor, soarta lui Agamemnon este pecetluită. Ca pentru a-i reaprinde ura Clitemnestrei, își aduce cu el concubina, prințesa troiană Cassandra. În cele mai vechi versiuni ale poemelor epice, regina rămâne inocentă față de intriga criminală, urzită de Egist singur. În schimb, Homer o descrie ca pe o complice activă, așa cum povestește fantoma lui Agamemnon:

„Neptun nu m-a răpus pe mare stârnind mânia furtunilor cumplite, nici pe uscat nu m-au lovit dușmanii, ci Egist și cu blestemata mea soție mi-au urzit moartea și ceasul din

urmă și m-a poftit în casa lui, de m-a înjunghiat la masă ca pe o vită în staul. Așa murii de o moarte ticăloasă, iar în jur mi-au măcelărit și pe tovarăși, cum ai tăia purceii cu grămada la nuntă ori la praznicul unui om cu stare și puternic. [...] Zăceam în sală de-a valma cu urcioarele și cu mesele pline de morți într-o baltă de sânge. Am auzit atunci țipătul sfâșietor al Casandrei, fiica lui Priam, pe care cruda Clitemnestra a ucis-o lângă mine, iar când trăgeam de moarte am ridicat brațul să-mi caut sabia dar ticăloasa s-a dus și m-a lăsat să mor, fără să-mi fi închis măcar ochii și gura, că nu-i nici o ființă mai haină și mai îndrăzneță decât femeia ce-și pune în gând fapte groaznice. [...] Femeia asta cu suflet negru s-a acoperit însă de o ocară, care o să se împrăștie de acum încolo și asupra femeilor cinstite.”

În tragediile clasice, în final, soția vinovată îi dă ea însăși lovitură de grație lui Agamemnon. Îi pregătește o haină căreia îi coase gulerul și mânecile. Ieșind din baie, regele o îmbracă și se vede prins în cursă, iar Clitemnestra îl lovește în voie. În prima sa *Orestie*, Eschil o descrie cu securea în mână, acoperită de sângele lui Agamemnon și al Casandrei, savurându-și crima:

„De-atâta vreme m-am gândit la încercarea asta! Așadar a venit răzbunarea victorioasă, până la urmă. Stau neclintită chiar în locul în care am lovit; acum fapta este săvârșită. Nu voi tăgădui, am pus la cale totul, astfel încât feciorul lui Atreu să nu poată fugi din fața morții și nici s-o poată da de-o parte.

Arunc asupra lui o plasă din care nu este scăpare, un năvod pescăresc, un strai de mărire vicleană, și îl lovesc de două ori; el scoate două urlete, mădulele i se înmoaie, și când se năruie, lovesc din nou, a treia oară, prinos vărsat lui Zeus cel de sub glie, Mântuitorul morților.

Atunci, zăcând, el își dă duhul, iar sângele, țâșnind din rănilor străpunse, mă împrășcă, picături întunecate, nu mai puțin plăcute pentru mine, decât e roua sclipitoare, dar dumnezeiesc, pentru semințele din muguri.

Acestea-s faptele, cinstiți bătrâni din Argos; fie că sunt pe placul vostru, fie că nu vă plac, eu tot mă laud pentru ele.”³

Comentându-și fapta de neiertat, Clitemnestra se consideră un instrument al dreptății. L-a pedepsit pe ucigașul Ifigeniei, care fusese sacrificată de un tată nedemn, fără să-și dea seama că scria un nou capitol al istoriei sângeroase a atrizilor: „... [Agamemnon] care, nepăsător, ca unul ce-și alege un cap de vită pentru jertfă din belșugul de oi al turmelor sale mițoase, și-a jertfit-o pe copila lui – rodul preascump al pântecului meu – ca să îmbuneze vânturile Traciei.

Rodului meu, ce mi l-a dăruit, Ifigeniei mele, amarnic jelitei, i-a hărăzit un destin pe care l-a ndurat apoi și el, după dreptate.

Să nu se mai poarte măreț în lumea lui Hades!

Moartea prin sabie l-a doborât pe cel care se cuvenea să plătească pentru fărădelegea lui.”

Abilă justificare, care ascunde adevăratele cauze ale dramei. Clitemnestra l-a ucis pe Agamemnon din gelozie, apoi s-a aplecat cu o bucurie aproape erotică asupra cadavrului Casandrei: „Iată-l la pământ pe omul vătămător pentru nevasta lui și plin de miere pentru Chryseis la Troia.

Și ea, de-asemenea, captiva, prorocița și vânzătoarea semnelor divine, tovarășa-i de așternut, iat-o culcată,

---

³ Pasajele din Eschil sunt preluate din *Orestia - Agamemnon*, traducere de Alexandru Miran, Editura Univers, București, 1979 și din *Orestia - Hoeforele*, traducere de Alexandru Miran, Editura Univers, București, 1979 (n. tr.).

credincioasă, lângă el precum au împărțit deopotrivă, și pe mare scândurile navei!

Amândoi au îndurat ceea ce li se cuvenea.”

Aceasta pentru că, prin moartea regelui, ea devine liberă pentru Egist. Crima ei pune în umbră adulterul: „... în palatul meu nu se va furișa nici măcar umbra spaimei, atâta vreme cât Egist, la fel ca și până acum, va sta în preajmă să-mi aprindă focul vetrei și să mă ajute cu bunăvoința sa.”

Din acea clipă, Clitemnestra uită de orice măsură. Se căsătorește cu Egist, care devine astfel rege. Ca să scape de pumnalul ucigașilor, moștenitorul legitim, tânărul Oreste, se exilează la unchiul său Strofios, regele Focidei, care-l ia sub ocrotirea lui. Dar regina nu se oprește aici. Pentru că-l ajutase pe Oreste să fugă, fiica sa Electra este închisă în palat și acoperită de umilință și de batjocură.

„Egist își împlinise gândul și ucisese pe Agamemnon și-i supusese poporul. Șapte ani a domnit el peste bogata Micene, dar, în al optulea, Oreste s-a întors din Atena, de a răpus pe vicleanul ucigaș al tatălui său. După măcel el a dat un praznic Argienilor și a îngropat pe Egist și pe nelegiuita-i mamă.”

În câteva versuri, Homer rezumă aici epilogul lungii istorii a atrizilor. Oreste părăsise în secret curtea lui Strofios, împreună cu Pilade, fidelul său tovarăș. Pitia din Delfi îi prorocise: „Tu singur, fără arme și fără ostași, ci doar / Prin vicleșug, când nici le-ar trece lor prin gând, / Să mi-i ucizi cu mâna ta! Că-așa e drept!”⁴

Astfel, Oreste intră pe ascuns în Micene, cu complicitatea Electrei, pe care Sofocle o descrie lamentându-se:

---

⁴ Pasajele din Sofocle sunt preluate din *Electra*, traducere de George Fotino, BPT, Editura pentru Literatură, București, 1965 (n. tr.).

„... Vedeți / Și voi ce viață mai trăiesc când, afundat / În
jilțul tatii – jilț regesc – îl văd pe el, / Pe chiar Egist, în
haina tatii-nveșmântat, / Și prinosind, cu stropi sfințiți, pe
zei în chiar / Căminu-n care el l-a omorât. Ce chin / Pe
mine, vai! – neobrăzării pune vârf – / Când în culcușul tatii-
l văd cu maică-mea, / De-i mai pot spune «mamă» ei,
nemernicei / Ibovnice! Ah, îndrăznește ea să stea / În
așternut cu-al tatii ucigaș, cu acest / Scârnav! Și teamă de
Erinii nu-i! Ba chiar, / Cum parcă s-ar fâli cu fărdelegea ei, /
Ea-n fiecare lună, -n ziua-n care-atunci / Pe tata-n chip
viclean și hâd mi l-a ucis, / Mai rânduiește jocuri, jertfe,
prinosiri, / În slava zeilor izbăvitori!...”

La rândul său, Oreste își asumă rolul de instrument al
fatalității. Dar, înainte de a accepta sentința destinului,
regina blestemată înalță spre cer o ultimă pledoarie:
„Mereu tot spui c-am omorât pe tatăl tău; / Da, eu și n-o
tăgăduiesc! Dar Dike – ea – / Nu eu, l-a osândit la moarte!
De-ai avea / Puțină minte, -ai fi și tu de partea ei. / Dar
tatăl tău, pe care-l tot jelești, nu el / Jertfit-a zeilor pe sora
ta? Vreun alt / Elin a făptuit așa ceva? Și când / Pe lume
am adus-o, el – nu eu? – va fi / Simțit durerea facerii? De
dragul cui / Și pentru ce-a jertfit-o? Zi-i! De dragul lor, / Al
argienilor? Dar ce drept oare-aveau / Ca să-mi ucidă ei
copila? [...] / Nu mă căiesc de ce-am făcut. / Smintită de
mă crezi, gândește-te mai drept / Tu-ntâi, și-apoi pe alții tu
să-i dojenești!”

Iar Clitemnestrei lui Sofocle îi răspunde ca un ecou
eroina lui Euripide: „Dar Agamemnon mi-a amăgit copila,
făgăduindu-i că o va mărita cu Ahile, și a dus-o departe de
casă, la Aulis, în preajma navelor împiedicate. Acolo a
întins-o pe altar și i-a secerat Ifigeniei mele obrazul alb.
[...] Însă el s-a întors aducând o fată bântuită, o menadă, și
i-a făcut loc în așternutul său, încât eram două soții silite
să trăim sub același acoperiș.”

Cu toate acestea, Oreste nu se lasă înduplecat: „Spune-mi, te rog, de ce te acoperi de rușine, împărțind patul cu complicele infam care te-a ajutat să-l înjunghii pe tatăl meu, și i-ai dăruit copii, îndepărtându-i pe fiii legitimi ai unei uniuni sacre. [...] O să mai spui și acum că-ți răzbuni fiica? N-ai cum s-o spui fără să-ți fie rușine. Cauza unei fiice nu-ți dădea dreptul să te măriți cu un dușman.”

Sacrificiul curatei Ifigenia este răscumpărat cu moartea imoralei Clitemnestra. Oreste al lui Eschil proclamă groaznică justificare a matricidului pe care-l săvârșește: „Nu mai vorbesc de omorârea lui Egist; fiind un dezmațat, el și-a primit pedeapsa cuvenită după lege. Însă femeia care a pus la cale o asemenea blestemăție împotriva bărbatului său, ale cărui odrasle ea le-a purtat sub brâu în pântec – povară mult prea scumpă, dar apoi vrăjmașă, precum s-a dovedit – ce ți se pare că a fost? Murenă sau năpârcă, o făptură ce otrăvește fără mușcăături, doar prin atingere, prin numai îndrăzneala și sfruntarea sa firească? [...] Într-adevăr, pe mama am ucis-o, și nu fără dreptate, pe ucigașa părintelui meu, pângărită, pe femeia urâtă de zei... [...] Unde se va sfârși, unde se va stinge mânia năpraznicei Ate?”

II.

IZABELA

(moartă în 841 î.Hr.)

Idolatră și blestemată

Biblia povestește că evreii conduși de Moise au fugit din Egipt, unde trăiau în robie, pentru a ajunge în Tărâmul Făgăduit, cu prețul unui lung exod prin deșertul Sinai. În secolul X î.Hr. ei cuceresc pământul Canaanului, din sudul Mării Moarte până în nordul lacului Tiberiadei, de la Mediterana până dincolo de Iordan. Este uns rege tânărul păstor David, care l-a doborât pe uriașul Goliat. Apoi Ierusalimul, cetatea păcii, devine capitala noului regat.

Lui David îi urmează la tron fiul său Solomon, care domnește patruzeci de ani cu înțelepciune și cu mărinimie. Solomon poruncește construirea unui templu somptuos în care va adăposti chivotul Domnului, simbol al supunerii sale în fața lui Iahve, unicul Dumnezeu. Cu toate acestea, la moartea lui Solomon, fiul său Roboam – moștenitorul tronului – se dovedește, prin intransigența sa, incapabil să mențină unitatea poporului evreu. Ruptura se produce în 930 î.Hr., la adunarea de la Sichem. Tribul lui Iuda și cel al lui Veniamin, credincioase casei lui David și monoteismului, păstrează Ierusalimul. Celelalte zece triburi rămân unite și îl aleg pe Ieroboam rege peste Israel, având capitala la Sichem, iar apoi la Samaria.

Această divizare politică se suprapune cu o schismă religioasă. Lipsit de Orașul Sfânt, noul regat al lui Israel este tot mai mult sedus de religiile neamurilor vecine. Sunt refăcute vechile sanctuare ale lui Betel și Dan, în care este adorat Vițelul de Aur, adică idolii păgâni. Luptele pentru tron vor dura timp de o jumătate de veac, până la înscăunarea lui Omri, pe la 885 î.Hr. Pentru a-și consolida puterea, Omri încearcă să obțină sprijinul regelui Etbaal, care domnea peste Tir și Sidon. Acesta din urmă este un monarh cu o moralitate precară, căci își dobândise tronul ucigându-și predecesorul.

La vremea aceea Fenicia era placa turnantă a comerțului mediteraneean. Civilizație temerară, se răspândise până în Cartagina și până la țărmurile Oceanului. În această lume a opulenței, bogăția și plăcerile sunt mai importante decât orice considerație metafizică. Pentru cei mai fervenți israeliți, locuitorii Sidonului nu sunt decât niște necredincioși, slujitori ai demonilor Baal (sau Melkart) și Astarte - corespondenta celestă a lui Baal.

De altfel, nu se traduce Etbaal prin „Baal există”? Acest nume sună ca o declarație de credință. Același lucru se poate spune, probabil, și despre Izabela. Anumiți exegeți au explicat că numele ei provine dintr-o rădăcină ebraică ce se traduce prin „stăpânire” sau „dominație”. Descoperiri arheologice recente - în special un sigiliu - dau de presupus că, în realitate, traducerea numelui Izabela ar fi „Zebul există”, Zebul fiind un alt apelativ al lui Baal. În Evangheliile, Belzebul este sinonim cu Diavolul...

Și totuși, regele Omri o alege tocmai pe Izabela drept soție fiului său, Ahab. Prietenia Sidonului îi va fi într-adevăr foarte folositoare pentru a contracara puterea Siriei, care privește lacomă spre hotarele Israelului, după cum se întâmplă și trei mii de ani mai târziu. La urcarea pe tron a lui Ahab, în jurul anului 874 î.Hr., influența Izabelei devine hotărâtoare.

În Vechiul Testament titlul de „regină” este arareori folosit, și aproape numai pentru suveranele străine, precum fabuloasa regină din Saba care l-a vrăjit pe Solomon ori Estera, căsătorită cu regele Persiei Artaxerxe. Altminteri, soțiile regilor nu apar, în general, decât atunci când se face referire la progeniturile lor. Prezența lor are doar rolul de a autentifica genealogia. De exemplu, în Cartea a doua a Regilor, putem citi: „loaș era de șapte ani când a fost făcut rege și a domnit patruzeci de ani în

Ierusalim. Pe mama lui o chema Țibia și era din Beer-Șeba.”⁵

Trebuie amintit că de la Eva, cea care l-a ispitit pe Adam și s-a făcut vinovată de izgonirea din rai a celui dintâi cuplu, evreii au motive să fie prudenți în fața farmecelor sexului slab! Samson nu va cădea oare în mâinile dușmanilor filisteni tocmai pentru că s-a lăsat sedus – și tuns în timp ce dormea – de prostituata Dalila? Or, pentru cronicarii Cărților Regilor, Izabela nu valorează mai mult decât Dalila: „Căci n-a fost încă nimeni ca Ahab, care să se încumete a săvârși fapte urâte înaintea ochilor Domnului, la care l-a împins Izabela soția sa. S-a purtat rău ca un ticălos, urmând după idoli, cum au făcut Amoreii pe care Domnul i-a izgonit de la fața fiilor lui Israel.”

Într-adevăr, Izabela îl va împinge pe Ahab să aducă jertfă zeităților feniciene în cultul cărora fusese crescută, ceea ce constituie un păcat de neiertat! Este de altfel foarte probabil ca în calitate de prințesă regală, să fi fost ea însăși mare preteasă a zeiței Astarte – protectoare a fertilității și a tuturor plăcerilor. De fapt, Ahab nu-l părăsește cu totul pe Singurul și Adevăratul Dumnezeu, dar îl amestecă cu zeii altor culte într-un sincretism religios de-a dreptul abominabil în ochii bine-credincioșilor lui Iahve.

„Și a săvârșit Ahab, fiul lui Omri, fapte rele înaintea ochilor Domnului, mai mult decât toți cei ce au fost înaintea lui – se îngrozește naratorul biblic. Căci nu i-a fost de ajuns să cadă numai în păcatele lui Ieroboam, fiul lui Nabat; ci dacă și-a luat de femeie pe Izabela, fiica lui Etbaal, regele Sidonului, a început să slujească lui Baal și să i se închine. Și a ridicat pentru Baal un jertfelnic în

---

⁵ Pasajele biblice sunt preluate din varianta oficială ortodoxă, Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea PF Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod (n. tr.).

templul lui Baal, pe care îl zidise în Samaria. A făcut Ahab și o Așeră (stâlp din lemn, sfințit în cinstea zeiței Astarte), încât Ahab, mai mult decât toți regii lui Israel, care au fost înaintea lui, a săvârșit fărădelegi, prin care a mâniat pe Domnul Dumnezeu lui Israel și și-a pierdut sufletul său.”

Cum reușește Izabela să obțină un asemenea succes? Am văzut mai devreme că terenul era favorabil pentru reapariția păgânismului. Biblia evocă filtrele magice și vrăjitoriile Izabelei. Este oare vorba de o vrăjitoare, sau pur și simplu de o femeie ale cărei farmece naturale l-au sedus pe Ahab? Anumiți autori pretind că ea se deda unei forme foarte aparte de prostituție, în cadrul orgiilor sacre, așa cum o cereau ritualurile antice. Afirmațiile nu sunt deloc dovedite, iar discreția textelor sfinte în această privință ne lasă mai degrabă să bănuim contrariul.

De necontestat este însă faptul că fiica regelui Etbaal introduce la Samaria un lux și niște moravuri rafinate necunoscute până atunci. Datorită averii părintești, regina își permite să întrețină „patru sute cincizeci de prooroci ai lui Baal și cu cei patru sute de prooroci ai Așerei, care mănâncă la masa Izabelei”. Această „invazie” sacerdotală declanșează un adevărat război religios. În vreme ce slujitorii zeităților Baal și Astarte sunt triumfători, profeții lui Iahve – atât călugări, cât și preoți – sunt alungați și uciși fără milă, la porunca Izabelei. Obadia, mai-marele curții lui Ahab, reușește să ascundă vreo sută dintre ei, cincizeci într-o peșteră și cincizeci în alta, aprovizionându-i cu pâine și cu apă.

Atunci se ridică un om al lui Dumnezeu, Ilie din Tesba Galaadului. Personaj la limita dintre istorie și legendă, acest credincios cutează să-l înfrunte pe Ahab astfel: „Viu este Domnul Dumnezeu lui Israel, înaintea Căruia slujesc eu; în acești ani nu va fi nici rouă, nici ploaie decât numai când voi zice eu!”

Acestea fiind spuse, Ilie se ascunde la pârâul Cherit, la est de apa Iordanului. La porunca Domnului, corbii îi aduc acolo hrană dimineața și seara. Când seceta prezisă de Ilie produce secarea pârâului Cherit, profetul este primit de o văduvă milostivă din Sarepta, femeie pe care o hrănește în mod miraculos și pe al cărei fiu îl învie.

Și astfel se scurg luni și ani de zile. Blestemul aruncat de Ilie apasă de trei ani asupra regatului lui Israel, bântuit de o foamete cumplită. Ahab se hotărăște să poruncească să fie căutat și adus profetul care „va da ploaie pe pământ”. Întors din exil, Ilie nu-și schimbă spusele. Profetul îi spune regelui: „Nu eu sunt cel ce aduce nenorocire peste Israel; ci tu și casa tatălui tău, pentru că ați părăsit poruncile Domnului și mergeți după baali.”

Apoi Ilie cere să fie adunați pe muntele Carmel cei opt sute cincizeci de profeți mincinoși aflați în slujba Izabelei. Profetul va face dovada publică a neputinței lor. El mustră cu mânie pe poporul lui Israel pentru slăbirea credinței în Dumnezeu: „Până când veți șchiopăta de amândouă picioarele?” Ilie decide astfel confruntarea: atât preoții lui Baal, cât și el însuși vor sacrifica un vițel, dar nu vor aprinde rugul. Apoi profeții păgâni să invoce numele zeului lor, pentru ca acesta să aprindă focul! O zi întreagă se vor fi străduit în zadar, după care Ilie a început să râdă de ei, zicând: „Strigați mai tare, căci doar [Baal] este dumnezeu! Poate stă de vorbă cu cineva, sau se îndeletnicește cu ceva, sau este în călătorie, sau poate doarme; strigați tare să se trezească!” Profeții invocă cu glas mai tare și se înțepă după obiceiul lor până ce le dă sângele. Dar sângele lor curge în zadar...

Când îi vine rândul, Ilie construiește un altar lui Iahve din douăsprezece pietre, câte una pentru fiecare seminție a lui Israel. El pune apoi să se verse pe lemnul jertfelnicului douăsprezece urcioare cu apă. Abia acum i se

adresează lui Dumnezeu. Un adevărat potop de flăcări se pogoară atunci asupra rugului, mistuind atât animalul sacrificat, cât și lemnul, apa, pietrele și pârlolind chiar pământul dimprejur. Tot poporul înspăimântat de această minune cade cu fața la pământ. Ilie poruncește atunci ca profeții păgâni să fie luați și duși la pârâul Chisonului – actualmente Nahr al Muqatta –, unde sunt înjunghiați până la unul și trupurile lor sunt aruncate în apă.

Când Izabela aude vestea acestui masacru și felul în care toți profeții au fost uciși de sabie, este cuprinsă de o furie pe care autorul cărții *Les femmes de la Bible* – lucrare apărută în 1846 – o descrie astfel: „Cei puternici nu pot accepta de bunăvoie ca alții să aducă lumină în adâncul conștiinței lor; sunt momente în care orgoliul lor întărit se ridică și se revarsă în valuri de răzbunare asupra celor care îndrăznesc să repună în drepturi adevărul și să se bată pentru el. Nimeni nu poate scăpa nepedepsit din fața unei femei care, călăuzită orbește de sensibilitatea-i rătăcită, detestă virtutea tuturor puterilor pe care ea însăși le promise ca să fie iubită.”

Regina îi trimite îndată un sol lui Ilie: „Dacă tu ești Ilie și eu Izabela, așa și așa să-mi faci dumnezeii, ba încă și mai mult, dacă mâine pe vremea aceasta nu voi face cu viața ta la fel cum ai făcut și tu cu fiecare din ei!”

Încă o dată slujitorul lui Iahve își găsește scăparea fugind. „Când a auzit Ilie aceasta, s-a sculat și a plecat, să-și scape viața sa”, narează poetul biblic. După ce traversează regatul lui Iuda, continuă spre sudul Palestinei și se afundă în deșertul Arabiei. Ocrotit în permanență de Dumnezeu, el poposește pe muntele Horeb, lângă Sinai, locul unde Moise promise Tablele Legii.

Moartea preoților lui Baal a readus ploaia asupra regatului lui Israel. Dar sufletul Izabelei nu se lasă convertit atât de ușor. Găsim o nouă dovadă în episodul

„Viei lui Nabot” relatat de Scriptură. Ahab dorește să-și însușească un teren viticol aflat în vecinătatea palatului său de iarnă din Izreel:

„Și a grăit Ahab cu Nabot și a zis: Să-mi dai mie via ta, ca să-mi fac din ea o grădină de verdețuri, căci e aproape de casa mea; iar în locul ei îți voi da o vie mai bună decât aceasta, sau dacă îți convine mai bine, îți voi da argint cât prețuiește ea.”

În ciuda acestei propuneri oneste, Nabot refuză să înstrăineze „moștenirea părinților săi”. Posomorât și iritat, Ahab este pe cale să se resemneze, moment în care soția lui îl ceartă cu asprime: „Ce cârmuire ar mai fi în Israel, dacă tu ai face tot așa? Scoală, mănâncă și fii cu voie bună, că via lui Nabot Izreeliteanul ți-o dau eu!”

Pentru a-și atinge scopul, regina scrie bătrânilor și frunțașilor din cetatea lui Nabot. Scrisorile, pecetluite de ea cu inelul lui Ahab, sunt redactate astfel: „Vestiți tuturor să postească post și puneți pe Nabot înaintea poporului. Și aduceți doi oameni netrebniți să mărturisească împotriva lui și să spună: Ai hulit pe Dumnezeu și pe rege; și apoi să-l scoateți afară și să-l uciideți cu pietre și așa să moară.”

Instrucțiunile reginei sunt urmate întocmai. Auzind Izabela că Nabot a fost ucis cu pietre, a zis către Ahab: „Scoală și ia în stăpânire via lui Nabot Izreeliteanul, care n-a vrut să ți-o vândă cu bani; că Nabot nu mai trăiește, ci a murit!”

Această fărădelege îl face pe Ilie să iasă din ascunzătoare, la chemarea lui Iahve, care tună împotriva lui Ahab: „Așa grăiește Domnul: Ai ucis și vrei încă să intri în moștenire? Și să-i mai spui: Așa zice Domnul: În locul unde au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge câinii și sângele tău! [...] Iată voi aduce peste tine necazuri și te voi mătura și voi stârpi din ai lui Ahab pe cei de parte bărbătească, fie rob, fie slobod, în Israel.”

Apoi prorocește pedeapsa reginei: „Câinii vor mânca pe Izabela pe zidul Izreelului!”

După trei ani – în 853 î.Hr. – Ahab este rănit de moarte într-un război contra sirienilor, la Ramot, în Galaad. Corpul îi este înmormântat la Samaria, iar carul în care cursese sângele lui este spălat într-un iaz din apropiere. „Și câinii i-au lins sângele lui Ahab – stă scris în Biblie –, iar desfrânatele s-au scăldat în spălătura acelui sânge, după cuvântul pe care l-a grăit Domnul.”

Pedeapsa Izabelei însă nu va veni atât de repede. Regina își va exercita nefasta influență în timpul celor doi ani de domnie a fiului său cel mare, Ohozia, apoi în timpul domniei fiului ei cel mic, Ioram. În 841 î.Hr., Iehu, căpetenia oștii, pregătește o revoltă împotriva suveranului. Uns de un profet trimis de Elisei, succesorul lui Ilie, Iehu este însărcinat cu „stârpirea casei lui Ahab”, împlinind astfel blestemul lui Iahve. Ioram este așadar ucis cu o săgeată care-i pătrunde în inimă în timp ce fuge.

Din acest moment Izabela este conștientă de faptul că zilele-i sunt numărate. Oare Iehu nu-i grăise lui Ioram cu aceste cuvinte: „Ce pace, când sunt atâtea desfrânările Izabelei, mama ta, și vrăjitoriile ei?”

Noul rege se duce imediat la Izreel, unde se afla reședința bătrânei suverane. Aceasta este hotărâtă să-și înfrunte destinul cu curaj. Își fardează ochii și fața, își coafează părul cu eleganță, după cum scrie Racine în tragedia *Atalia*:

Mândria-i n-o frânsese sfârșitul ei cumplit.
Ba mai păstra, ca-n viață, obrazul netezit
Cu dresuri și cu farduri menite să înșele,
S-acopere privirii a vârstei urme grele.⁶

---

⁶ *Atalia*, traducere de Veronica Porumbacu, în Jean Racine, *Teatru*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959 (n. tr.).

În vreme ce Iehu pătrundea în cetate, Izabela apare la fereastră. „Zimri, ucigașul stăpânului său, va avea el oare pace?” îl întâmpină ea cu ironie, făcând aluzie la un uzurpator din secolul precedent, ucigaș al regelui Ela, și care nu domnise decât o săptămână. Fără a-i răspunde, Iehu poruncește unor eunuci: „Aruncați-o jos!” În cădere, trupul ei se izbește de zid, mânjindu-l cu sânge. Iar jos călăreții o calcă în copitele cailor, înainte de a intra să se ospăteze în palat. Ceva mai târziu, Iehu le cere alor săi: „Căutați pe ticăloasa aceea și îngropați-o, căci e fiică de rege!”

Dar n-au mai găsit din ea decât țeasta, picioarele și palmele mâinilor. Se împlinea astfel blestemul lui Ilie: „În țarina Izreel câinii vor mânca trupul Izabelei; și va fi trupul Izabelei în țarina Izreel ca gunoiul pe ogor, încât nimeni nu va zice: Iată ea e Izabela!”

III.

CLEOPATRA

(69–30 î.Hr.)

Fermecătoare și fatală

Dacă nasul Cleopatrei ar fi fost mai scurt, toată fața lumii ar fi fost schimbată.”⁷ Sunt cunoscute aceste cuvinte ale lui Blaise Pascal, care sugerează puterea fără margini a

---

⁷ Blaise Pascal, *Cugetări (Texte alese)*, traducere, note și comentarii de Ioan Alexandru Badea, Editura Univers, București, 1978 (n. tr.).

hazardului într-o lume supusă dezordinii aduse de păcatul originar.

Să fi influențat oare celebra regină a Egiptului atât de mult destinul lumii? N-o fi fost oare mai degrabă un obiect, decât un actor al istoriei? Să fi fost ea, cu adevărat, acea vrăjitoare imortalizată de Shakespeare și de Hollywood, una dintre cele mai mari seducătoare ale tuturor timpurilor, demonul feminin al lui Iulius Cezar și Marc Antoniu?

E foarte greu de spus, pentru că autorii care ne vorbesc despre ea fie au trăit cu mult după evenimentele descrise, fie au fost, în mod evident, subiectivi.

Cele câteva medalii, monede sau statui care o reprezintă o arată de o frumusețe relativă, cu fruntea prea îngustă, nasul proeminent, buzele groase, silueta greoaie. Plutarh confirmă că „în sine, frumusețea ei nu era absolut incomparabilă, nici făcută să-i lase pe privitori muți de uimire”⁸. Dar adaugă imediat că „înfățișarea ei, conversația cuceritoare, un nu-știu-ce fără asemănare care îi învăluia fiecare gest, toate la un loc dădeau sufletului aripi către ea. Când vorbea, muzica glasului ei era o încântare. Iar limba, ca pe un instrument policord, și-o trecea cu ușurință, după voie, de la un grai la altul, astfel că extrem de puțini erau străinii cu care conversa prin interpret, celor mai mulți răspunzându-le personal, fie că erau etiopieni, troglodiți [de la Marea Roșie], evrei, arabi, sirieni, mezi sau parți. Și mai știa, se spune, și multe alte limbi, în timp ce regii care o precedaseră nu fuseseră în stare să învețe nici egipteană, iar unii uitaseră chiar macedoneana”.

---

⁸ Pasajele din Plutarh sunt preluate din *Vieți paralele - Demetrios și Antoniu*, traducere de Petru Creția, Editura Minerva, București, 1994 și din *Vieți paralele - Caesar*, traducere de prof. N.I. Ballu, Editura Științifică, București, 1966 (n. tr.).

Născută aproximativ în 69 î.Hr., probabil la Alexandria, Cleopatra este fiica unei concubine regale necunoscute, pesemne egipteană. Dar numele ei, care înseamnă în limba greacă „Gloria Patriei”, îi trădează originile după tată. De altfel, ea este a șaptea femeie din familie care poartă acest nume. Dinastia Lagizilor, a cărei ultimă reprezentantă este, descindea chiar din Ptolemeu Soter, fiul lui Lagos și prieten din copilărie al lui Alexandru Macedon.

De trei secole, această seminție macedoneană guvernează cu o mână de fier populația rurală de pe Nil. Faraoni elenistici, rămași străini față de națiunea pe care o supuseseră, înaintașii Cleopatrei și-au văzut adesea puterea contestată. Chiar și tatăl ei, Ptolemeu XII Auletul – Cântărețul din flaut –, alungat de locuitorii Alexandriei și înlocuit cu fiica sa cea mare Berenice IV, a fost nevoit să se exileze la Roma. Ulterior este readus pe tron de către legiunile romane sub protecția cărora își va pune copiii.

Când tatăl ei moare, în 51 î.Hr., Cleopatra are numai șaptesprezece ani. Conform ultimelor lui dorințe, prințesa preia coroana acestuia împreună cu fratele ei mai mic, Ptolemeu Dionysos, în vârstă de cincisprezece ani... cu care se căsătorește conform uzanțelor incestuoase ale Egiptului milenar. Dar noul Ptolemeu XIII, sub influența mentorilor săi Achilles și Pothin, își dorește în curând să domnească singur. Bazându-se pe sprijinul lui Pompei cel Mare, unul dintre oamenii cei mai puternici ai Republicii romane, o constrânge pe sora lui să plece în exil.

La scurt timp după aceasta, pe 11 ianuarie 49 î.Hr., Iulius Cezar traversează Rubiconul, cucerind Cetatea Eternă și supunând întreaga Italie. Apoi, pe 6 iunie 48 î.Hr., zdrobește armata lui Pompei la Farsala. În acel moment învinsul caută adăpost la fostul său protejat Ptolemeu XIII, care se grăbește însă să-l ucidă, crezând, în mod eronat,

că-i face astfel plăcere lui Cezar. Istoria spune că generalul, devenit dictator, ar fi plâns atunci când a primit capul însângerat al vechiului rival...

Între timp Cleopatra și-a adunat o armată cu care să recucerească tronul strămoșilor săi. Urmărindu-l pe Pompei, Iulius Cezar ajunsese în Egipt și se instalase la Alexandria. După Plutarh, acesta îi ceruse în taină tinerei prințese să i se alăture, pentru a înfrânge aroganța lui Ptolemeu și a miniștrilor lui. „Aceasta – povestește Plutarh –, luându-și însoțitor numai pe Apolodor din Sicilia, și îmbarcându-se pe o mică corabie, la căderea nopții a început să se apropie de palatul regal.”

Ca să pătrundă în palatul păzit de soldații fratelui ei, Cleopatra se înfășoară într-un covor pe care credinciosul Apolodor îl poartă pe umăr. „Se spune că el [Cezar] a fost cucerit de această primă născocire a ei.” Bravul general, care fusese poreclit cu ironie „bărbatul tuturor femeilor și femeia tuturor bărbaților”, nu respinsese niciodată plăcerile trupești. Să fi fost Cleopatra virgină? Plutarh îi atribuie, pare-se, o aventură cu Cnaeus, unul din fiii lui Pompei cel Mare, petrecută cu câțiva ani înainte. Oricum, frageda prințesă care i se abandonează în floarea celor douăzeci de primăveri reprezintă pentru libertinul Cezar o adevărată delicatesă, cu atât mai mult cu cât frumoasa este și cultivată și îi sucește mințile cu farmecul conversației. O transformă în amanta lui și hotărăște ca ea să împartă tronul cu fratele ei, așa cum prevedea testamentul lui Ptolemeu Auletul.

Acest aranjament impus nu este pe placul anturajului tânărului faraon. Unul dintre principalii săi consilieri, Achilles, pune la cale o revoltă militară. Asediați în propriul palat, Cezar și Cleopatra se află într-o situație deloc ușoară. Flota romană, ancorată în portul Alexandriei, trebuie să fie incendiată pe loc, ca să nu cadă în mâinile

egiptenilor revoltați. Din nefericire, focul ajunge până la marea bibliotecă, distrugând o parte din colecțiile ei inestimabile. La scurt timp, pe 15 ianuarie 47 î.Hr., trupele romane câștigă o bătălie decisivă, în decursul căreia Ptolemeu XIII moare înecat în apele Nilului. Plutarh încheie: „Cezar o lăasă pe Cleopatra să domnească peste Egipt – mai în urmă ea a născut un copil cu el, pe care alexandrinii îl numesc Cezarion.”

Pornit într-o călătorie triumfală pe fluviul sacru, cuplul face o escală la Denderah, unde Cleopatra este aclamată și venerată ca faraon. Cezar și-ar fi dorit să-și continue călătoria spre sud, până în Etiopia, dar soldații refuză să-l însoțească dincolo de Assuan. Apoi va purta lupte în regatul Pontului, în Asia Mică și mai târziu în Africa, urmărind să-i distrugă pe partizanii lui Pompei. Întors la Roma, o cheamă în curând pe Cleopatra împreună cu fratele ei, micuțul Ptolemeu XIV Filopator, care avea în acel moment zece ani și pe care i-l impusese drept soț fictiv.

Amantă, aliată sau ostatică? Situația reginei Egiptului este ambiguă. Cezar o instalează într-o vilă superbă, pe malul drept al Tibrului. Ca să-și afișeze public pasiunea, va așeza o statuie aurită a amantei în templul lui Venus Genitrix. Totuși, nu se gândește nici o clipă să o repudieze pe soția sa legitimă, Calpurnia, nici să renunțe la aventurile pasagere...

La idele lui martie 44 î.Hr., dictatorul este înjunghiat în clădirea Senatului, sub pretextul că ar fi intenționat să instaureze regalitatea. Ucigașii lui, Brutus și Cassius, vor muri, la rândul lor, la scurt timp, în lupta de la Filippi, în Macedonia, odată cu ei pierind ultima speranță a partidului republican. Octavian, nepotul lui Cezar – viitorul Augustus –, precum și unul dintre generalii săi, Marc Antoniu, nutresc ambiția să-i ia locul. Dar, deocamdată, cei doi își

împart lumea între ei. Lui Octavian îi revin Italia și provinciile occidentale; lui Antoniu, Orientul cu bogățiile lui, printre care și Egiptul...

Cleopatra, care se întorsese în țară încă din iulie 44 î.Hr., are ezitări. Se zvonește chiar că i-ar fi susținut în secret pe asasinii lui Cezar. Cert este că, profitând de perioada de confuzie, va pune din nou stăpânire pe Cipru și îl va asasina pe fratele ei Ptolemeu XIV. De acum înainte, Cleopatra este singura suverană a Egiptului, în numele fiului său Cezarion, devenit Ptolemeu XV.

În timpul verii anului 41 î.Hr., Antoniu, reluând marele proiect al lui Cezar, decide să înceapă o campanie împotriva parților. Astfel, îi convoacă pe monarhii supuși Romei la Tars, în Cilicia, urmărind să se asigure de sprijinul lor. O fi întâlnit-o oare deja pe Cleopatra? Cu siguranță, Antoniu petrecuse un timp la Alexandria în anul 55 î.Hr., ca locotenent al generalului Gabinius, trimis în sprijinul lui Ptolemeu XII. Dar nu o prea frecventase pe tânără, care stătea probabil atunci închisă în gineceu, după obiceiul oriental. Mai târziu, trebuie s-o fi întâlnit ocazional la Roma, pe când ea era oaspetele comandantului lui, Iulius Cezar. Totuși, avem motive să credem că relațiile lor rămăseseră strict protocolare.

La douăzeci și nouă de ani, Cleopatra este la apogeul vieții. Grație farmecului, inteligenței și talentului diplomatic care o caracterizau, reușise să păstreze, în ciuda tuturor dificultăților, independența Egiptului. „Judecând după efectul pe care îl avusese frumusețea ei asupra lui Cezar și asupra lui Cnaeus, fiul lui Pompei – explică Plutarh –, spera acum să-l aducă și mai ușor pe Antoniu la picioarele ei. Într-adevăr, aceia o cunoscuseră când era încă foarte tânără și când nu avea încă experiența lumii; lui Antoniu avea să i se arate în acel ceas al vieții când frumusețea unei femei atinge întreaga ei

splendoare, iar judecata îi este deplină. De aceea își pregăti daruri din belșug și un fast pe măsura puterii și prosperității regatului ei. Se ducea însă acolo punându-și speranțele cele mai mari în ea însăși, în vraja și în fascinația pe care le răspândea.”

Acum, Cleopatra știe că Roma are nevoie de sprijinul ei financiar ca să-și reia expansiunea spre est, iar țara faraonilor este bogată. Regina are la dispoziție comoara adunată de secole de Ptolemei. Antoniu știe deja toate acestea, însă Cleopatra vrea să-l impresioneze printr-un lux orbitor. Îi cunoaște vanitatea și gustul pentru fast. Pentru a se îndrepta spre locul unde-i dăduse întâlnire proconsulul, pe cursul râului Cydne – actualul Tarsus-Chai din Turcia – până la Tars, egipteanca tocmește o galeră specială, cu o pupă aurită, cu pânzele purpurii, cu rame din argint, „care se lăsau în cadență de flaute, de naiuri și de lire.

Cleopatra însăși stătea întinsă sub un baldachin brodat cu aur, costumată ca Afrodita din picturi, iară copii asemenea Eroșilor pictați stăteau de o parte și de alta a ei și îi făceau vânt cu evantaiele. Pentru a completa tabloul, cele mai frumoase sclave ale ei, îmbrăcate ca nereide și grații, stăteau, care la cârmă, care la parâme. Ardeau parfumuri care îmbălsămau țărmurile cu miresme miraculoase”.

Mulțimea dă năvală să vadă spectacolul, lăsându-l pe Antoniu singur. „Venus vine la Bachus!” strigau soldații lui Antoniu în extaz. Lucan, într-un elan poetic, vorbește cu pasiune despre regină: „Pieptu-i alb strălucea sub Sidonice văluri.”⁹ Cleopatra nu vrea să coboare, ci îl invită pe Antoniu să ia cina cu ea, pe corabie. La lumina miilor de lampadare, mâncarea este rafinată, demnă de un ospăț al

---

⁹ Marcus Annaeus Lucanus, *Farsalia*, traducere de Dumitru T. Burtea, Editura Minerva, București, 1991 (n. tr.).

zeilor. Prin comparație, masa oferită de general în ziua următoare va părea sărăcăcioasă, fără gust și fără farmec.

Dintr-o singură clipire a Cleopatrei, Antoniu este vrăjit. Bărbatul de patruzeci de ani, senzual și desfrânat, pe cât de viteaz, pe atât de generos, cedează în fața priceperii egiptencei. Îi acceptă toate explicațiile pentru conduita ei ambiguă din recentul război civil și îi promite chiar că o va executa pe sora ei Arsinoe, o cunoscută intrigantă, care se ascundea în templul lui Artemis din Efes.

Amânându-și proiectele de campanie, Antoniu se hotărăște să petreacă iarna la Alexandria, alături de iubita lui, după cum povestește Plutarh, cu tristețe: „Ca un tânăr fără griji, risipea în petreceri și distracții lucrul pe care Antifon îl socotește cel mai de preț: timpul. Alcătuiseră un fel de asociație «a inimitabililor» și nu trecea zi fără să se invite unii pe alții la ospete pentru care risipeau sume de necrezut.”

În acest sens, Pliniu cel Bătrân povestește o anecdotă care a rămas în memoria tuturor. Cleopatra avea două perle de o valoare inestimabilă. „În vreme ce Antoniu se îmbuiba zilnic cu mâncăruri alese, ea, cu un dispreț trufaș și în același timp nerușinat, ca o regină desfrânată, ponegrea toată eleganța și fastul lui; la întrebarea acestuia, ce s-ar putea adăuga măreției banchetului, ea a răspuns că la o singură masă va prăpădi zece milioane de sesterți. Antoniu dorea să vadă cu ochii lui, dar nu credea că e posibil. Așadar, pariurile odată făcute, în ziua următoare, în care se judeca pricina, i-a întins lui Antoniu o masă de altminteri splendidă, [...] dar o masă ca în toate zilele; în vreme ce acesta o lua în răs și cerea calculul cheltuielilor, ea a afirmat cu toată siguranța că acesta este un simplu bonus și că la această masă va cheltui suma estimată și că ea singură va mânca zece milioane de sesterți. A cerut să se aducă o a doua masă. La porunca ei,

servitorii i-au pus dinainte doar un singur vas cu oțet, a cărui asprime și tărie topea mărgăritarele, până le transforma într-un lichid. Purta la urechi acele bijuterii de-a dreptul nemaipomenite, o capodoperă cu adevărat unică a naturii. Prin urmare, în timp ce Antoniu aștepta ce avea de gând să facă, după ce și-a dat jos una dintre cele două perle, a băgat-o în oțet, și, după ce s-a topit, a băut-o dintr-o înghițitură. Lucius Plancus, arbitrul acestei prinsori, a pus mâna pe cealaltă perlă în vreme ce ea se pregătea să o dea gata și pe aceasta într-un mod asemănător și l-a declarat învins pe Antoniu; prevestirea s-a și împlinit. Faima însoțește perechea acestei perle: după prinderea reginei învingătoare într-o atât de cunoscută prinsoare, perla a fost tăiată pe din două, pentru ca jumătate din prânzul lor să stea la amândouă urechile Venerei, la Roma, în Panteon.”¹⁰

Să fie Cleopatra cu adevărat îndrăgostită de Antoniu, sau încearcă doar să-i fie pe plac și să-l distreze, ca să-l subjuge mai bine? Zi și noapte, nu se desparte de el. Joacă zaruri, înjură, se îmbată și merge la vânătoare împreună cu el. Asistă la exercițiile lui militare și, „îmbrăcată ca o sclavă”, îl însoțește în hoinăreli nocturne pe străzile Alexandriei, frecventând alături de el locuri rău famate și bătându-și joc de trecători.

Mai mult decât de seducție, regina Egiptului dă dovadă de spirit și de un simț al umorului care-l încântă pe general, așa cum povestește Plutarh: „Ar fi multă flecăreală din parte-mi să înșir aici nenumăratele lui renghiuri. O dată, de pildă, pescuia și nu prindea nimic, ceea ce, în prezența Cleopatrei, îl cam necăjea. Atunci dădu ordin pescarilor să se cufunde și, pe ascuns, să-i

---

¹⁰ Plinius, *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate*, vol. II, *Antropologia. Zoologia*, traducere de Ioana Costa și Tudor Dinu, Editura Polirom, Iași, 2001, Cartea IX, par. 119, 120, 121 (n. tr.).

prindă de cârligul undiței pești prinși dinainte. Trase de două-trei ori, dar egipteanca observase. Și, prefăcându-se, aduse la cunoștința prietenilor succesele lui Antoniu și-i invită pentru a doua zi să asiste și ei. Veniră mulți, se urcară în luntrile pescărești, iar Antoniu aruncă undița. Atunci Cleopatra porunci unui om al ei să se cufunde și, luând-o înaintea celorlalți, să prindă un pește de Pont, sărat. Antoniu, simțind că are pește, trase, dar, cum era și firesc, se iscară hohote de râs. «Generale, îi spuse Cleopatra, lasă undița pe seama noastră, regi ai oamenilor din Pharos și din Canope: tu ești vânător de cetăți, de regate și de continente.»,,

De fapt, vacanța egipteană a lui Antoniu se va termina în curând. Parții devastează Siria și Asia Mică, așa încât el se hotărăște să pornească la luptă împotriva lor, după care se întoace în Italia, în vara anului 40 î.Hr. În octombrie, la Brindisi, semnează un acord cu Octavian, pecetluind, astfel, împărțirea lumii între ei. Cei doi bărbați, împreună cu Lepidus, căruia îi revine Africa de Nord, formează un nou triumvirat. Ca să întărească prietenia dintre ei, Antoniu – căruia îi murise soția, Fulvia – se recăsătorește cu Octavia, sora vitregă a lui Octavian, o văduvă tânără, renumită pentru virtuțile și pentru frumusețea ei.

Între timp, Cleopatra naște doi gemeni: un băiat, Alexandru Helios, și o fată, Cleopatra Selena – adică Soarele și Luna. Dar Antoniu nu pare prea grăbit să-i vadă! Abia peste trei ani își va revedea iubita egipteană. Stabilit în Grecia, trăiește o mare dragoste alături de Octavia, care îi va dăruia două fete, amândouă primind prenumele Antonia, în cinstea tatălui lor.

Abia în toamna anului 37 î.Hr. se gândește generalul să reia relația cu Cleopatra. De data aceasta, nu va fi o joacă, ci politică adevărată. Antoniu se hotărăște să înceapă o expediție ambițioasă împotriva Imperiului Arsacid și are

din nou nevoie de bani și de trupe. Prin urmare, îi convoacă pe monarhii supuși Romei în cetatea Antiohiei. Cleopatra răspunde pe dată invitației, știind că Antoniu are nevoie, din nou, de sprijinul Egiptului. Însă își negociază ferm condițiile alianței și îl convinge să o ia în căsătorie și să devină rege alături de ea. Totuși, Antoniu nu divorțează de Octavia. Pe împărat nu-l deranjează să fie bigam, având o soție la Roma și una la Alexandria!

Campania din iarna 37-36 î.Hr. se încheie cu un dezastru. Legiunile romane sunt zdrobite de părți, în munții Armeniei și ai Persiei. Antoniu pierde douăzeci de mii de soldați pedestri și patru mii de călăreți. Se repliază cu destulă dificultate pe coasta Mediteranei, la Sidon, unde Cleopatra îi vine în ajutor cu navele ei.

În timp ce Antoniu era înfrânt în Răsărit, Octavian își întărea stăpânirea asupra provinciilor apusene. Îl învinsese pe „superpiratul” Sextus Pompei, care amenința coastele Italiei și îi luase Africa lui Lepidus, astfel că apropierea dintre celălalt triumvir și suverana Egiptului îi este tot mai puțin pe plac. În anul 35 î.Hr., în urma succesului unei expediții, Antoniu îl numește pe Cezarion – fiul lui Cezar și al Cleopatrei – „regele regilor”. Octavian vede în acest gest o amenințare directă. Dar Antoniu nu se oprește aici. Fiecare dintre copiii lui și ai egiptencei primește câte un regat: Alexandru Helios va fi regele Armeniei, Cleopatra Selena, regina Cirenaicii, iar ultimul născut, Ptolemeu Filadelfus, rege al Siriei și al Asiei Mici.

În acest moment, Octavian decide să scape definitiv de rivalul lui și să reunească sub conducerea sa Orientul și Occidentul. La început, va folosi împotriva lui arma propagandei și a denigrării, știind că acesta are încă mulți partizani în Senat. Lor trebuie să le demonstreze că Antoniu a trădat Roma, din cauza unei relații dezastruoase cu o vrăjitoare perfidă. Astfel ia naștere legenda diabolică

a „șarpelui de pe Nil”, sub pana lui Plutarh: „Când la slăbiciunile lui [Antoni] s-a adăugat, încununându-le, dragostea pentru Cleopatra și a stârnit frenetic în el toate patimile care mai mocneau ascunse, ceea ce, mult-puțin, era totuși bun și echilibrat în el n-a putut zăgăzui răul, ci s-a spulberat, întărind puterile răului.”

Un secol mai târziu, Florus va scrie: „O femeie, o egipteană, i-a cerut Imperiul Roman unui general beat, în schimbul favorurilor sale.” Flavius Iosif va sugera la rândul său: „Antonius fusese subjugat de această femeie într-o asemenea măsură încât nu numai că trăia cu ea, ci cu ajutorul vrăjilor îl făcea să îndeplinească fără crâcnire orice îi cerea.”¹¹

Antoni răspunde acuzațiilor fostului său tovarăș Octavian prin scrisori deschise, cu un ton și un vocabular foarte directe. Suetoniu a păstrat un exemplu grăitor: „De ce te-ai schimbat? Fiindcă iubesc regina? Este soția mea. Acum am început cu ea, sau de nouă ani? Tu iubești numai pe Drusilla? Pe sănătatea ta dacă n-ai să citești această scrisoare după ce vei fi fost la Tertulla, sau la Terenția, sau la Rufilla sau la Salvia Titisenia sau la toate. Ce importanță are unde și cu cine?”¹² Cei doi foști triumviri nu se vor limita mult timp doar la astfel de jigniri. Înfruntarea decisivă dintre cei doi pretendenți la frâiele imperiului va avea loc pe 2 septembrie 31 î.Hr., lângă capul Actium, un promontoriu care apără intrarea în golful Ambracian, pe coasta occidentală a Greciei. Antoniu ar fi vrut să amâne lupta, așteptând sosirea legiunilor sale, dar Cleopatra îl

---

¹¹ Flavius Iosephus, *Antichități iudaice*, vol. II, Cărțile XI-XX, traducere de Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 2001 (n. tr.).

¹² Pasajele din Suetoniu sunt preluate din Suetonius, *Doisprezece cezari*, traducere de David Popescu și C.V. Georoc, Editura Științifică, București, 1958 (n. tr.).

convinge să înceapă bătălia navală. Mult timp, balanța luptei nu a înclinat în favoarea nici uneia dintre părți. La un moment dat, regina, cu „nerăbdarea feminină demnă de o egipteancă”, dă ordin către șaiszeci de galere să traverseze liniile inamice și să se îndrepte rapid spre Pelopones. Antoniu se pierde cu firea, după cum istorisește Plutarh: „Iar Antoniu a dovedit limpede cu prilejul acesta că nu are sufletul unui comandant sau al unui bărbat și că nu mai este în toate mințile sale. Confirmă ce a spus cineva o dată în glumă, că sufletul îndrăgostitului trăiește în trupul celuilalt.”

Abandonându-și trupele, Antoniu o urmează în grabă pe Cleopatra. Refugiați la Alexandria, cei doi amanți se abandonează plăcerilor, așteptând deznodământul fatal. „Luată de Cleopatra din nou la palat – povestește Plutarh –, [Antoniu] transformă orașul într-un loc de ospete, de chefuri și de distracții publice. [...] Cei doi au dizolvat societatea «inimitabililor» și au constituit în locul ei alta, care nu ceda cu nimic celei dintâi în rafinatele, lux și risipă, și căreia i-au zis: «a celor care vor muri împreună», pentru că înscriau în ea pe acei prieteni ai lor care voiau să moară împreună cu ei. Fiecare, pe rând, îi invita pe ceilalți la masă și își treceau timpul așa, petrecând.”

Atunci când, după multe ezitări, Octavian debarcă în sfârșit în Egipt, la 1 august 30 î.Hr., Cleopatra se refugiază în mausoleul pe care și-l construise, temându-se, pe de o parte, de răzbunarea învingătorului și, pe de altă parte, de mânia și disperarea lui Antoniu, căruia îi trimite un mesager care să-l anunțe că murise. Plutarh continuă: „Antoniu îl crezu și, spunându-și cu glas tare: «Ce mai aștepți, Antoniu? Soarta ți-a luat singurul și ultimul motiv de a-ți mai fi dragă viața.», intră într-o cameră, își desfăcu platoșa și spuse: «Cleopatra, nu-mi pare rău că nu te mai am, pentru că într-o clipă voi fi și eu unde ești, îmi pare

rău că eu, unul dintre stăpânii lumii, m-am dovedit mai puțin viteaz decât o femeie.»„

După ce pronunță aceste cuvinte, Antoniu își înfige sabia în trup. În timp ce-și dă ultima suflare, cere să fie dus lângă Cleopatra, ca să moară pe mormântul ei. Câteva zile mai târziu, regina îl va urma în lumea de dincolo, pentru a nu cădea în mâinile lui Octavian, care voia să o arate mulțimii în lanțuri, triumfător.

Unii istorici, reluând povestirile lui Dio Cassius, vor susține că, înainte de a muri, Cleopatra ar fi vrut să-l seducă pe Octavian, întocmai cum făcuse înaintea lui cu Cezar și cu Antoniu: „... își împodobi cu mult gust încăperea și cu revărsare de bogății patul, după ce se găti cu o deosebită îngrijire, pentru acest interior (haina ei de doliu o făcea cu atât mai atrăgătoare). [...] Tot sporovăind în fel și chip și însoțindu-și cuvintele cu gesturi, îi arunca dulci priviri și încerca să-l farmece cu vorba. Cezar însă pricepu că nu era sigură pe ea și că încerca să-l înduioșeze; cu toate acestea, nu se pretă la jocul ei, ci își ținu ochii în pământ, mulțumindu-se să spună doar atât: «Ai încredere, Doamnă, ține-ți fruntea sus, nu vei avea de suferit nici un neajuns.»„¹³

Atunci Cleopatra se închide împreună cu două servitoare, Eiras și Charmion. De mult timp încercase diferite otrăvuri pe condamnații la moarte, ca să știe care dintre ele provoca o moarte mai puțin dureroasă. „După ce a încununat urna cu flori și a acoperit-o de sărutări, a poruncit să i se pregătească baia. După baie, s-a întins pe pat și a luat un prânz de zile mari. În timpul acesta sosi un țăran care aducea un coșuleț [...] plin de smochine. Se spune că vipera a fost adusă odată cu smochinele acelea, acoperită cu frunze, cum poruncise Cleopatra, și că

---

¹³ Cassius Dio, *Istoria romană*, vol. II, traducere de A. Piatkowski, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, Cartea LI (n. tr.).

șarpele s-a repezit s-o muște fără ca ea să-l vadă. Când însă, luând o smochină, l-a văzut, a spus: «așadar, iată-l» și, dezgolindu-și brațul, l-a întins mușcăturii. Alții susțin însă că păstra vipera închisă într-un borcan și că a stârnit-o să iasă de acolo cu un fus de aur, înfuriind-o, până când vipera a împuns-o în braț. Cum a fost cu adevărat nimeni nu știe. A umblat vorba și că regina purta mereu asupra ei otravă, în scobitura unei scărpinatoare pe care o purta ascunsă în păr. [...]

Moartea fusese fulgerătoare. [...] Trimișii lui Cezar sosiră în goană, dădură peste sentinelele care habar n-aveau, deschiseră ușile și o găsiră pe Cleopatra moartă, întinsă pe un pat de aur, îmbrăcată în veșmintele ei de regină. Dintre cele două slujitoare, Eiras zăcea la picioarele stăpânei sale, trăgând să moară, iar cealaltă, Charmion, căzută și ea, abia putându-și ține sus capul greu de moarte, se silea să așeze diadema pe capul Cleopatrei. Cineva spuse mânios: «Frumoasă ispravă, Charmion!» «Nespus de frumoasă, răspunse Charmion, și vrednică de urmașa atâtor regi.»„

IV.

MESSALINA

(cca 25–48 d.Hr.)

Desfrânată și crudă

Încă din Antichitate, Messalina este întruchiparea viciului, a desfrâului, a depravării duse până la dehumanizare.

Reputația ei înfiorătoare înfruntă secolele. În timpul Renașterii, Brantôme, autorul lucrării *Les Dames galantes*, îi acordă titlul de „mare prostituată”. Sub Napoleon III, Charles-Ernest Beulé, în *Portraits du siècle d'Auguste*, o descrie mai poetic, dar cu aceeași severitate: „Aruncată pe tron peste noapte, trăia în beția puterii de a îndrăzni orice, se lăsa în voia instinctelor cărora le dăduse frâu liber, a pasiunilor care se înmulțiseră peste măsură. În sufletul ei, plăcerile amare ale simțurilor și furia temperamentului absorbiseră, denaturaseră, anihilaseră și devoraseră celelalte forțe. [...] Era sclava cărnii, servitoarea corpului ei și nu mai putea să simtă altceva decât voluptate.”

Se poate înțelege de ce, în secolul XX, impudica împărăteasă i-a inspirat pe realizatorii de filme pornografice...

Aceasta este sumbra legendă a Messalinei, scrisă în perioada Imperiului Timpuriu¹⁴ de către Tacit și Suetoniu, aproape singurele surse care ne-o descriu. Să-i fi întunecat aceștia portretul, să-i fi exagerat defectele și crimele din motive ideologice? E foarte probabil, chiar dacă avem încredere în grija lor pentru adevăr. De curând, anumiți cercetători au încercat să o reabiliteze pe mult hulita prințesă, minimalizându-i groaznicele crime și excesele sexuale, prezentându-le pe toate ca fiind făcute din calcule politice. Trebuie însă să recunoaștem că nu există nici un document care să susțină astfel de ipoteze, oricât de atrăgătoare ar fi ele. Suntem deci nevoiți să ne raportăm la portretul tradițional pe care-l conturează autorii latini –

---

¹⁴ În original: *Haut-Empire* – expresie folosită pentru a desemna prima perioadă a existenței Imperiului Roman, care începe în anul 27 î.Hr. și se încheie cu domnia Antoninilor (sec. II d.Hr.). Momentul de trecere de la Imperiul Timpuriu la epoca următoare, Imperiul Târziu (*Bas-Empire*, în franceză), diferă de la un istoric la altul (n. tr.).

amintindu-ne totuși că, de multe ori, aduce mai mult cu o caricatură decât cu o pictură realistă...

Valeria Messalina, fiica lui Valerius Messala Barbatus, aparține uneia dintre cele mai nobile și mai vechi familii din Roma. Este nepoata Antoniei Maior – fiica lui Antoniu și a Octaviei – și strănepoata lui Augustus. E adevărat, mama sa este Aemilia Lepida, acuzată de incest cu propriul frate, Domitius. O moștenire încărcată, pe care Messalina o va cultiva și o va îmbogăți din plin!

Născută în jurul anului 25 d.Hr., Messalina abia împlinise treisprezece ani – vârsta legală pentru căsătoria fetelor la Roma – când este dată de soție vărului ei Claudiu, care se apropia de cincizeci de ani. În acea perioadă, imperiul geme sub domnia lui Caligula, un criminal nebun, al cărui principal titlu de glorie este acela că l-a numit senator pe calul său, Incitatus.

Nici Claudiu nu e cu mult mai breaz. Seneca, într-unul din pamflete, spune despre el că are tot atâta spirit cât un dovleac! La rândul lui, istoricul Aurelius Victor îl descrie ca fiind „rob al pântecului, [...] deopotrivă neghiob și uituc, cu suflet temător, și deosebit de laș”.¹⁵

Caracterizarea pare puțin cam severă. Claudiu este, cu certitudine, ceva mai bun decât lasă să pară. Filolog erudit, este unul dintre ultimii care pot descifra limba etruscă, iar când va ajunge împărat va adăuga trei litere în alfabetul latin. Dar, bâlbâit, șchiop și epileptic cum este, îi lipsește complet bărbăția. Este un laș și un senzual, iubitor de spectacole în care se varsă sânge și au loc torturi. Cu un temperament frământat, bântuit de ciudățenii morbide,

---

¹⁵ Pasajele din Aurelius Victor sunt preluate din *Scurte Istории Romane (de la Octavianus Augustus până la al X-lea Consulat al lui Constantinus Augustus și al 3-lea Consulat al lui Iulius Cesar)*, traducere și note de Teodora Gavrila și Doina Ionescu, Editura Vinea, București, 2002 (n. tr.).

odată ajuns la puterea supremă, va trăi într-o angoasă continuă, luând masa numai în prezența gărzilor și servit de către soldați.

Messalina este cea de-a treia soție a acestui individ ciudat. Începând cu domnia lui Tiberiu, din vechea „virtute” republicană, dominată de moralitate și de decență, nu a rămas decât amintirea. La aristocrați, relațiile matrimoniale se reduc la simple contracte ce pot fi rupte după cum o cer interesele de moment. Infidelitatea constituie regula generală. Desigur, această relaxare a moravurilor, inspirată din Orient, este mai mult în favoarea bărbaților, dar și femeile câștigă o oarecare independență, mai ales cele din clasele bogate.

Claudiu fusese așadar deja căsătorit de două ori. Prima sa soție, Plautia Urgulanilla – „o prostituată remarcabilă”, cum precizează Brantôme –, bănuită de complot, este repudiată sub pretextul unui adulter. Cea de-a doua, Aelia Paetina va avea aceeași soartă, fără să se știe motivul exact. Urmașa lor, Messalina, nici măcar nu a fost întrebată dacă este de acord să se mărite cu un bărbat care ar fi putut să-i fie bunic. Portretele ei arată o femeie de o frumusețe romană clasică, destul de planturoasă, cu gura mică, bărbia proeminentă și pomeții obrazilor bine conturați. Buclele bogate care-i acopereau fruntea erau probabil brunete, chiar dacă uneori și le ascundea sub o perucă, atunci când se plimba prin locuri rău famate.

Se pare că Messalina are la început o conduită ireproșabilă. Ducând o viață discretă alături de soțul ei, îi dăruiește acestuia doi copii: pe Octavia și pe Britannicus. Destinul său se va schimba însă în a noua zi a calendelor, pe 24 ianuarie 41, atunci când tribunul Cassius Chaerea pune capăt odioasei tiranii a lui Caligula, tăindu-i gâtul. A doua zi, Claudiu, aproape împotriva voinței lui, este proclamat împărat de către Senat și de către pretorienii.

Mulți cronicari au văzut scurta cărmuire a lui Claudiu doar ca pe o tranziție burlescă între două domnii tragice, cea a lui Caligula și cea a lui Nero. În mod evident, noul Cezar nu va fi decât o jucărie în mâinile anturajului lui – membrii curții și diverși libertini – și mai ales în mâinile femeilor, la ale căror capricii și interese se supune orbește. Cu toate acestea, Claudiu este un suveran popular. Domnia sa reprezintă unul din episoadele cele mai faste ale istoriei Romei. Imperiul continuă să se extindă, iar Claudiu însuși se va duce să restabilească liniștea în marea insulă a Britanniei, cucerită odinioară de Iulius Cezar. În toate provinciile, apar ca din pământ orașe noi și sunt începute mari lucrări publice. Consilierii săi, deși se gândesc în primul rând la propria înavușire, pun la punct și un sistem administrativ corect și eficient. Chiar și foarte criticul Aurelius Victor recunoaște că i se întâmpla de multe ori acestui suveran mediocru „să ia hotărâri excelente”...

Ca personaj public, Claudiu a avut norocul să se găsească într-o conjunctură favorabilă; cu toate acestea, a lăsat în urma lui amintirea unui încornorat notoriu, unul dintre monarhii cei mai înșelați din istorie. Ascensiunea nesperată a soțului ei la putere trezise în Messalina pasiuni nebănuite. Fără să fi primit vreodată titlul oficial de Augusta, ea confiscă puterea absolută, cu complicitatea miniștrilor lui Claudiu. De acum înainte, nimic nu va mai putea să-i stingă setea de plăcere și de putere. Voluptuoasă până la pierzanie, își bate joc pe față de împărat, care pare că nici nu observă.

„Soția sa se deda pretutindeni adulterului, ca și cum ar fi avut dreptul la așa ceva”, spune indignat Aurelius Victor, în timp ce Tacit, în *Anale*, o stigmatizează pe această

femeie, „pradă desfrâului”¹⁶, ale cărei excese le cunoștea întreaga Romă, mai puțin Claudiu.

Ca să fie mai sigură de pasivitatea soțului ei, Messalina îl înconjoară de sclave frumoase. Istoria a reținut numele a două dintre ele, Cleopatra și Calpurnia, cu care, ocazional, împărăteasa a avut relații safice. Totuși, evident, preferă bărbații! Va cunoaște sute de bărbați, din toate categoriile sociale, de la personajele cele mai bogate până la hamalii din cartierul Subura, la gladiatori și la actori. Primește în patul ei până și adolescenți care nu poartă încă togă de bărbați, pe care îi alungă după ce îi corupe, fiind „tot atât de destrăbălată în pofte ca și în dezgust”.

Sedusă cu ușurință de un chip frumos, se întâmplă și să fie fascinată de câte un individ extrem de urât. Se spune că are nevoie de nu mai puțin de opt masculi puternici în fiecare noapte și că, în zori, toți sunt epuizați! *Lassata uiris, necdum satiata* – „Sfâșiată de bărbați și totuși niciodată sătulă”, așa o descrie Iuvenal, care-i schițează astfel portretul într-una dintre cele mai savuroase satire ale sale:

„Messalina, cum se știe – era bine-ncredințată / că i-a adormit stăpânul, îndrăznind nerușinată / să îi dea întâietate unui pat de rogojină / față cu-așternutul sacru de pe Palatin, Augusta / curtezană-și lua în grabă, ca să se ascundă-n noapte, / două mantii largi cu glugă și se strecura-nsoțită / doar de-o sclavă. Ascunzându-și sub o falsă pleată blondă / păru-i negru de tăciune, ea intra-n moleșitorul / aer încălzit al unui lupanar cu vechi perdele, / unde-avea de mai nainte reținută-o odăiță. / Acoló, subt falsul nume de Lycisca, goală toată, / doar strângându-și bine sânii într-o-mpletitură de-aur, / își prostituează trupul

---

¹⁶ Pasajele din Tacit sunt preluate din Cornelius Tacitus, *Anale*, vol. II, traducere de Eugen Lovinescu, Tipografia Nouă, București, 1925 (n. tr.).

și-și arată acel pântec / care te-a purtat pe tine, o, Britannicus, fiu nobil! / Oricine-ar intra-n odaie, ea-l primește cu-nfocate / dezmierdări și-și cere plata. Și astfel, zăcând culcată, / de la mulți cu sete soarbe bărbăteasca violență. / Și abia când țiitorul își trimite către ziuă / toate fetele acasă, se retrage și ea tristă: / dar avut-a barem grijă ca să fie cea din urmă / care și-a închis odaia. Încă-arzând de mâncărimea / simțurilor ațâțate pleacă tare obosită, / însă nu și-ndestulată. Și respingător sluțită, / cu obraji mânjiți de fumul lămpii proaste, ea aduce / în culcuș la împăratul greu miros de speluncă.”¹⁷

Din nefericire, Messalina nu este numai o nimfomană încoronată. Excesele ei erotice sunt însoțite de o cruzime înfricoșătoare. Oricine refuză să răspundă capriciilor ei este condamnat fără milă, după cum povestește Aurelius Victor: „Împărăteasa, prin prefăcătoriile specifice femeilor, îi acuza pe cei doriți că ei ar fi vrut-o pe ea.”

Ca o culme a josniciei, Messalina le cere doamnelor și tinerelor fete din nobilime să se prostitueze în public, în incinta palatului imperial, sub privirile soților sau taților lor. Dacă aceștia acceptă să privească spectacolul fără să crâcnească, îi răsplătește cu onoruri și cu funcții. „Alte familii, în schimb – continuă Dio Cassius –, care nu se înjoseau cu asemenea murdării, erau ținta urii ei, dacă nu și victime.”¹⁸ Iar Tacit povestește revoltat că Messalina nu mai avea nici o limită, frizând nu doar culmea desfrâului, ci și culmea nebuniei, făcând din poziția ei un simplu

¹⁷ Virgiliu, Horațiu, Iuvenal, *Pagini alese*, traducere de Lascăr Sebastian, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969 (n. tr.).

¹⁸ Pasajele din Dio Cassius referitoare la Messalina și Claudiu sunt preluate din Cassius Dio, *Istoria romană*, vol. III, traducere de A. Piatkowski, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, Cartea LX (n. tr.).

privilegiu al nerușinării, afișându-și deschis indecența și provocând la mârșăviile cele mai monstruoase chiar persoanele cele mai distinse, femei sau bărbați.

Perversitatea sadică devine pentru împărăteasă o sursă inepuizabilă de plăceri și de înavuțire. Stăpânită de viciul desfrâului, continuă Tacit, ea se înfrupta nepedepsită din bunurile și din sângele cetățenilor. Astfel, numărul victimelor ei, ca și al amanților, este uriaș. În primii ani de domnie, scapă de Iustus Catonius, comandantul gărzii pretoriene, care o amenința că-i va aduce la cunoștință lui Claudiu rătăcirile ei. Calomnii, acuzații false, comploturi imaginare, Messalina nu se dă în lături de la nici o infamie. Aproximativ treizeci de senatori și trei sute de cavaleri plătesc cu viața. Tatăl vitreg al împărătesei, Appius Silanus, soțul mamei ei, comite greșeala de a nu răspunde avansurilor Messalinei. Cu sprijinul lui Narcissus, consilierul apropiat al lui Claudiu, îl convinge pe acesta că Silanus a urzit un complot împotriva statului. Silanus este condamnat pe loc la moarte. Tacit încheie cu precizarea că Silanus ar fi ajuns în cele mai înalte posturi, dacă ar fi fost mai puțin virtuos sau dacă Messalina ar fi fost mai puțin desfrânată.

Pentru același motiv, cumplita împărăteasă pune să fie otrăvit un nepot al lui Claudiu, senatorul Marcus Vinicius. În schimb, lui Pompeius Magnus și Sabinus pune să li se taie beregata, după ce avuseseră relații intime cu ea. Iar pe Valerius Asiaticus Messalina îl obligă să se sinucidă, pentru că pusese ochii pe imensa lui avere, în special pe grădinile lui Lucullus – actuala Villa Medici de la Roma –, pe care el le decorase.

Femeile care au ghinionul să-i stârnească gelozia sunt lovite fără milă. Frumoasa Iulia Livilla, sora lui Caligula – căruia-i fusese și concubină incestuoasă –, este prea mult pe placul lui Claudiu. Messalina o acuză de adulter.

Împreună cu Seneca, presupusul ei complice, Livilla este exilată și, la scurt timp, moare în condiții misterioase. O altă Iulia, fiica lui Drusus și descendentă a lui Augustus, are un sfârșit asemănător, ca și Popeea Sabina, a cărei fiică se va mărita cu Nero.

Messalina a adunat în jurul ei o clică de curtezani servili, mânați de interese sau constrânși prin teroare. Printre ei, tatăl viitorului împărat Vitellius o adoră cu înfocare. De când avusese neînsemnata onoare de a-i scoate sandalele, le purta cu sine, ca pe niște sfinte moaște, sărutându-le cu evlavie.

Ca să-și crească averea proprie, Messalina nu numai că își însușește bunurile victimelor ei, dar face și un comerț foarte profitabil cu cetățenia romană, precum și cu funcțiile civile și militare. Va sosi însă momentul ca această femeie crudă să cadă în capcana propriilor fărădelegi. Astfel, se îndrăgostește nebunește de Mnester, un actor de pantomimă care fusese amantul lui Caligula. Mai mult de teamă decât din virtute, Mnester rezistă avansurilor ei. Dio Cassius povestește în continuare: „Cum acesta nu-i ceda în nici un chip, nici atras de promisiunile ei, nici înfricoșat de amenințări – avu o convorbire cu soțul ei, cerându-i să-l silească pe Mnester să-i dea orbește ascultare.”

În orbirea lui, împăratul îl cheamă așadar pe Mnester și îi cere tăios să-i dea ascultare Messalinei! Mnester va rămâne timp de cinci ani favoritul împărătesei. Se spune chiar că ea va cere să se topească toate monedele din bronz cu chipul lui Caligula, ca să se facă din ele statui pentru idolul ei. Cât despre Claudiu, el continuă să închidă ochii: „Cum era crezut pe cuvânt că într-adevăr nu știa nimic din cele ce se petreceau, oamenii se arătau întristați că împăratul era singurul care habar n-avea de purtarea

soției sale, despre care mersese vestea până la dușmanii Romei. Nimeni n-avea însă curajul să-i deschidă ochii...”

În cursul anului 48, Messalina se îndrăgostește de Caius Silius, un tânăr patrician, pe cât de frumos, pe atât de ambițios. Suetoniu povestește că se lăsase pradă unei *furori proximo amore* – „o iubire vecină cu nebunia”. Pentru el, Messalina renunță la Mnester, în timp ce Silius o repudiază pe soția lui, Iunia Silana. Obține pentru el funcția de consul pentru anul următor, îi oferă o reședință demnă de un rege, unde va petrece cu el săptămâni întregi, uitând de palatul imperial, după cum relatează Tacit: „Silius își dădea seama de crimă și primejdia ei. De s-ar fi împotrivit, era însă sigur de moarte. Nădăjduind, totuși, să poată înșela pe Claudius și atras de mari daruri, se mângâia, bucurându-se de prezent și așteptând viitorul. Messalina venea mereu în casa lui, nu pe furiș, ci cu mult alai, pândindu-l când ieșea, încercându-l de bani și de onoruri. Sclavii, libertzii, podoabele lui Claudius trecuseră la Silius, ca și cum ar fi trecut la el și puterea imperială.”

Dar Silius visează la mai mult decât a o avea pe Messalina. El visează la imperiu. De aceea, îi sugerează amantei să-l elimine pe Claudiu. El este liber, nu are obligații. S-a despărțit de soție, nu are copii. S-ar putea căsători cu ea și l-ar putea adopta pe Britannicus, fiul Messalinei. Astfel, ea și-ar păstra intactă puterea...

Messalina ezită. Nu de dragul lui Claudiu, ci de teamă ca Silius, ajuns la vârful puterii, să nu o mai dorească. Și îi vine ideea de a se căsători imediat cu amantul ei, după toate regulile dreptului roman! Messalina, explică Tacit, „desgustată de ușurința desfrâului ei, a lunecat la plăceri necunoscute încă”. Devenind bigamă, încalcă încă un tabu: „Ideea căsătoriei o ispiti totuși prin mărimea infamiei, care e o plăcere nouă pentru cei ce au secătuit orice plăcere.”

Dacă este să-l credem pe Suetoniu, Messalina ar fi reușit să-l convingă pe împărat că un asemenea mariaj nu era decât o simulare, „ca să îndepărteze un pericol ce-l amenință și pe care îl prevesteau unele semne”. Într-adevăr, cu puțin timp în urmă, un astrolog îi prezisese credulului conducător că o nenorocire se va abate în curând asupra „soțului Messalinei”. Claudiu se gândea probabil că, acceptând mascarada, va înșela destinul, Silius urmând să moară în locul lui. Așa că iscălește contractul de căsătorie, pe care-l consideră formal, și merge chiar până la a-i face o zestre „miresei”!

Totuși, supușii apropiați ai împăratului, mai puțin naivi decât stăpânul lor, încep să-și facă griji pentru propria siguranță. Messalina îi omorâse deja pe doi dintre ei, Polibiu și Myron, după ce-i fuseseră amanți. Consilierul apropiat al suveranului, Narcissus, se teme să nu fie următorul pe listă...

Împăratul plecase pentru o perioadă la Ostia, unde trebuia să conducă un sacrificiu închinat zeului Vulcan. La Roma, se pregătește incredibila căsătorie a lui Silius cu Messalina. „Acest episod va părea teribil, povestește Tacit uluit. Știu că va părea de necrezut faptul că, într-un oraș în care totul se știe și se spune, un cetățean, mai mult, un consul desemnat, s-a simțit într-atât de sigur încât a îndrăznit să se întâlnească într-o zi hotărâtă dinainte cu nevasta împăratului, în fața martorilor, ce trebuiau să iscălească pentru legitimarea copiilor ieșiți din căsătorie; că această femeie a ascultat cuvintele augurilor, a primit vălul nupțial, a adus jertfe zeilor, a luat parte la ospățul de nuntă; și-a sărutat și îmbrățișat bărbatul, petrecând, în sfârșit, cu el o noapte cu toate libertățile conjugale.”

La urma urmei, această unire a avut loc cu adevărat? Sau nu a fost decât o parodie, un fel de bacanală? Cert este că Narcissus îl alertează pe împărat: „Știi tu că

Messalina s-a despărțit de tine? Poporul, senatul și armata i-au fost martorii căsătoriei cu Silius; – și de nu vei lua în grabă măsuri, Roma va fi în mâinile noului soț.”

Îngrozit, Claudiu îl descoase în grabă pe consilier, dorind să știe dacă Silius a fost deja proclamat împărat. Apoi, adunându-și tot curajul care-i rămăsese, și „înăbușindu-și dragostea înflăcărată pe care o avea pentru Messalina”, se întoarce la Roma încercând să se asigure de fidelitatea soldaților din garda sa. Scena se petrece toamna. Messalina și iubitul ei organizaseră o mare petrecere pe tema culesului viilor: „Teascurile storceau strugurii, vinul curgea în câni și femeii îmbrăcate în piei de animale săreau în joc, imitând sacrificiul sau delirul bacantelor. Messalina, cu părul împrăștiat, lovind din tirs, și Silius, ce ședea lângă dânsa încununat cu iederă, purtau cothurni și mișcau din capete, în muzica unui cor desfrânat.”

Sosirea bruscă a pretorienilor transformă orgia în tragedie. Invitații se risipesc care-n-cotro, urlând. Silius este prins și hăcuit pe loc, fără nici un fel de judecată. Principalii lui susținători – senatori, înalți funcționari, ofițeri – sunt de asemenea uciși. Printre ei, mai mulți amanți ai Messalinei: procuratorul jocurilor, Sulpicius Rufus, medicul Vallius, și chiar nefericitul Mnester, care invocă în zadar ordinul primit odinioară chiar din gura lui Claudiu.

În timp ce acesta din urmă se întoarce liniștit la palatul său și se așază la masă, Messalina, care scăpase de masacru, fuge „într-o căruță în care se transportau gunoaiile din grădini”. Tacit adaugă că „nimeni nu o compătimea. Dezgustul destrăbălărilor ei era prea puternic”.

Terorizată, împărăteasa se ascunde în grădinile lui Lucullus. Îi imploră pe copiii ei, Britannicus și Octavia, să-i cadă în genunchi tatălui lor pentru a-i obține iertarea. Îi cere stăruitor Vibidiei, cea mai bătrână vestală, să se ducă

să-l roage pe suveran să se înduplece, „sperând încă și uneori plină chiar de mânie: atât era de trufașă, până și în apropierea morții”.

Claudiu pare să cedeze. Îi cere lui Narcissus să o cheme pe „biata Messalina”, să încerce să-și explice purtarea. Consilierul, cunoscând labilitatea împăratului, se teme ca „amintirea patului conjugal” să nu-l încline către iertare. De aceea, îi ordonă tribunului de gardă să o ucidă pe Messalina, pretinzând că este voința împăratului. Când ofițerul ajunge la grădinile lui Lucullus, o găsește pe Messalina zăcând la pământ. Aflată lângă ea, mama sa, Lepida, îi întinde un pumnal. Împărăteasa și-l duce la gât, apoi la piept, dar nu are curajul să facă gestul fatal. „În sufletul ei corupt de vicii nu mai era însă nici o părțică curată. Messalina stăruia încă în lacrimi și plângeri fără folos.” Fără un cuvânt, tribunul o străpunge cu o lovitură de spadă.

Moartea a secerat-o pe Messalina în floarea tinereții, la douăzeci și trei de ani. Chiar a doua zi, Senatul decretează *damnatio memoriae*, condamnând la dispariție însăși amintirea ei. Statuile ei vor fi dărâmate, numele ei, șters din toate locurile publice și private. Ucigașul ei primește drept recompensă funcția de chestor.

„De ce nu vine împărăteasa la masă?” s-a mirat Claudiu văzând că soția lui nu sosea. În acel moment, Narcissus i-a adus vestea morții acesteia. Împăratul nici măcar nu a încercat să afle cum se întâmplase. A comandat vin de Falerno și a terminat liniștit de mâncat. „Nici în zilele următoare, continuă Tacit, n-a dat vreun semn de ură, de bucurie, de mânie, de mâhnire sau de vreun alt sentiment omenesc, nici când privea bucuria acuzatorilor, nici când vedea tristețea copiilor.”

Câteva luni mai târziu, acest personaj bizar se va căsători cu Agrippina, care-l va otrăvi cu ciuperci. Nu afirmase chiar el, într-o zi, că „nu avea noroc în căsnicii”?

V.
TEODORA
(cca 500-548 d.Hr.)
Cumplită și nesătulă

Începând cu anul 476 d.Hr., Imperiul Roman de Apus nu mai este decât o amintire a unui trecut glorios. Spiritul roman și-a găsit refugiul pe malurile Bosforului. Aici, în Bizanț, va mai supraviețui încă aproape un mileniu. În acești ultimi ani ai secolului al V-lea, în timp ce barbarii fărâmițează Italia, Galia și Spania, Constantinopolul se poate lăuda cu titlul de cea dintâi metropolă a lumii. Iar adevărata lui inimă bate nu atât la palatul imperial, cât mai degrabă la Hipodrom, unde se adună poporul să aplaude cursele de care, spectacolele de pantomimă și luptele de animale sălbatice.

De fapt, Hipodromul se întinde mult dincolo de imensul amfiteatru. Grajdurile, depozitele, menajeriile, vestiarele și celulele de închisoare adiacente se ramifică într-o imensă rețea subterană, un adevărat oraș interlop, o curte a miracolelor în care se amestecă gladiatori și acrobați, dezertori, astrologi, actori și proxeneți. Pe bună dreptate, Sfântul Ioan Hrisostom stigmatizează acest loc ca pe „un

focar al destrăbălării, un pocal otrăvit, o plasă grea în care se adună și agonizează atâtea suflete pradă pierzaniei”.

Și totuși, acesta este locul în care a crescut viitoarea împărăteasă Teodora. Tatăl ei, Akakios, venise din Cipru sau din vreo provincie a Asiei și se făcuse „arctotrof”, adică hrănea urșii de circ. Din nefericire, moare prematur, lăsându-și văduva și cele trei fiice în cea mai neagră mizerie. Fata cea mare, Comito, își câștigă existența într-o trupă de actori. Sora ei mai mică, Teodora, îmbrăcată cu o tunică scurtă de sclavă, apare alături de ea în timpul scenetelor burlești, programate între două curse.

În acea perioadă, meseria de actriță nu se distingea prea mult de cea de prostituată. Copila nu ajunsese încă la pubertate, dar cronicarul Procopiu, în a sa *Istorie secretă*, o descrie ca fiind deja căzută în mâinile unor desfrânați care îi măcinau „trupul cu o îndeletnicire împotriva firii”: „Teodora nu era încă împlinită pentru dragostea cu bărbații și n-ajunsese să-i cunoască și să-i guste ca femeie, dar se împreuna cu haimanale, cu o poftă vrednică de un bărbat, și mai ales cu sclavii care însoțeau stăpânii în teatru...”¹⁹

Pe măsură ce trec anii, viitoarea împărăteasă se va dovedi o actriță slabă; în schimb, renumele ei de prostituată crește neîncetat. „Arăta privitorilor mereu înghesuiți doar frăgezimea și toată goliciunea trupului ei”, povestește Procopiu. „De iubiți își bătea joc, lăsându-se prinsă în moleșeala dulce a dragostei și folosind mereu alte meșteșuguri de unire cu bărbatul, încât izbutea să înlănțuie pentru totdeauna sufletele doritorilor de desfătare.” Deși e încă mică, are „o înfățișare plăcută și frumoasă”, cu nasul drept, buzele subțiri și bine conturate.

---

¹⁹ Pasajele din Procopiu urmează ediția Procopius din Caesarea, *Istoria secretă*, traducere de Haralambie Mihăescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972 (n. tr.).

Paloarea tenului îi este accentuată de părul negru și de strălucirea întunecată a ochilor vii și pătrunzători.

În amfiteatru, este maestră într-un gen de bufonerii erotice care amintesc de striptease-ul din zilele noastre. „Își ridică haina, dinainte sau la spate, ca să arate celor de față goliciunea trupului și tot ce trebuia să rămână tănuit și ferit de privirile bărbaților. [...] De multe ori se dezbrăca în mijlocul teatrului, în fața poporului întreg, și rămânea goală, lăsându-și doar o centură în jurul părților rușinoase și pe sâni; nu pentru că i-ar fi fost rușine să le arate și pe ele mulțimii, ci din pricină că nimănui nu-i era îngăduit să iasă gol cu totul, ci numai cine avea o centură în jurul coapselor. În această stare se întindea jos pe pământ și stătea culcată cu fața în sus. Câțiva lucrători din teatru, care trebuiau să facă treaba aceasta, aruncau boabe de orz peste părțile rușinoase, iar niște gânsaci, anume pregătiți pentru așa ceva, le ciupeau una câte una cu pliscurile lor și le mâncau. Ea nu se rușina și nu-și ieșea din fire, ci părea că gâdileala aceasta îi face plăcere.”

În acest univers masculin, în care legea și religia o coboară pe femeie la un rang inferior în societate și o silesc să se închidă în intimitatea familiei, prostituatele roiesc până și sub bolțile sanctuarelor. „Așadar confundați biserica cu un bordel?” tună Sfântul Ioan Hrisostom. Dar succesul Teodorei vine în primul rând din nesocotirea aproape completă a regulilor moralității. „Femeia n-avea nici un pic de rușine și nimeni n-a văzut-o vreodată în încurcătură, ci făptuia fără șovăială lucrurile cele mai necinstite.”

Procopiu – care exagerează puțin, cu siguranță – o descrie pe viitoarea împărăteasă ca pe un adevărat monstru de nerușinare, amintind de excesele Messalinei: „Ea îi subjugă pe toți cu glume și râsete plăcute și prindea în mreje mai cu seamă pe cei mai slabi din fire și mai

tineri. Nimeni n-o întrecea în pofta pentru dragoste, căci mergea uneori la ospețe cu zece tineri deodată și chiar mai mulți, aflați în culmea puterii trupești și bine înzestrați pentru iubire, și până dimineată se culca cu toți mesenii; iar după ce-i istovea pe toți, se ducea la sclavii lor, care se întâmpla să fie în număr de treizeci; se unea cu fiecare din ei și tot nu se sătura de această patimă.” Analistul devine pornograf: „Lucra cu trei orificii, dar era mâhnită și învinuia firea că nu i-a găurit ceva mai mult și sânii, spre a avea la îndemână încă un meșteșug de unire cu bărbații.”

Cu o reputație atât de proastă, Teodora este în curând condamnată la disprețul general. „Oamenii cumsecade se dădeau la o parte când o întâlneau prin târg, sau se întorceau repede îndărăt, ca să nu se atingă de hainele muierii și să pară că s-au mânjit de această fărădelege.”

Cu toate acestea, ea visa probabil la un alt fel de viață. În timpul unui ospăț, îl cunoaște pe un tânăr patrician originar din Tir, Hekobolos, care fusese numit de curând consul al Pentapolului, o regiune a actualei Libii. Acesta se aprinde atât de tare, încât o ia pe noua lui cucerire cu el în Africa. Din păcate, relația nu va dura prea mult. Să fi fost Teodora infidelă sau protectorul ei să fi dat dovadă de nestatornicie? Cert este că Hekobolos nu va întârzia să o alunge.

Ca să supraviețuiască, nefericita se hotărăște să revină la trecutul ei. Pe toată coasta Mediteranei, este alungată dintr-un oraș în altul de către magistrați, care o acuză de coruperea tineretului. „Diavolul a mânjit toate locurile din lume cu desfrâul Teodorei”, povestește înspăimântat Procopiu. Se stabilește pentru o vreme la Alexandria, pe atunci un centru intelectual și comercial, unde pare mai puțin preocupată de plăcerile trupești și mai mult de chestiunile spirituale. Frecventează cercuri religioase, inclusiv pe patriarhul Antiohiei, Sever, unul dintre

partizanii ereziei monofizite, care nu recunoaște decât natura divină a lui Hristos.

Tot în marele oraș egiptean, viitoarea împărăteasă se împrietenește cu Macedonia, o fostă dansatoare care se ocupă acum cu prezicerea viitorului. Aceasta îi spune: „O, Teodora, tu, care cauți dragostea adevărată, nu-ți pierde orice speranță. E adevărat că vei avea o pasiune care te va costa multe lacrimi, dar în curând te vei consola. Un bărbat te va iubi mai mult decât a fost vreodată iubită o femeie. Îți va aduce în dar bogăția, puterea și o glorie la fel de mare ca a lui. O, Teodora, prea ilustră, las-o pe servitoarea ta cea mai umilă să se plece în fața aceleia care va avea, într-o bună zi, tot Bizanțul la picioarele ei.”

Să fie oare acesta momentul în care se prefigurează „convertirea” Teodorei? Către anul 520, revenită la Constantinopol, închiriază o casă modestă, nu departe de palatul imperial. Are pe atunci doar douăzeci de ani. Iustin, un fost țăran analfabet de origine iliră, a uzurpat de curând tronul Cezarilor. Însă adevăratul stăpân al imperiului este nepotul lui, Iustinian. Ambițios și erudit, cu o putere de muncă inepuizabilă, acesta a fost supranumit „împăratul care nu doarme niciodată”.

Nu se știe nici unde și nici cum a cunoscut-o Iustinian pe Teodora, dar alchimia dragostei a lucrat atât de puternic, încât ea va fi acuzată că a folosit o poțiune magică, precum o vrăjitoare. Oricum, pentru a-i arăta iubitei cât de mare e dragostea lui, prințul o copleșește cu daruri și cu bijuterii. O prezintă la curte și o ridică la rangul de patriciană.

„De ființa aceasta s-a îndrăgostit Iustinian cu o patimă nemaipomenită. Socotea drept lucrul cel mai plăcut din toate, cum se întâmplă de obicei celor îndrăgostiți peste măsură, să împlinească toate dorințele iubitei și să-i dăruiască orice lucru de preț.”

Cu toate acestea, Teodora nu se mai mulțumește cu statutul de concubină, iar Iustinian se arată gata să o ia de soție, însă pentru aceasta trebuie să treacă peste voința mătușii lui, împărăteasa Eufemia, care se opune cu înverșunare. Chiar dacă nu este decât o fostă sclavă barbară, care-și schimbase numele de Lupicina – adică Mica Lupoaică – cu unul mai imperial, femeia era supusă conveniențelor. De aceea, cei doi vor trebui să aștepte moartea Eufemiei pentru ca Iustin, complet dominat de nepotul lui, să accepte o asemenea unire. Anterior, revocase vechile legi care interziceau unui bărbat cu rang de senator să se căsătorească cu o femeie provenită din lumea teatrului.

Nunta este celebrată cu o pompă extraordinară. În Joia Mare a anului 527, cu trei zile înainte de Paște, Iustin își desemnează oficial nepotul drept asociat la conducerea imperiului. Încoronarea are loc pe 4 aprilie, în biserica Sfânta Sofia, cu mare fast. Patriarhul Epifanie îi binecuvântează pe cei doi soți, ungându-i cu Sfântul Mir. Fosta prostituată devine *Basilissa*, preacucernica și preafericita Augusta, împărăteasa romanilor. Poartă o hlamidă în culorile violet și purpuriu, brodată cu aur, și o coroană cu două șiraguri de perle și cu două pandantive cu diamante care-i atârnă până la umeri.

Trecutul este șters cu buretele. Noua împărăteasă este spălată de toate umilințele și rușinile îndurate. „Așa a venit pe lume, a crescut și a deprins să trăiască Teodora, și a ajuns fără nici o piedică până la treapta de împărăteasă.” Procopiu încheie: „Soțul ei habar n-avea câtă josnicie făcea și s-a apropiat de o femeie roasă de păcate grele. [...] Nimeni din sfatul bătrânilor, care vedeau că statul alunecă într-o ticăloșie, n-a cutezat să se împotrivească și să îndepărteze fapta, ci toți i s-au închinat ca înaintea unei ființe dumnezeiești.” Chiar și preoții o vor

saluta cu titlul de Stăpână. Poporul se roagă pentru binele ei, iar armata o acceptă fără să riposteze.

De acum înainte, Teodora va exercita o influență decisivă în toate chestiunile. „În gândurile sale el [Iustinian] era mai ușor ca pulberea, comentează Procopiu, și se lăsa în voia celor care urmăreau mai totdeauna să-l ducă unde doreau ei.” Pe 1 august 527, unchiul său, Iustin, moare, lăsându-i lui Iustinian întreaga putere. Dar, de fapt, imperiul este guvernat de cei doi soți. Procopiu, care o detestă pe împărăteasă, o descrie nefavorabil în continuare. Oare trebuie să-l credem atunci când afirmă că sufletul Teodorei era dominat de cruzimea cea mai atroce? „Teodora stăruia și se întărea mereu în pornirile ei de neomenie, ci niciodată nu făcea ceva la îndemnul sau porunca altuia, ci își împlinea cu toată hotărârea gusturile și poftete, deoarece nimeni nu cuteza să-i ceară îndurare pentru cel căzut în nenorocire: nici trecerea timpului, nici asprimea pedepsei, nici amenințarea cu moartea care ar fi căzut din cer asupra neamului ei întreg nu puteau s-o înduplece să pună un capăt mâniei sale nestăpânite.”

Cu siguranță, regina nu este deloc un înger. Dominatoare, crudă, neîndurătoare cu dușmanii, îi consideră pe copii vinovați pentru greșelile tatălui lor până la a treia generație: „Feciorul mortului purta mai departe pe umerii săi povara de ură a împărătesei și ponosul părintelui său până la feciorii feciorilor lui.” Face din orgoliu un instrument al puterii, dar știe să se arate și curajoasă până la eroism. Cei care doreau să aibă privilegiul de a fi admiși în prezența ei trebuiau să fie în stare să aștepte ore în șir, uneori să facă anticameră chiar și o noapte întreagă, „într-o încăpere îngustă și înăbușitoare tot timpul”. Solicitanții sunt introduși de-a valma, cu teamă în suflet, „ca sclavii”. Protocolul îi obligă să se prosterneze în fața suveranei, care-i primește

așezată pe tronul ei din aur bătut cu diamante, și „să-i atingă cu vârful buzelor încălțăminte de la amândouă picioarele”. Nu au voie să i se adreseze direct Teodorei, care-i copleșește cu ironii și îi respinge pe toți aceia care o deranjează, plină de dispreț și de aroganță.

În acest timp, sub influența cumplită a soției, Iustinian nutrește ambiția de a restaura puterea romană. Datorită generalilor săi, Belizarie și Narses, îi alungă pe vandali și pe goți din Africa de Nord, din Italia și din Andaluzia. La est, perșii îi jură o „pace eternă”... numai după ce le plătește tribut. Creează o operă juridică magistrală, „Codul lui Iustinian” rămânând mult timp o referință în domeniul dreptului. Dar o politică atât de prestigioasă costă scump. Pentru a-și finanța cuceririle, bazileul trebuie să mărească impozitele. Sub diferite pretexte și bazându-se pe acuzații mincinoase, statul confiscă moștenirile celor mai bogați.

Și în această privință Teodora se dovedește a fi un ajutor prețios, după cum relatează Procopiu: „De când e lumea n-a fost atâta teamă de stăpânitori. Cel căzut în nenorocire n-avea unde să se ascundă, căci o sumedenie de iscoade vesteau împărătesei tot ce se vorbea și se făcea în târguri și prin case. [...] Mulți dintre noi am socotit totdeauna că Iustinian și Teodora nu-s oameni, ci duhuri necurate, sau, cum zic poeții, «vârcolaci sorbitori de sânge».”

În anul 532, plebea din Constantinopol se revoltă împotriva dictaturii. Revolta începe la Hipodrom. Timp de trei zile, răsculații distrug și incendiază orașul, strigând: *Nika, nika* – „Victorie, victorie!” Iustinian, nehotărât, e gata să-și abandoneze palatul și averea, căutând refugiu într-o garnizoană din provincie. În acel moment, Teodora își arată toată tăria caracterului, neacceptând să capituleze și refuzând să fugă fără să lupte: „Nu voi apărea niciodată în public fără să fiu salutăată cu titlul de împărăteasă!”

Preia conducerea armatei și îi cumpără pe câțiva capi ai rebelilor. Apoi ordonă generalului Belizarie să ocupe cu trupele Hipodromul, unde se refugiase mulțimea rebelilor. Masacrul este înfiorător. Peste treizeci de mii de oameni sunt omorâți de sabie și de săgeată. Prizonierii sunt decapitați sau spânzurați. Unora li se scot ochii sau li se smulge limba cu clești înroșiți în foc.

Din acest moment, Teodora va domni ca un monarh absolut. Cincisprezece secole mai târziu, mozaicurile bazilicii San Vitale de la Ravenna, în Italia, încă ne arată imaginea ei. Încoronată cu perle și cu pietre prețioase, fosta prostituată apare maiestuoasă, cu o aureolă divină. Este reprezentată într-o procesiune, în mijlocul curții sale, închinând potirul euharistic către altar. Teodora nu disprețuiește chestiunile spirituale. Adeptă a monofizismului, reușește să-l impună ca papă pe unul dintre protejații ei, Vigilius, care însă, odată instalat la Roma, părăsește monofizismul și trece la ortodoxie, aruncând anatema asupra ei. În schimb, papa Silverius va fi deportat din ordinul ei într-un sat din Sicilia, unde își pierde mințile și moare în mizerie...

Nici în anturajul propriu, împărăteasa nu tolerează vreo abatere. Basianos, un tânăr patrician care-și permisese o aluzie deplasată la originile ei, este bătut cu vergile, castrat și i se scot ochii. Timp de trei zile, va fi expus batjocurii mulțimii, purtând eticheta de „Cel mai abject seducător”. Secretarul trezoreriei de stat, Priscus, dovedit că deturnase fonduri, este silit să-și introducă mâna într-un vas plin cu metal topit. Un senator este legat în lanțuri într-un grajd pentru că adăpostise un fugar, fără să i se îngăduie să se așeze sau să-și facă nevoile. „Ce bine nechează!” se amuză împărăteasa.

Se spune chiar că ar fi ordonat să fie asasinat propriul fiu, Ioan, pe care-l avusese pe vremuri cu unul dintre nenumărații amanți și care fusese crescut în Arabia.

Totuși, Teodora este o femeie a contrastelor, alternând ticăloșiile cu fapte nobile. Astfel, ea va finanța ridicarea a numeroase biserici, printre care reconstrucția minunatei bazilici Sfânta Sofia din Constantinopol – transformată, zece secole mai târziu, în moschee. De asemenea, dovedește multă generozitate față de prostituatele sărace. Va construi pentru ele o mare mănăstire pe malul asiatic al Bosforului, unde vor fi găzduite – sau poate închise – cinci sute de fete „readuse pe calea cea bună”.

Basilissa a trecut acum de pragul vârstei mature. Cu sănătatea tot mai șubredă, ea este extrem de slabă. Nimeni nu știa că suferea de cancer la sân în momentul în care se stinge, pe 28 iunie 548, după o agonie groaznică, suportată cu un curaj de neclintit. Încă nu împlinise cincizeci de ani. Iustinian pare de neconsolat. Odată cu Teodora, pierdea „plăcerile vieții”, un mare sprijin și o sfătuitoare luminată. Câteva orașe și o provincie primesc numele ei.

Întregul Constantinopol o conduce pe împărăteasa defunctă până la biserica Sfinții Apostoli, unde își va dormi somnul de veci într-un sarcofag din aur așezat într-un mormânt din porfir. „Odihnește-te în pace, Basilissa, te cheamă la el Regele regilor, Stăpânul stăpânilor!”

VI.

FREDEGONDA

(cca 545-597)

Frenetică și ambițioasă

„*Dark Ages*”, Epoca Întunecată. Odinioară, astfel numeau anglo-saxonii Evul Mediu Timpuriu, o perioadă a tenebrelor, a violențelor și a ignoranței. În zilele noastre, specialiștii își nuanțează puțin aprecierile, preferând să vorbească despre o „Antichitate târzie” referitor la secolul al VI-lea, imediat următor dispariției Imperiului Roman de Apus. Fără să-l considere a fi un capitol prea fericit al istoriei, au încetat totuși să privească dinastia merovingiană doar ca pe o înșiruire sinistră de suverani barbari, incapabili și cruzi. Într-adevăr, în ciuda durtății timpurilor și a moravurilor, descendenții legendarului Faramond au reușit să fie continuatorii – chiar și imperfecti – ai civilizațiilor latină și creștină, izbutind totodată să sădească sămânța a ceea ce va deveni Franța.

La moartea lui Clovis, survenită probabil la 27 noiembrie 511, cei patru fii ai săi își împart între ei posesiunile tatălui, conform obiceiului germanic. După o lungă serie de lupte, comploturi și asasinate, cel mai mic, Clothar I, rămâne singurul rege al francilor. Moare la rândul său în anul 561, lăsând de asemenea patru moștenitori de sex bărbătesc. Cel mai mare, Caribert I, se instalează la Paris, de unde guvernează peste Chartres, Orléans, Tours și Poitiers. Gontran primește fostul regat al Burgundiei, precum și ținutul Berry și câteva regiuni provensale. La Metz, Sigebert I devine regele Austrasiei, o vastă regiune de la răsărit, cuprinsă între Meuse și Rin. În sfârșit, bogatul ținut Neustria, dintre Loara și ocean, cu capitala la Soissons, îi revine lui Chilperic I.

Acesta din urmă se născuse în preajma anului 537. Ajuns suveran la douăzeci și patru de ani, face cinste tradiției francilor, dând dovadă de multă virilitate, după cum povestește Mézeray în *Histoire de France*: „Chilperic ținea mai multe femei în același timp, toate de condiție modestă, pe care le lua de soții și le alunga după cum

avea chef.” Deși convertiți la creștinism, prinții acelor timpuri sunt de multe ori poligami. Totuși, pentru că Biserica refuză să le dea binecuvântarea pentru mai multe cununii, se practică foarte mult un fel de uniune civilă, numită *friedelehe*, adică „mariaj de pace”. Conform legii germanice, un nobil poate astfel să se unească cu orice amantă „după lege”, dar și să se despartă de ea după bunul său plac.

În rest, statutul juridic al femeii merovingiene nu prea este de invidiat. Tratată permanent ca o minoră, considerată slabă de felul ei, trăiește sub protecția unui tutore, numit *mainbourg* - întâi tatăl, apoi soțul. Numai dacă ajunge văduvă, poate, uneori, căpăta o oarecare independență. Astfel, averea unui senior se măsoară în numărul de câini, de cai și... de femei! Soții de rangul doi, concubine și servitoare locuiesc împreună în aceeași aripă a palatului, ocupându-se cu treburile casnice, cu țesutul sau cu croitoria, sub conducerea reginei oficiale sau a principalei favorite.

Situația este aceeași și în cazul lui Chilperic I. Episcopul din Tours, Grégoire, ne-a lăsat o imagine foarte sumbră a acestuia. Din perspectiva lui, Chilperic era „un Nero și un Irod al timpului său”, un monarh dușman al credinței, opusul fratelui său, „bunul rege” Gontran. Pătruns cum este de Sfintele Scripturi, Grégoire îl vede pe Chilperic ca pe un nou Ahab, regele Israelului, căzut în păcatul idolatriei. Apostol al credinței adevărate, Grégoire i se va opune lui Chilperic precum profetul biblic Ilie i se opunea lui Ahab. Iar Izabela lui Chilperic va purta numele de Fredegonda, „dușmanca lui Dumnezeu și a oamenilor”...

Din nefericire pentru noi - și mai ales pentru Fredegonda - cele zece cărți de istorie a francilor aparținând lui Grégoire de Tours sunt practic unica sursă care păstrează memoria ei. Evul Mediu Timpuriu este

perioada cea mai încetoșată a istoriei noastre, din care nu ne-au rămas decât foarte puține documente. Adevărul și legenda se amestecă până la a se confunda. Astfel, portretul Fredegondei este cu siguranță deformat de ura pe care i-o poartă episcopul din Tours.

Așadar, ce știm despre cea care va fi una dintre cele mai strălucite suverane merovingiene? Unii istorici consideră că s-a născut la Montdidier, sau în vreun alt sat din actuala Picardie. Trebuie să recunoaștem că nu știm nimic nici despre părinții, nici despre originea ei. O fi fost francă, saxonă sau poate chiar galo-romană? Numele ei, *Frede gundis*, care înseamnă „Pace și război”, este cu certitudine germanic, însă el i-a fost dat probabil mult mai târziu, poate chiar de către soț. De condiție umilă, a fost la început camerista, apoi confidenta – ceea ce s-ar fi numit, câteva secole mai târziu, „domnișoara de onoare” – a reginei Audovère, prima soție a lui Chilperic. Pe cât de frumoasă, pe atât de ambițioasă, Fredegonda nu va întârzia să se strecoare în patul regal, dar, în curând, nu se va mai mulțumi cu aventura amoroasă și cu rolul secundar.

În acea perioadă, într-un moment în care Chilperic era plecat, Audovère a născut o fetiță și se întreba dacă trebuia să aștepte întoarcerea regelui ca să o boteze. Șireata confidentă o sfătuiește să nu mai amâne ceremonia: „Maiestate, în curând, stăpânul nostru regele se va întoarce victorios. Cum va putea să se bucure de fetița lui dacă nu va fi încă botezată?”

Autorul anonim al *Liber Historiae Francorum* – *Cartea de istorie a francilor* –, căruia îi datorăm această anecdotă, continuă:

„Regina, ascultând sfatul, pregăti cristelnița și îl chemă pe episcop să officieze botezul. Când episcopul ajunsese la palat, nu se putu găsi nașă pentru copil. Atunci

Fredegonda îi spuse mamei: «Pe cine am putea găsi să facă acest gest mai bine? Țineți-o pe fetiță chiar maiestatea voastră!»

Audovère îi dădu ascultare. Când regele se întoarse victorios, Fredegonda îl întâmpină spunându-i: «Domnul fie lăudat că regele stăpânul nostru se întoarce acasă după ce i-a învins pe dușmani și că i s-a născut o fiică! Cu cine își va petrece noaptea regele stăpânul meu, odată ce regina îi este acum cumătră, ca nașă a fiicei sale, Childesinda?

Iar regele răspunse: «Dacă nu pot să petrec noaptea cu ea, o voi petrece cu tine.»

Când regele ajunsese la palat, regina alergă în întâmpinarea lui, cu copilul în brațe, dar regele îi spuse: «Ai făcut, în naivitatea ta, un gest aducător de nenorocire. Acum, nu mai poți să-mi fii soție.»

O obligă să se călugărească, luând-o și pe fiica ei, după ce îi dăruie pământuri și ferme. Pe episcopul care oficiase botezul îl condamnă la exil, în timp ce Fredegonda deveni regină alături de el.”

Întâmplarea este foarte grăitoare, ilustrând perfect perfidia Fredegondei. Dar este oare autentică? *Liber Historiae* a fost scrisă în timpul domniei lui Thierry IV, la peste un secol și jumătate după evenimentele înfățișate mai sus. Inspirată din consemnările lui Grégoire de Tours, cartea este, pe de altă parte, ecoul tradițiilor transmise pe cale orală, mai mult sau mai puțin înflorite, cu riscul de a cădea pradă anacronismului. Astfel, norma canonică prin care se interzice mariajul între nașii și părinții unui copil nu a fost edictată decât la sfârșitul secolului al VII-lea, de către Conciliul *in Trullo*²⁰. Mai mult decât atât, dacă Audovère ar fi fost soția legitimă a lui Chilperic, această legătură ar fi fost indisolubilă în ochii bisericii, în orice

---

²⁰ Denumirea conciliului ecumenic ținut în anul 692 la Constantinopol, zis și Conciliul Quinisext (n. tr.).

circumstanțe. Este, așadar, mai probabil ca ei să nu fi fost uniți decât printr-o *friedelehe*, iar instabilul suveran să fi găsit un bun pretext ca să-și aleagă o parteneră mai tânără și mai seducătoare.

Iată-o deci pe Fredegonda foarte aproape de tron. Istoricul belgian Godefroy Kurth, unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai perioadei merovingiene, ne-o descrie pătimaș pe „această femeie agitată și demonică, ce nu-și precupețea energia și inteligența urzind intrigi și punând la cale crime. Complet lipsită de moralitate, în schimb mânată de pasiuni puternice, de beția ambiției și de setea de răzbunare, lovește fără milă tot ce-i stă în cale, tot ce o amenință, o umilește sau o deranjează. Agilă și rece ca o viperă, este o maestră în arta insinuărilor, care-i adusese averea imensă și puterea asupra lui Chilperic. Găsește abilitatea de a stăpâni inima tiranului desfrânat și instabil, ba chiar, mai mult decât atât, de a-l conduce după bunul ei plac. Ar putea să-l facă să comită orice crimă, chiar să acționeze împotriva neamului său, distrugându-și propria spiță”.

Fredegonda este abia la începutul carierei. Chiar dacă a remarcat-o și i-a acordat privilegiile unei regine, Chilperic nu este încă dispus să se unească cu ea printr-un contract oficial, ceea ce în epocă se numește *muntehe*, cu atât mai mult cu cât o asemenea uniune este văzută de mulți ca fiind nedemnă de un nepot al lui Clovis. În ceea ce-l privește pe fratele lui Chilperic, Sigebert cel plin de virtute, care domnește la Metz, acesta nu se mulțumește să aibă relații cu servitoarele. Către anul 567, se căsătorește cu Brunehaut – sau Brunhilda –, fiica lui Athanagild, suveranul vizigot al Spaniei. Brunehaut nu este numai o prințesă adevărată, este și renumită în toată Europa pentru frumusețea ei excepțională.

Chilperic, cu orgoliul rănit, se hotărăște să-l imite pe fratele lui. Brunehaut are o soră mai mare, pe Galswintha. Trimite o solie la Toledo, ca să-i ceară mâna, însă faima lui de desfrânat i-o luase înainte. Nu are importanță. Promite să le alunge pe toate concubinele și să dea dovadă de o fidelitate exemplară. Până și Fredegonda va fi obligată să plece. „Tatăl prințesei, explică Grégoire de Tours, crezând în aceste promisiuni, hotărî să i-o trimită pe fiica sa așa cum își trimisese și prima fiică, însoțită de mari bogății.” Se povestește, de asemenea, că nefericita Galswintha, părăsindu-și familia, ar fi plâns în hohote timp de trei zile...

În același an moare Caribert, regele Parisului. Fusesse primul rege franc pedepsit cu excomunicarea, pentru că, în afară de soția legitimă, avea o relație scandaloaasă cu două surori, Marcovège și Méroflède, dintre care cea de-a doua se călugărise. Chilperic îi confiscă moștenirea și, astfel, își permite să alcătuiască o dotă²¹ demnă de noua sa soție. Galswintha adusese cu ea din Spania o zestre importantă, formată din metale prețioase. La rândul lui, soțul îi dăruiește ca *morgengabe* - cadou de a doua zi după nuntă - orașele Bordeaux, Limoges, Cahors și provinciile Béarn și Bigorre.

Nunta este oficiată la Rouen. Chilperic își ține promisiunea și face legământul de a respecta fidelitatea conjugală și să nu-și ia nici o altă soție câtă vreme Galswintha va fi în viață. De altfel, pare sincer îndrăgostit de prințesa spaniolă, o copleșește cu atenții și are o conduită ireproșabilă, deși interesată, după cum subliniază Grégoire de Tours: „O iubea chiar foarte mult, mai ales că adusese cu ea atâtea comori...”

Cu toate acestea, redutabila Fredegonda, în aparență resemnată, nu se recunoaște învinsă. În cunoscutele sale

---

²¹ În original: *douaire* - dotă constituită de soț și destinată să revină soției în cazul în care rămâne văduvă (n. tr.).

Récits des temps mérovingiens, Augustin Thierry istorisește că ea ceruse, „ca o ultimă favoare, să nu fie alungată de la palat, ci să rămână, ca și odinioară, printre femeile angajate în serviciul regal. Sub această mască de umilință, se ascundea un abis de șiretenie și de ambiție feminină, în fața căruia regele era complet lipsit de apărare”.

Iar virtutea lui Chilperic este firavă. În numai câteva luni, se plictisește de farmecele reginei sale vizigote și pică din nou în plasa vrăjitoarei. Galswintha, părăsită, va suspina, apoi va trece la reproșuri, plângându-se regelui că „trebuia să îndure nenumărate jigniri. Cum nu se bucura de nici o onoare din partea lui, îi ceru să-i dea voie să se întoarcă liberă, în țara ei, lăsându-i toate comorile pe care i le adusese ca zestre”.

Chilperic, abil sfătuit de amanta lui, trage de timp, încearcă să o liniștească pe Galswintha, se prefacă că se căiește, căutând să „o îmbuneze cu vorbe mângâietoare”. Însă, cum prințesa înverșunată refuză orice cale de împăcare și amenință să-și spună public povestea, va pune să fie sugrumată în taină. „Fu găsită moartă în patul ei, încheie Grégoire. [...] Cât despre rege, după ce o plânse o vreme, relua în curând relația cu Fredegonda.”

Sigebert, împins de soția lui, Brunehaut, pornește la luptă ca să-și răzbune cumnata, cu atât mai mult cu cât Chilperic, ca o culme a nelegiurii, tocmai ce se căsătorise oficial cu Fredegonda. Înțeleptul rege Gontran încearcă din rășputeri să readucă pacea între cei doi frați. Un mare consiliu al francilor, ținut la Andlau, în Alsacia, hotărăște ca regiunile primite de defuncta regină ca *morgengabe* să-i revină lui Brunehaut și moștenitorilor ei, „astfel încât, în cele din urmă, pacea și înțelegerea să fie restabilite între prea glorioșii principii Chilperic și Sigebert”.

Numai că acest aranjament nu mulțumește, de fapt, pe nimeni, și în nici un caz pe Fredegonda, care îl consideră o jignire. În scurt timp, războiul devine imposibil de evitat. În 573, Chilperic, învins de trupele fratelui său, se vede prins în cursă la Tournai. Fredegonda, povestește Augustin Thierry cu lirism, „în momente de teroare și de disperare, avea reacții de animal sălbatic”. Însărcinată fiind, aproape de soroc, dă naștere unui fiu „înconjurată de tumultul unui asediu și pradă fricii de moarte care o obseda zi și noapte. Primul impuls fu să abandoneze copilul, în care vedea doar un nou izvor de pericol, lăsându-l să piară, lipsit de îngrijire și de hrană”.

În cele din urmă, grozava regină își vine în fire. Îl botează pe nou-născut cu numele evreiesc Samson, ciudat pentru un prinț franc, dar „pe care părinții, în disperarea lor, îl aleseră ca să-și exprime nădejdea în propria salvare”. Pe de altă parte, Fredegonda este o femeie care știe să provoace fatalitatea. Găsește doi nobili originari din Thérrouanne, pe care-i convinge să se ducă să-l ucidă pe regele Austrasiei, după cum povestește Grégoire de Tours: „Înarmați cu niște cuțite mari, numite popular scramasaxe, cu tăișul otrăvit, aflați sub vraja reginei Fredegonda, se apropiară de rege sub un pretext oarecare și îl loviră din ambele părți în același timp. Sigebert scoase un strigăt, căzu și în scurt timp își dădu sufletul.”

Panica trupelor monarhului asasinat îi dă răgazul lui Chilperic să iasă din Tournai, să le zdrobească în luptă și să alunge resturile armatei austrasiene până la Paris. Fredegonda profită de ocazie ca să pună mâna pe dușmanca ei de moarte, Brunehaut, pe care o închide pentru moment la Rouen.

Chilperic avusese trei fii din uniunea cu Audovère. Thibert, cel mai mare, murise deja în luptă. Cel de-al doilea, Meroveu, în vârstă de nouăsprezece ani pe atunci

și urât de mama sa vitregă, se îndrăgostește de Brunehaut. Se va și căsători cu ea, în secret, cu binecuvântarea episcopului de Rouen, Pretextat.

Aflând vestea, Fredegonda jură să-i pedepsească pe cei doi vinovați, cu atât mai mult cu cât Pretextat, departe de a încerca să o liniștească, dă grai unei sfinte mâinii împotriva ei: „Din acest regat, vei fi aruncată direct în infern! Ai face bine să-ți lași deoparte nebuniile și răutățile, să te întorci la sentimente mai bune, să-ți smulgi din suflet orgoliul violent care te macină fără încetare, încercând să capeți viața veșnică!”

Este prea mult pentru Fredegonda, care va trimite în grabă câțiva ucigași care să-l reducă la tăcere pe nesocotitul prelat. Chiar în ziua de Paște, Pretextat este înjunghiat în catedrală, în timp ce cânta psalmii. Regina are nerușinarea să vină să asiste la agonia lui. Înainte să-și dea sufletul, episcopul are puterea să o mai înfrunte o dată: „Dumnezeu a hotărât să mă cheme din această lume. Tu însă, recunoscută ca făptașa acestor crime, vei fi blestemată pe pământ. Și Dumnezeu va răzbuna sângele meu cu capul tău!”

Într-adevăr, o soartă potrivnică pare să se abată asupra Fredegondei. Cei doi fii ai săi, Samson și Clodobert, sunt răpuși, unul după altul, de dizenterie. Grégoire de Tours – indulgent de această dată – descrie disperarea și căința târzie a nefericitei regine, care se adresează regelui Chilperic:

„De atâta timp, mila divină ne suportă răutățile. Ne-a prevenit de multe ori prin febră și prin alte suferințe și noi nu ne-am oprit. Iată că acum îi pierdem pe copiii noștri. Iată-i că pier sub povara lacrimilor săracilor, a plânselor văduvelor, a suspinelor orfanilor, și nu prea mai avem pentru cine aduna averi. Strângem comori, fără să știm pentru cine le adunăm. Iată-le fără stăpâni, comori ce

poartă semnul jafului și al blestemelor. [...] Acum, dacă vrei, vino să ardem registrele de dări. Să ne mulțumim cu veniturile care-i erau suficiente și tatălui tău, regele Clothar.”

Subita schimbare nu va dura mult timp. Meroveu, smuls din brațele lui Brunehaut, tuns și închis într-o mănăstire, va fi în curând lichidat. Cât despre Clovis, ultimul fiu al lui Audovère, e considerat de Fredegonda pricina morții fraților săi vitregi, după cum povestește Grégoire de Tours:

„Cineva veni la regină și îi spuse: «Clovis este de vină că ai rămas fără copiii tăi. Era îndrăgostit de fiica unei servitoare a ta și i-a ucis pe copiii tăi cu ajutorul vrăjitoriilor acestei slujnice. Așa că resemnează-te și nu aștepta nimic bun de la viitor, de vreme ce ți-ai pierdut speranța pe care te biziiai ca să poți domni într-o bună zi.»

Atunci regina, îngrozită, în culmea mâniei, sfâșiată de pierderea recentă a copiilor, puse mâna pe fata pe care o îndrăgise Clovis și, după ce oamenii ei o bătură cu sălbăticie, îi smulseră scalpul și îl atârnară, din ordinul ei, într-un par, care fu înfipt în fața casei lui Clovis.”

Meroveu este apoi adus în lanțuri în fața mamei sale vitrege. La ordinul acesteia, nefericitul prinț e escortat la castelul regal de la Noisy, lângă râul Marna, și ucis de călăii reginei. Iar când ea îl anunță pe Chilperic că fiul lui s-a sinucis, regele nu varsă nici o lacrimă. Mai târziu, Fredegonda va ordona să fie ucisă și Audovère, care se afla închisă într-o mănăstire. În schimb Basina, sora lui Clovis și a lui Meroveu, va fi violată de servitorii reginei și apoi lăsată în grija călugărițelor de la abația Sainte-Croix din Poitiers.

I se mai atribuie îndeobște o nelegiuire Fredegondei: uciderea propriului soț, regele Chilperic, faptă comisă în 584. Crudă și sângheroasă, maștera era și adulteră. „Nu

vorbesc deloc despre infidelitățile ei, mărturisește Mézeray. Prin ele s-a făcut temută, iar soțul ei nu trebuia să se aștepte la statornicie din partea unei femei pe care o luase de soție în urma unei crime.”

Grégoire de Tours sugerează că un valet oarecare, pe nume Eberulf, ar fi putut fi amantul Fredegondei, însă autorul lucrării *Liber Historiae* vrea să fie cât mai explicit:

„Regina Fredegonda era frumoasă și avea o imaginație bogată, dar își înșela soțul. Landeric era în acea vreme mai mare peste toți curtenii. Fiind un bărbat foarte înzestrat, reginei îi plăcea mult și întreținea relații adultere cu el. Într-o zi în care regele trebuia să plece devreme la vânătoare la Chelles, în împrejurimile Parisului, cum ținea mult la regină, se întoarse de la grajduri, în vreme ce ea se spăla pe cap în dormitor, și îi dădu o palmă ușoară la fund. Ea strigă, crezând că era Landeric: «Ce cauți aici, Landeric?»

În același timp, se întoarse, observă că era regele și fu cuprinsă de panică. El, cât se poate de indignat, plecă la vânătoare. Fredegonda îl chemă pe Landeric și îi povesti tot ce se întâmplase: «Vezi ce ai de făcut acum, îi spuse, altfel, chiar de mâine, ne așteaptă numai chinuri.»

Landeric, disperat, strigă, izbucnind în lacrimi: «De când te-am văzut, mi-ai adus numai nenorocire! Nu mai știu ce să fac, mă simt încolțit!»

«Nu te teme de nimic, răspunse ea, ascultă-mi sfatul, și nu vom păți nimic. Diseară, când regele se va întoarce de la vânătoare, vom trimite niște asasini care-l vor ucide, strigând că este un atentat al lui Childebert al Austrasiei. Iar când va fi mort, noi doi vom domni, împreună cu fiul meu, Clothar.»

Într-adevăr, la căderea nopții, când Chilperic se întoarse de la vânătoare, niște asasini pe care Fredegonda îi îmbătase îi înfipseră pumnalul în burtă, exact când cobora

de pe cal, în timp ce oamenii lui se duceau fiecare acasă. Regele scoase un țipăt și căzu mort. Atunci, respectând ordinele reginei, asasinii strigară: «Priviți ce a făcut din stăpânul nostru regele Austrasiei, Childebert!» Soldații porniră care încotro, să-i caute pe vinovați, dar, negăsind pe nimeni, se duseră la casele lor.”

Să credem oare istorisirea de mai sus, fără îndoială, oarecum romanțată? Landeric va fi mai târziu prim-ministrul Fredegondei, dar de aici și până la a-l descrie ca pe amantul ei... Totuși, este adevărat că, după moartea lui Chilperic, fosta servitoare, devenită regentă, va ști să mențină, cu fermitate de neclintit, drepturile ultimului său fiu, regele Clothar II, care se născuse doar cu câteva luni înainte de a răposa tatăl său. Nu va ezita niciodată să recurgă la violențe, făcând din cruzime și din perfidie instrumente politice, așa cum o cerea practica vremurilor. Totuși, Mézeray exagerează stigmatizând-o printr-un catren:

Fredegonda, cu-atât de multele ei fărădelegi,
Asasinate, adulter, excесе mii și mii,
A abătut o faimă așa de rea asupra acestei gii
Că amintirea lor înfricoșează gândul lumii-ntregi.

La moartea ei, în 597, văduva lui Chilperic îi lasă moștenire fiului său un regat prosper. Clothar II va mai trebui să ducă la îndeplinire o ultimă răzbunare a mamei lui, și anume, să o captureze pe regina Brunehaut. După ce este plimbată în văzul lumii pe o cămilă, eterna rivală a Fredegondei este legată de coada unui cal năvălaș, care îi rupe trupul bucăți. În ce-o privește, Fredegonda se va stinge în pace, la cincizeci și cinci de ani, de moarte bună. În mormântată creștinește, își doarme somnul de veci în biserica Saint-Germain-des-Prés din Paris.

VII.
ISABELLE A FRANȚEI
(1292-1357)
Jignită și răzbunătoare

Într-un jilț înalt de stejar, pe a cărui spetează se vedeau sculptați cei trei lei ai stemei Angliei, ședea regina Isabelle, [...] cu bărbia sprijinită în palmă [...] și privea dusă la pâlpâirile focului din vatră [...]. Avea douăzeci și doi de ani [...] și părul, auriu, răsucit în cosițe lungi aduse în sus, ca două toarte de amforă, de fiecare parte a obrazului.”²²

Astfel începe primul volum din *Regii blestemați*, celebra epopee istorică a lui Maurice Druon. Isabelle, „Lupoaica Franței”, este unul dintre personajele principale ale acestei cărți. Soție jignită, ea va rămâne în istorie drept aceea prin care a izbucnit scandalul. Iar răzbunarea ei va aduce un secol de războaie între familiile Valois și Plantagenet.

Domnia soțului ei, Eduard II, este una dintre cele mai jalnice din Evul Mediu englez. Bine legat, frumos la chip, cu ținuta maiestuoasă, acest monarh suferă de un temperament slab și înclinat către plăceri. Preferințele sale de un anumit gen pentru anumiți favoriți demni de dispreț îl vor situa printre suveranii britanici din galeria rușinii. Se afla la cârmuire deja de un an atunci când, în 1308,

---

²² Pasajele din Maurice Druon sunt preluate din *Regii blestemați*, traducere de Sergiu Dan, Editura Cartea Românească, București, 1971 (n. tr.).

traversează Canalul Mânecii pentru a o întâlni pe cea care-i fusese hărăzită încă din copilărie. Isabelle a Franței, fiica regelui Filip IV cel Frumos, are doar cincisprezece ani. Desigur, sentimentele nu-și au locul în această căsătorie politică, menită să întărească armonia relațiilor dintre cele două mari regate ale Occidentului.

Dacă la început Eduard pare sensibilizat de farmecele tinerei prințese, asta nu-l împiedică defel să-și păstreze întreaga afecțiune pentru scumpul său Pierre de Gaveston, obscur cavaler gascon pe care l-a căsătorit cu nepoata sa Margareta de Gloucester și l-a făcut vicerege al Irlandei. Nu se mulțumește să-l copleșească cu daruri; merge până la a-i oferi bijuteriile din trusoul nupțial. Caracterul autoritar al lui Isabelle suportă cu greu o asemenea umilință. Indiferența supusă pe care o afișa până atunci față de soțul și suveranul ei se transformă foarte repede în dispreț.

Moartea lui de Gaveston, asasinat în iunie 1312 în decursul unei revolte a baronilor, îi apropie pentru o vreme pe cei doi soți. În anul următor Isabelle aduce pe lume un fiu, viitorul Eduard III. Cu toate acestea, armonia din cuplu este de scurtă durată. Regele va face o pasiune pentru lordul Hugh Despenser, care, împreună cu tatăl său, Hugh cel Bătrân, *Chief Justiciar*²³ al Angliei și conte de Winchester, va confisca practic puterea regală.

Această regină ofensată, înjosită și plină de ranchiună îl va vizita pe tatăl ei în primele luni ale anului 1314. La Paris trăiesc trei prințese de vârsta sa, soțiile celor trei frați ai ei. Margareta, fiica ducelui burgund Robert II, este măritată cu fratele mai mare al lui Isabelle, viitorul Ludovic X, pe atunci rege al Navarrei. Verișoarele ei, cele două fiice ale contelui palatin Othon IV de Burgundia, Ioana și

---

²³ În Anglia medievală, funcție echivalentă celei de prim-ministru (n. tr.).

Blanca, sunt căsătorite cu Filip de Poitiers și, respectiv, cu Carol, ceilalți doi fii ai lui Filip cel Frumos.

După anumite relatări, Isabelle ar fi zărit agățate la cingătorile a doi tineri curteni, frații Filip și Gautier d'Aunay, pungile împodobite cu pietre scumpe pe care ea însăși le dăruise cu ceva timp în urmă Margaretei și Blancăi. Oare Isabelle este cea care-și va denunța cumnatele?

„Tată [...]. Nu pentru a mă tângui am venit în Franța, spune personajul romanului lui Maurice Druon. [...Ci] pentru că frații mei și-au luat soții niște târfe, tată, pentru că am aflat-o și pentru că sunt tot așa de neînduplecată ca și tine când trebuie să apăr cinstea noastră.”

A avut oare cu adevărat loc această conversație, plasată de romancier în castelul regal Maubuisson de lângă Pontoise? Nu vom putea ști niciodată cu certitudine. Și totuși, cazul nurilor lui Filip cel Frumos se dezlănțuie chiar în această zi de marți, 9 aprilie 1314, în săptămâna Paștelui...

„Iar regina Navarrei fu luată ca o femeie de rând și ca o stricăță și închisă în temnița Gaillard, lucru ce tulbură întreg regatul”, relatează Geoffroy de Paris. Soția prințului Ludovic, moștenitorul tronului, precum și cea a fratelui său Carol sunt acuzate public de adulter. Oare Margareta de Burgundia și verișoara ei Blanca sunt cu adevărat vinovate? Nu sunt cumva doar victimele nefericite ale unei intrigi răuvoitoare ticluite de regina Isabelle?

Supuși torturii, cei doi tineri curteni amici ai prințeselor mărturisesc tot ceea ce se dorea aflat. Ei sunt imediat condamnați și executați cu o sălbăticie de neimaginat. Jupuiți de vii și emasculați, eleganții nobili sunt transformați în două hoituri sângerânde atârinate de o spânzurătoare din Pontoise. Iar cele două prințese sunt rase în cap, îmbrăcate în pânză de sac și aruncate să

mucezească în temnița Chateau-Gaillard. Margareta moare chiar în iarna următoare, copleșită de tratamentul prea dur la care era supusă, dacă nu cumva o mână criminală nu i-a grăbit sfârșitul. Blanca va lăncezi opt ani în celulă. Lăsată însărcinată de temnicer, va primi permisiunea să se călugărească. Judecătorii nu i-au găsit nici un amant loanei, sora Blancăi și soția contelui Filip de Poitiers. S-a considerat însă că prin tăcerea ei a ascuns intrigile celor două. Surghiunită la castelul de la Dourdan, ea va fi eliberată după câteva luni.

Acesta este adevărul despre episodul pe care istoria romanțată l-a amplificat sub denumirea improprie de „scandalul de la Turnul Nesle”. Este aproape sigur că austerul donjon din palatul lui Filip II – care se înălța pe cheiul Conti, pe locul unde se află astăzi Institutul Franței – nu a fost niciodată teatrul unor desfrâuri amoroase, nici al vreunei orgii a prințeselor de Burgundia. Imortalizată de François Villon în „Balada doamnelor de altădată”, legenda se va răspândi abia după un veac.

Despărțindu-i pe fiii lui Filip cel Frumos de soțiile lor legitime, procesul de la Maubuisson va contribui la stingerea descendenței directe a Capețienilor. În mai puțin de cincisprezece ani, Ludovic X, Filip V și Carol IV vor muri pe rând, fără a lăsa moștenitor la tron, astfel încât vărul lor Filip VI de Valois va pune mâna pe coroană. Dar îl va avea ca adversar pe Eduard III al Angliei, fiul lui Isabelle...

Deocamdată Lupoanca Franței s-a întors pe insula unde continuă să fie umilită. Cronicarul Jean Froissart istorisește: „Acest jupân numit Hugh Despenser își măsura pe zi ce trece puterea și apropierea față de rege. Așa de mare era trecerea lui pe lângă rege, încât toată țara se minuna de asta și nimic nu se făcea la curtea regelui decât dacă jupân Hugh era de acord.”

Deposdată de comitatul Cornwall, precum și de toate bunurile din averea personală, Isabelle se plânge în cele din urmă fratelui ei Carol cel Frumos de faptul că e considerată în casa soțului ei ca o „servitoare cu simbrie”. Cu toate acestea, regina nu-și afișează ura, abținându-se să-și arate până și cel mai mic resentiment. În 1325 se ivește ocazia să contraatace. Întrucât, în anul precedent, francezii invadaseră Guiana engleză, regina își propune să revină pe continent pentru a negocia pacea.

Isabelle se întovărășește cu Edmund of Woodstock, conte de Kent, fratele vitreg al lui Eduard II, și cu un partid al nobililor englezi exilați. Conducătorul lor era un baron din ținutul March pe nume Roger Mortimer of Wigmore, care susținuse cândva revolta eșuată în fașă a lui Thomas of Lancaster. Închis în Turnul Londrei, Mortimer reușise să evadeze de acolo cu complicitatea episcopului de Hereford, Adam Orleton. Isabelle și-l face amant și refuză cu încăpățânare să se întoarcă în Anglia. Ba, mai mult, îl convinge pe soțul ei să-i permită fiului lor Eduard, prinț de Wales, să i se alăture în Franța.

Când regele își dă seama că a fost tras pe sfoară, este prea târziu. Eduard II este cuprins de o furie sălbatică. Pe 1 decembrie 1325 îi adresează de la Westminster o scrisoare violentă: „Doamnă, vă poruncim și vă pretindem să lăsați deoparte orice scuză și orice fals pretext și să vă întoarceți în cea mai mare grabă.”

Bineînțeles că Isabelle nici nu se gândește să se supună poruncii, ceea ce ar fi echivalat cu a se arunca în ghearele lui Despenser, așa cum explică Guillaume de Nangis: „Știind că regele își apleacă urechea la un sfetnic care, pe cât îi stă în putință, aruncă vina și rușinea asupra ei, și mai ales că monarhul nu iese din cuvântul acestuia din urmă, ea se temea pe bună dreptate să se înapoieze.”

Dimpotrivă, Isabelle va încheia o alianță cu contele de Hainaut. Pe 24 septembrie 1326 Lupoica Franței debarcă în Suffolk în fruntea unei trupe de o mie cinci sute de oameni. Nobilimea engleză, sătulă de tirania lui Despenser, i se alătură îndată. Isabelle afirmă că luptă doar împotriva „sfetnicilor nepricepuți ai regelui care, prin sfaturile lor dăunătoare, se pare că îl îmbrobodesc pe rege”. Cuprins de panică, Eduard II – „corupt de sfaturile celor răi” – părăsește Londra și fuge în Țara Galilor. Pe 16 noiembrie este capturat în apropiere de orașul Neath în timp ce încerca să se imbarce pentru a fugi în Irlanda.

Detronat în favoarea fiului său, prizonierul este pus sub pază sigură și predat lui Henry of Lancaster, zis *Tort-Col* („Gât-sucit”), apoi este târât în condiții deplorabile dintr-o fortăreață în alta. Favoritul său, junele Hugh Despenser, este pus în lanțuri și suferă un supliciu descris cu lux de amănunte de Froissart: „Mai întâi fu pus pe un cufăr și plimbat cu surle și trâmbițe din stradă în stradă prin toată cetatea Hereford. Apoi fu adus într-o piață publică din oraș, unde era adunat tot poporul. Aici fu legat sus pe o scară, ca toți cei adunați acolo să-l poată vedea. Și s-a aprins un foc mare în acea piață. Când fu legat astfel, mai întâi îi tăiară penisul și testiculele, căci era eretic și sodomit, așa cum, de altfel, se zvonea și despre rege. Și [...] le aruncară în foc, iar focul le mistui. După care îi despicară burta și-i scoaseră afară inima și măruntaiele și le puseră pe foc, iar focul le mistui, căci fusese cu inimă mincinoasă și trădător. [...] După [...] asta îi tăiară capul, care fu trimis în cetatea Londrei. Apoi fu despicat în patru părți ce se trimiseră îndată în cele mai mari patru cetăți din Anglia după Londra.”

Mai trebuia hotărâtă soarta monarhului detronat. Fiind unsul Domnului, nu putea fi vorba de o execuție precum a lui Despenser. Isabelle și amantul ei Mortimer decid așadar

să scape de el într-un mod mai discret. Pe 21 septembrie 1327 John Maltravers și Thomas Gournay, paznicii de la Berkeley ai fostului rege, primesc o misivă enigmatică semnată de episcopul Orleton, ajuns Mare Vistiernic al Angliei: *Edwardum occidere nolite timere bonum est*. Frază aceasta ticluită pe latinește se putea înțelege în două moduri: fie „Nu-l ucideți pe Eduard, este bine să vă temeți să faceți asta”, fie „Nu vă temeți să-l ucideți pe Eduard, este bine să faceți asta”. Maltravers și Gournay au ales cea de-a doua traducere.

Cronicarul Jean de Wavrin istorisește scena în deplina ei oroare: „După ce numitul sire Eduard a terminat de cînat, el se duse în camera lui pentru a se culca. Atunci când trădătorii cei stricați și necredincioși s-au convins că adormise, intrară în cameră cu ajutoare și cu o masă foarte grea pe care o puseră pe trupul lui și apăsară pe ea cu putere. Și atunci prințul se trezi și, de teamă să nu fie ucis, se întoarse cu burta în sus. Iar mișeii aceia turbați luară un corn mare și-l străpunseră cu el și i-l împinseră adânc în vîntre. Apoi luară o țepușă de fier înroșită în foc și i-o băgară în pîntece prin acel corn, și începură să mestece cu ea prin mațe. Și-l chinuiră astfel ca să nu se poată afla felul morții sale...”

Trei ani după aceea, Lupoanca Franței și complicele ei Roger Mortimer, înnobilat conte de March, vor domni împreună, până ce tânărul Eduard III hotărăște să scape de această tutelă. În octombrie 1330 el pătrunde în castelul Nottingham însoțit de o mână de oameni loiali. Trecătoarea subterană prin care au intrat în castel există și astăzi, fiind supranumită *Mortimer's Hole* – Gaura lui Mortimer. Micul grup intră pe neașteptate în odaia în care Isabelle doarme cu amantul ei. Regina se scoală degrabă și li se adresează: „Domnilor, vă cer să nu faceți nici un

rău acestui gentil cavaler care este scumpul și iubitul nostru văr!”

Dar tânărul Eduard nu mai ascultă; Mortimer este prins. Condamnat de Parlament, el va atârna în spânzurătoarea Tyburn din Londra. Iar Lupoica Franței va fi condusă cu tot respectul convenit la castelul Rising, în care va fi prizonieră timp de douăzeci și opt de ani, până în ziua morții ei, 22 august 1358.

VIII.

LUCREZIA BORGIA

(cca 1480–1519)

Voluptuoasă și sublimă

De o jumătate de mileniu încoace nu a încetat să provoace fantasme, să stârnească pasiuni. În prefața piesei sale de teatru din anul 1833, Victor Hugo se întreabă: „Dar cine a fost, până la urmă, Lucrezia Borgia? Adunați laolaltă cele mai hidoase și mai îngrozitoare diformități morale și așezați-le unde se potrivesc, adică în inima unei femei ale cărei frumusețe fizică și grandoare regească vor face crima să pară și mai înspăimântătoare...”

Acestui caracter monstruos poetul romantic îi asociază un sentiment de dragoste maternă, astfel încât „acest suflet deformat va apărea aproape frumos înaintea ochilor noștri înlăcrimați”. Un personaj de teatru, de o frumusețe diabolică, corupătoare și criminală insensibilă, aceasta

este Lucrezia Borgia pe care generații întregi de istorici și scriitori de cărți istorice au zugrăvit-o cu plăcere în tonuri sângeroase, o nouă lady Macbeth, „disprețuită, blestemată, urâtă de oameni, condamnată de ceruri, atotputernică infamă...”.

Secolul al XIX-lea, epocă a unor puternice contradicții, își propune totuși să reevalueze acest verdict implacabil. La treizeci de ani după ce a fost scrisă tragedia lui Hugo, în 1866, marchizul Campori publică la Modena o primă pledoarie, intitulată *Una vittima della Storia, Lucrezia Borgia - O victimă a istoriei, Lucrezia Borgia*. Mai târziu, în numele adevărului istoric, eruditul german Ferdinand Gregorovius se declară apărătorul acestei nefericite prințese, acuzate pe nedrept, după părerea lui: „Lucrezia Borgia este, dintre toate femeile, figura cea mai lipsită de noroc din istoria modernă. Să fie vina ei, sau poartă doar povara unui blestem pe care lumea l-a aruncat pe nedrept asupra sa? [...] Alexandru VI și Cesare au propria istorie, în timp ce Lucrezia Borgia nu are mai mult decât o legendă. Conform acestei legende, ea este o bacantă care duce într-o mână o fiolă cu otravă și, în cealaltă, un pumnal. În același timp, este o Furie cu trăsături dulci și frumoase ca ale unei Grații.”

Ar trebui, așadar, după cum sugerează Gregorovius, să înlocuim caricatura cu o viziune hagiografică, a unei femei excepționale, înzestrate cu toate calitățile sufletului, inimii și spiritului? Cu certitudine, adevărul este undeva între cele două extreme. Cu o natură contradictorie, este adevărat că Lucrezia a avut de pățimit din cauza apăsătoare reputații a neamului ei. Familia Borgia: acest nume evocă prin sine cele mai cumplite perversiuni și cele mai întunecate crime din *Quattrocento*-ul (secolul al XV-lea) italian. Nu se spune oare despre ei că dețineau rețeta unei otrăvi, pe cât de groaznică, pe atât de misterioasă,

cantarella, pe bază de acid arsenic, presupusă a omorî fără să lase urme? În umbra unui culoar al palatului, la colțul unei străduțe întunecoase, cu pumnalul sau cu spada, călăii le executau ordinele fără milă...

La Roma, unde se înfruntă facțiunile nobilimii și preoțimii, cardinalul Rodrigo Borgia ocupă un loc însemnat în societate, cumulând privilegii, episcopate și abații. În palatul său, situat între podul San Angelo și Campo dei Fiori, ia masa în vase aurite și colecționează opere de artă și obiecte de mobilier de preț. Și totuși, familia Borgia este recent venită în Italia. Mult timp, înaintașii lor se bătuseră cu maurii, fiind doar niște bieți hidalgo în slujba regilor Castiliei și Aragonului. Numele lor fusese pe vremea aceea Borja, iar fieful lor, Játiva, un orașel situat la aproximativ șaizeci de kilometri la sud de Valencia.

Primul dintre ei care a intrat în marea istorie a fost Alfonso Borgia, născut în 1378. Ca secretar al regelui Aragonului Alfonso V Magnanimul, își urmează stăpânul în Italia, când acesta cucerește regatul Neapolelui. Arhiepiscop al Valenciei, apoi cardinal în 1444, este ales papă, sub numele Calixt III, unsprezece ani mai târziu. Urcând pe tronul pontifical, Alfonso Borgia își trage familia după sine. Îl adoptase pe nepotul lui, Roderic – sau Rodrigo –, fiul surorii sale Isabella și al lui Jofré Lanzol. În 1456, la vârsta de douăzeci și cinci de ani, tânărul abandonează cariera armelor ca să facă studii de drept și să se pregătească pentru mantia de cardinal... rămânând însă un laic.

„Este arătos, figura îi este plăcută și zâmbitoare, povestește un cronicar. Se exprimă cu eleganță și cu blândețe. Cu o singură privire poate să stârnească o pasiune stranie într-o femeie frumoasă și să o atragă spre el mai tare decât magnetul atrage fierul.” Nici după ce va fi numit preot, Rodrigo Borgia nu-și va pierde gustul pentru

plăcerile sexuale. În asemenea măsură, încât papa Pius II trebuie să-i atragă atenția în mod oficial, în urma unei bacanale la care luase parte împreună cu mai mulți tovarăși, într-o grădină din Siena: „Pudoarea nu ne lasă să povestim tot ce s-a întâmplat, pentru că nu numai faptele însele, ci chiar și cuvintele care le numesc sunt nedemne de rangul pe care-l ocupi. [...] Te lăsăm să judeci singur: este demn de Sfântul Scaun, care te-a primit printre slujitorii lui, să le faci pe tinerele fete să-și uite îndatoririle, să le trimiți cadouri și vinuri amantelor tale și să-ți duci viața consumând plăceri?”

Să precizăm totuși că astfel de purtări erau frecvente la demnitarii bisericii din acea vreme și aproape că nu șocau pe nimeni. Astfel, cardinalul Borgia și-a recunoscut cinci copii din legătura aproape oficială cu Vanozza de' Cattanei, o burgheză din Mantova. Cesare va fi cel mai de temut, individ fără scrupule, intrigant și violent, un model pentru *Principele* lui Machiavelli. „Dintre copiii papei, consemnează istoricul florentin Francesco Guicciardini, unul avea toate viciile tatălui. Se părea că nu se născuse decât ca să existe un om suficient de nebun pentru a duce la îndeplinire pornirile cumplite ale lui Alexandru.”

Lucrezia vede lumina zilei pe 14 aprilie 1480. Crescută de o verișoară a cardinalului Rodrigo, Adriana del Mila, văduva lui Ludovico Orsini, are parte de o educație aleasă. Pe lângă italiană și spaniolă, învață și franceza, precum și puțină latină și greacă. Cunoștințele de muzică, de pictură și de poezie, împreună cu educația religioasă, fac din ea o domnișoară desăvârșită. În plus, este de o frumusețe remarcabilă, cu ochii ei albaștri și carnația diafană. Însă principala ei podoabă este bogatul păr blond, pe care și-l spală aproape zilnic și îl aranjează cu cea mai mare grijă.

Foarte curând, această fiică de prelat devine o miză în lupta pentru putere. Nu împlinise încă unsprezece ani

când, la 26 februarie 1491, „*Señora doña Lucrecia de Borja*”, locuind în prezent la Roma, fiica naturală a Prea Sfinției sale cardinalul Rodrigues Borja”, este logodită printr-un contract, redactat în catalană, cu don Cherubino Juan de Centelles, seniorul regiunii Val d’Ayora din regatul Valenciei. Logodna nu este însă prea avantajoasă, iar tatăl ei găsește în curând o partidă mai bună pentru ea, în persoana lui don Gasparo de Procida, fiul contelui d’Aversa, un alt nobil spaniol, stabilit la Neapole.

Proiectul de căsătorie s-ar fi realizat probabil dacă soarta nu le-ar fi surâs în continuare celor din familia Borgia. La moartea papei Inocențiu VIII, cardinalul Rodrigo, vicecancelar al Bisericii, reușește în sfârșit să fie ales papă, pe 11 august 1492, cu două treimi din voturile participanților la conclav, față de care își manifestase din plin generozitatea. Evenimentul este povestit fără ocolișuri de către Guicciardini: „După Inocențiu a urmat Rodrigo de Borgia, din Valencia, capitala unuia dintre regatele spaniole. Fusesse mult timp cardinal și avea un rang destul de important în Sfântul Colegiu. Își datora în parte ascensiunea certurilor dintre cardinalii Ascanio și Giuliano Della Rovere. Dar își construise în și mai mare măsură succesul cumpărând sufragiile mai multor cardinali, fie cu bani gheață, fie cu promisiuni de a le ceda o bună parte dintre rentele și privilegiile de care beneficia. Aceste suflete mercantile, disprețuind legea divină, îi vândură lui Borgia fără remușcări puterea de a profana, printr-un trafic josnic, comorile spirituale chiar în sanctuarul religiei, și chiar în numele Domnului.”

Ce-i drept, Rodrigo Borgia – care își alege numele de Alexandru VI – nu face notă discordantă în galeria pontifilor din secolele al XV-lea și al XVI-lea, mai preocupați de averi și de plăceri lumești decât de cele sfinte. Și nu pentru că ar fi incapabil. Dimpotrivă, noul

papă este un om inteligent. Din păcate, după cum subliniază Guicciardini, „avea unele vicii pe care nu le putea compensa, cu toate calitățile. Avea o agerime și o putere de pătrundere a minții rare. Excela în a da sfaturi și, fiind extrem de persuasiv, reușea să manipuleze afaceri importante cu o abilitate și cu o energie surprinzătoare. În schimb, aceste calități erau umbrite de moravuri josnice: era fals, lipsit de pudoare, viclean, perfid, imoral, mânat de o avariție nemăsurată și ros de ambiție. Era de o cruzime barbară și nu trăia decât pentru parvenirea bastarzilor lui, pentru care era hotărât să sacrifice orice.”

Unei fiice de papă i se cuvine un soț cu o origine cât se poate de ilustră. Înțelegerea cu Gasparo d'Aversa este imediat anulată. În iunie 1493, Alexandru VI o mărită pe Lucrezia cu Giovanni Sforza, seniorul din Pesaro, rudă cu puternicul duce de Milano, Ludovic il Moro. În curând, va regreta alegerea făcută. La urma urmei, Giovanni nu este decât un căpitan de mercenari, calic și mediocru, un oarecare. În viziunea lui Alexandru, nimic nu pare prea bun pentru iubita sa fiică. Lucrezia merită un tron! Însă, înainte de a-i găsi un soț mai demn de ea, trebuie să scape de cel actual...

Spre a nu se ajunge la soluții radicale, Sanctitatea Sa hotărăște să-l sperie pe ginere, cu complicitatea Lucreziei și a lui Cesare! Într-o seară din primăvara lui 1497, tânăra îi cere valetului soțului ei să rămână ascuns după o perdea. În acel moment, apare Cesare, spunând că dăduse ordin ca Giovanni Sforza să fie asasinat. Servitorul, tremurând de frică, se zorește să-și înștiințeze stăpânul, care pleacă în mare grabă spre castelul său din Pesaro.

Soții sunt încă separați în momentul în care, două luni mai târziu, un eveniment tragic îndoliază familia papei. Pe 14 iunie, fratele mai mare al lui Cesare și al Lucreziei, Giovanniorgia, duce de Gandia, este asasinat, în timp ce

străbătea călare o stradă din Cetatea Eternă. Conform spuselor lui Guicciardini – care preia zvonurile din epocă –, însuși Cesare ar fi ordonat crima: „[Cesare] era orbit de ura împotriva ducelui [de Gandia] din cauza preferinței pe care i-o arăta Lucrezia Borgia, sora lor, de care amândoi frații erau îndrăgostiți. furios, mânat de gelozie și de ambiție, motive suficient de puternice ca să determine crimele cele mai teribile, își pusese oamenii să-l asasineze pe fratele său, în timp ce acesta se plimba singur călare prin Roma, și să-i arunce cadavrul în Tibru. Umbla chiar zvonul – dacă o asemenea culme a ororii poate fi crezută – că însuși tatăl celor doi frați le era rival la favorurile surorii lor...”

Lucrezia, incestuoasă? Amantă josnică a fraților ei și a propriului tată, posesor nedemn al tiarei papale? Acuzația a fost repetată de mulți istorici și scriitori, fără să fie totuși susținută de altceva decât de baliverne și de pamflete. Lucrezia era cu certitudine coruptă și desfrânată, însă, odată cu trecerea veacurilor, nefericita femeie apare mai puțin vinovată și mai degrabă un instrument în mâinile anturajului său masculin, victima unei epoci nemiloase.

Închisă de familie la mănăstirea dominicană San Sisto, pe Via Appia, îi este imposibil să se opună anulării căsătoriei cu Giovanni Sforza. Aceasta este anunțată pe 20 decembrie 1497 de către Alexandru VI, sub pretextul mincinos al neconsumării mariajului. „Nu putea suporta nici măcar un soț ca rival. Așa încât desfăcu căsătoria, sub pretextul impotenței partenerului, pe care o susținu cu ajutorul unor martori mincinoși, în fața unor judecători aleși anume de el.” Și Guicciardini încheie: „Nici un tată nu și-a iubit copiii cu atâta pasiune.”

Lucrezia este declarată oficial virgină, ceea ce are darul de a stârni râsul întregii Italii, cu atât mai mult cu cât, trei luni mai târziu, va da naștere unui băiat care va primi

numele Giovanni! Două bule papale fac referire la copil cu calificativul enigmatic de *infans romanus* - „copil roman”. Prima vorbește despre „fiul lui Cesare Borgia și al unei mame necunoscute”. Prin cea de-a doua, micul Giovanni este adoptat chiar de papă, „în ciuda viciului nașterii sale”. Ce să înțelegem din toate acestea? Că fiul Lucreziei este rodul relațiilor ei vinovate cu Cesare sau cu Alexandru? Sau poate că adevăratul tată a fost ducele de Gandia, celălalt frate al ei, omorât chiar din acest motiv cu câteva luni înainte. Cu toate acestea, unii autori consideră că adevăratul amant al Lucreziei era un oarecare Pedro Caldes, sau Perotto, angajat în serviciul de cameră al papei, al cărui cadavru, cu mâinile și picioarele legate, a fost pescuit din Tibru pe 14 februarie 1498. Pietro Aretino - autorul poemelor decoltate cuprinse în volumul *Sonetti lussuriosi* - merge chiar mai departe, susținând despre Perotto că era în același timp „amantul tatălui și al fiicei”. Tot ce putem afirma fără teama de a ne înșela este că *infans romanus* nu era fiul lui Giovanni Sforza...

Divorțată fiind, Lucreziei trebuie să i se găsească un nou soț cât mai repede. De această dată, Alexandru VI pune ochii, pentru ea, pe Alfonso de Aragon, prinț de Salerno și duce de Bisceglia. Este tot un bastard, însă este fiul natural al fostului rege al Neapolelui, Alfonso II. Sora lui, Sancia, se căsătorise deja cu Geoffroy Borgia, fratele cel mic al Lucreziei și al lui Cesare. Papa, folosindu-și fiica exact ca pe un pion în jocul diplomatic, vrea să-și întărească alianța cu casa regală a Neapolelui, revenită pe tron după alungarea francezilor.

Logodna este încheiată pe 20 iunie 1498, însă mirele sosește abia o lună mai târziu la Vatican, pentru celebrarea căsătoriei. La cei șaptesprezece ani ai săi, Alfonso pare „cel mai frumos adolescent văzut vreodată la Roma”. Încântarea este reciprocă. Lângă acest soț de

vârsta ei, Lucrezia pare în sfârșit să cunoască dragostea. Iar când ducele de Bisceglia părăsește în grabă Cetatea Eternă – probabil, de teama vreunui complot –, Lucrezia își imploră tatăl să-i dea voie să plece după el. La început, Alexandru VI ezită, însă ulterior, pe 8 august 1499, îi acordă titlul de ducesă de Spoleto, în Umbria. Scrisoarea oficială pe care o trimite locuitorilor regiunii aduce un elogiu profund „scumpei sale fiice întru Hristos”:

„Având încredere deplină în deosebita înțelepciune și în virtutea ducesei, despre care am mai vorbit, de altfel, în precedente scrisori, și bazându-ne pe supunerea voastră tradițională față de Sfântul Scaun, așteptăm să vă arătați sentimentele și să vă îndepliniți datoria de a o recunoaște pe ducesa Lucrezia ca pe regenta voastră și să îi arătați deplină ascultare...”

Alfonso nu va întârzia să vină alături de soția lui la Spoleto, apoi se vor întoarce împreună la Roma, unde Lucrezia dă naștere unui fiu – de data aceasta, legitim – pe 1 noiembrie 1499. Toți membrii Sfântului Conciliu, împreună cu toți ambasadorii la Sfântul Scaun, asistă la botez, în fosta capelă a lui Sixtus VI. Micuțul, numit Rodrigo precum bunicul lui, este purtat în brațe de către comandantul gărzii papale, urmat de guvernatorul Romei și de reprezentantul împăratului Maximilian I.

Însă tot acest fast triumfal nu este pe placul tuturor. Cesare Borgia tocmai primise de la regele Ludovic XII al Franței titlul de duce de Valentinois. La întoarcerea în Italia, pe 26 februarie 1500, defilează cu pompă, în fruntea a o mie de călăreți și o sută de halebardieri. *Aut Caesar aut nihil* – „Cezar sau nimic”, sună îndrăzneța lui deviză, iar ambiția lui nu mai cunoaște limite. Însă popularitatea Lucreziei și a soțului ei îl eclipsează, cu atât mai mult cu cât, în calitatea lui de vasal al regelui Franței, alianța cu napolitanul îi devenise incomodă...

Tragedia se întâmplă într-o seară din luna iunie. În momentul în care ducele de Bisceglia trecea pe sub balconul Catedralei Sfântul Petru, însoțit doar de un servitor și de un nobil, o bandă de tâlhari se aruncă asupra lui, aplicându-i numeroase lovituri de pumnal. Garda palatină intervine prea târziu, reușind doar să împiedice atacatorii să arunce corpul tânărului în Tibru. Transportat în grabă în apartamentele lui Alexandru VI, Alfonso primește iertarea de păcate de la socrul său, care pare sincer tulburat. Lucrezia, la rândul ei, scoate un țipăt și leșină. Totuși, soțul ei este încă în viață. Într-o cameră de la Vatican, sub protecția a șaisprezece gardieni înarmați cu săbii, se luptă eroid cu moartea. Lucrezia, împreună cu cumnata ei Sancia, îl veghează pe rănit, pregătindu-i singure mâncarea, ca să nu fie otrăvit.

Săptămânile trec. Alfonso intră în convalescență, iar Cesare își înăbușă ura: „Ce nu s-a putut face la cină, se va putea face la supeu.” Pe 19 august 1500, intră cu forța în camera cumnatului său însoțit de Miguel Corella, fidelul lui aghiotant, care-l sugrumă pe duce cu o sfoară. „Acest asasinat îi displăcu doamnei Lucrezia”, punctează flegmatic un cronicar, care adaugă: „Deși era foarte obișnuită să-și schimbe soții după bunul-plac și interesele alor săi, așa un mod violent și cumplit de a o lăsa văduvă o tulbură foarte mult...”

Ambasadorul din Mantua, fără să-l numească direct pe Cesare Borgia, îl desemnează astfel pe vinovat: „Ca să îndrăznești să faci un asemenea lucru, într-un asemenea loc, nepotului unui rege în viață, fiu de fost rege și ginere de papă, trebuie să fii un om și mai puternic decât el.” Alexandru VI are mare grijă să acopere fapta. Alfonso este înmormântat aproape clandestin, fără slujbă și rugăciuni, sub dalele capelei Santa Maria delle Febbri.

Văduvă de neconsolat, Lucrezia se retrage la castelul ei de la Nepi, lângă Viterbe. Când se întoarce la Roma, la sfârșitul anului, este tot nemângâiată și mărturisește suspinând: „Tot ce pot face e să plâng.” Cu toate acestea, papa îi este în continuare deosebit de apropiat. În 1501, lipsind de la Vatican pe durata verii, îi lasă în grijă Lucreziei administrarea palatului, precum și toate problemele curente, atât cele spirituale, cât și cele lumești, cu „depline puteri să deschidă scrisorile care veneau”. Noile responsabilități reușesc să o facă pe fiica papei să-și regăsească buna dispoziție și înclinația pentru distracțiile deochete. La un moment dat, când trebuia să prezideze o adunare a cardinalilor, în locul suveranului pontif, cardinalul de Lisabona îi aduce aminte că cineva trebuia să scrie procesul-verbal al ședinței. Lucrezia îi răspunde că știe foarte bine să scrie. Atunci cardinalul o întreabă în latină: *Ubi est penna uestra?* – „Unde vă este pana?” Jocul de cuvinte capătă o cu totul altă semnificație dacă precizăm că *penna* semnifică și sexul masculin...

Lucrezia este probabil bucuroasă și pentru că urmează să-și pună pirostriile pentru a treia oară, căsătorindu-se cu Alfonso d'Este, fiul și moștenitorul lui Ercole I, duce de Ferrara și Modena. Bineînțeles, nimeni nu-i ceruse părerea, însă viitorul soț este una dintre cele mai bogate partide din Italia. Așa cum cere tradiția, la recăsătorirea unei văduve se organizează petreceri zgomotoase care, în mediul depravat al curții pontificale, degenerază cu ușurință în orgii sexuale. „De fiecare dată când ea vine la papă, deplânge situația ambasadorul din Ferrara, dansurile și jocurile se țin lanț până la ora două sau trei noaptea, iar aceasta îi face foarte rău.”

Pe 31 octombrie 1501, Cesare Borgia dă o petrecere fastuoasă în cinstea surorii lui, la care sunt invitate cincizeci dintre cele mai frumoase prostituate din Roma.

Johannes Burchard, maestrul de ceremonii al papei, oferă o prezentare a acestui „Bal al Castanelor” în jurnalul său, fără să omită nici un detaliu picant:

„După ce se ridicară farfuriile de pe mese, cele mai frumoase cincizeci de târfe din Roma dansară cu invitații, la început îmbrăcate, apoi goale. După momentul de dans, începu cel de balet, în fața papei și a copiilor săi așezați pe cele mai bune locuri. Câteva candelabre cu lumânări aprinse fură așezate pe podea, apoi se împrăștiară castane printre ele, pe care curtezanele veniră să le ia, târându-se pe podea, printre lumânări.

Abia acum începu adevăratul spectacol. Invitații se dezbrăcară și se aruncară pe jos, călărindu-le pe prostituate sau lăsându-se călăriți. Acuplările aveau loc în fața tuturor celor prezenți. Servitorii numărau orgasmele fiecărui bărbat, pentru că papa era un mare admirator al virilității și considera că măsura acesteia era dată de capacitatea de a ejacula a unui bărbat. După ce toți fură epuizați, Sanctitatea Sa împărți premiile – mantii, cizme, pălării și tunici fine de mătase. Câștigători erau desemnați cei care făcuseră dragoste cu curtezanele de cele mai multe ori.”

Serbările organizate pe 2 februarie 1502 de către ducele Ercole, pentru a sărbători sosirea nurorii sale la Ferrara, vor fi cu siguranță mai puțin pornografice, însă mult mai strălucitoare. În fruntea alaiului se află șaptezeci și cinci de arcași călare, purtând culorile casei d’Este, alb și roșu, urmați de optzeci de trompeți și de numeroși oboiști. Urmează nobilimea din Ferrara, precedându-i pe Alfonso și pe cumnatul său, Annibale Bentivoglio, escortați de opt paji. Lucrezia ocupă locul de onoare, în mijlocul cortegiului, călare pe un cal de curse alb, cu harnașament stacojiu, sub un baldachin purpuriu. Strălucitoare, în toată splendoarea celor douăzeci de ani ai săi, poartă o *camorra*,

o haină din catifea cafenie, cu mâneci largi și cu manșete aurite, și o *sbernia*, o mantie din brocart, căptușită cu blană de hermină. Pe cap poartă un fileu fără diademă, sub formă de vâl, împodobit cu aur și cu diamante...

Acum începe o nouă existență pentru Lucrezia. La curtea din Ferrara, una dintre cele mai rafinate din Europa, va descoperi bucuriile aduse de generozitate și de devoțiunea religioasă și va putea să se dedice în voie pasiunii pentru muzică și pentru literatură. Poetul și umanistul Pietro Bembo – pe care unii îl consideră ca făcând parte dintre numeroșii ei amanți – se consumă într-o pasiune, probabil, platonică pentru ea, în stilul foștilor trubaduri: „Deși te bucuri de farmece în care le întreci pe fiica lui Agenor și pe Elena din Sparta, cea răpită de troianul Paris, știi să te dedici artelor și studiului. Și nu lași ca frumusețea ta strălucitoare să-ți umbrească geniul.”

După ce dăruiește un moștenitor de sex bărbătesc dinastiei d'Este, viitorul duce Ercole II, născut în 1508, Lucrezia pierde alte câteva sarcini, zdruncinându-și sănătatea. Pe 14 iunie 1519, aduce pe lume încă o fetiță moartă. Chinuită de febră puerperală, pe 22 iunie, cu două zile înainte de a se stinge, dictează o scrisoare extrem de pioasă, adresată papei Leon X, Giovanni di Medici:

Prea Sfinte Părinte și venerabile Stăpân,

Sărut cu tot respectul din lume picioarele sfințite ale Prea Fericirii Voastre și mă închin cu umilință îndurării Voastre. După ce am suferit enorm, mai mult de două luni, din pricina unei sarcini dificile, am dat naștere unei fiice, după cum a vrut Dumnezeu, în dimineața zilei de 14 a acestei luni, sperând ca nașterea să-mi aducă o ușurare. Nu a fost să fie așa, iar acum a sosit ceasul să-mi plătesc datoriile către natură. Mare este favoarea pe care mi-o acordă prea milostivul Creator lăsându-mă să știu că sfârșitul mi se apropie și să-mi pot da seama că peste

câteva ore totul se va termina, nu înainte de a primi sfânta împărtășanie. Ajunsă aici, am dorit, ca o creștină ce sunt, deși am păcătuit, să-i cer Prea Fericirii Voastre să binevoiască, în marea sa bunătate, să dăruiască ușurare sufletului meu cu Sfânta Sa binecuvântare...

IX.
MARGARETA DE VALOIS
(1553-1615)
Savantă și libertină

„Regina Margot” nu a existat. Diminutivul a fost sădit în conștiința populară abia în secolul al XIX-lea, de către Alexandre Dumas. Și totuși, câte nu s-au scris despre prima soție a lui Henric IV! Excesele ei carnale, reale sau presupuse, au hrănit fantezmele a generații întregi de scriitori, mai mult romancieri decât istorici. A fost descrisă ca fiind incestuoasă, intrigantă, depravată până la nimfomanie...

Merită oare Margareta de Valois să fie redusă la această caricatură, conturată într-o epocă în care erau preferate în primul rând femeile supuse și mai degrabă prostițe? Deși ușurătatea moravurilor ei nu poate fi negată, ea este în primul rând o mare doamnă a Renașterii, cultivată și educată. Vorbește italiana, spaniola, greaca și poate chiar să improvizeze un mic discurs în latină. Admiratoare a lui Plutarh și a lui Cicero, este pasionată de reprezentanții ermetismului, cum ar fi neoplatonicul Marsilio Ficino, în timp ce Montaigne îi este amic. Însăși mama ei, Caterina

de Medicis, o descria pe Margareta drept „cea mai desăvârșită prințesă din lume”.

Mare iubitoare de plăceri – chiar dacă cronicarii și pamfletarii au exagerat uneori descriindu-i excesele –, Margareta rămâne în același timp o creștină practicantă și devotată, care nu va ezita să împlinească, pe jos, mai multe pelerinaje în Aquitania, împreună cu episcopul de Agen, Janus Fregoso. Plină de contraste, este și un arbitru al eleganței. În tinerețe, va crea și desființa mode, în epoci tulburi, în care luxul și frivolitatea sunt doar niște supape pentru angoasa generală.

„Tu inventezi și alcătuiești cele mai frumoase stiluri de îmbrăcăminte, îi spune Regina Mamă. Și, oriunde te-ai duce, curtea se va lua după tine, nu tu după curte.”

Născută la Saint-Germain-en-Laye, duminică, 4 mai 1553, fata cea mică a lui Henric II și a Caterinei de Medicis primește același nume ca și mătușa ei, sora lui Francisc I, „Margareta Margaretelor” – adică, în franceza veche, „Perla Perlelor”. Nu avea decât șase ani atunci când tatăl său este rănit mortal cu o lance, în timpul unui turnir. Împreună cu frații ei, „mânați de fire și instincte, precum plantele și animalele, mai degrabă decât ca niște oameni conduși de rațiune”, Margareta își petrece copilăria la Amboise. Tânărul rege Francisc II moare în curând, răpus de o mastoidită, în chinuri cumplite. Odată cu urcarea pe tron a celui de-al doilea frate al Margaretei, Carol IX, Franța începe să fie măcinată de certurile religioase dintre protestanți și catolici.

La acea vreme, Ronsard o cântă în poeziile sale pe prințesa de șaisprezece primăveri, cu „un chip divin, miracol al naturii”. Are părul întunecat la culoare, dar poartă adesea o perucă blondă cu buclele pudrate cu aur. Ochii căprui, puși în evidență de „sprâncenele arcuite, negre ca abanosul”, sclipesc de inteligență. Are nările „vii

ca mercurul”, gura desenată grațios, fruntea „de marmură albă, semn al distincției”. Cei „doi sâni, simbol al tinereții”, seamănă cu „doi munișori de lapte”, cu „două gutui pline de sevă”.

Unul dintre admiratori, Pierre de Bourdelles, renumitul Brantôme, confirmă: „Nici o femeie nu a fost mai pricepută în a-și arăta farmecele. Am văzut-o de câteva ori învăluită cu părul ei natural, fără nici un artificiu, pe care, așa negru cum era, știa atât de bine să-l răsucescă, să-l onduleze și să și-l aranjeze.”

Autorul lucrării *Les Dames galantes* adaugă: „Pe lângă frumusețea chipului și alura elegantă a trupului, purta întotdeauna podoabe și veșminte superbe. Frumosul ei chip alb, senin și măreț precum cerul, era luminat de nenumărate perle și pietre prețioase și, mai ales, de diamante așezate în formă de stea.”

Și totuși, frumoasa domnișoară nu este nici pe departe doar o prostituată fermecătoare. Se amestecă în politică, susținându-l pe fratele ei, ducele de Anjou – viitorul Henric III –, numit general-locotenent și desemnat să conducă lupta împotriva calviniștilor. Se pare chiar că ea ar fi mărturisit că fusese bărbatul care o inițiasă în plăcerile sexului. În orice caz, Margareta este una dintre cele mai apropiate sfătuitoare ale mamei lor, Caterina de Medicis, cea care conduce în realitate regatul. În același timp, simte și primii fiori ai dragostei, făcând o pasiune pentru ducele de Guise, Henric de Lorena.

Idila este descoperită pe 25 iunie 1570. Margareta este smulsă din patul lui Henric, Carol IX și Caterina de Medicis o snopesc în bătaie și îi rup hainele, iar ducele de Guise scapă cu viață doar printr-un miracol...

„Are sângele cald și înfierbântat”, constată Regina Mamă, care-i dă fiicei sale să bea la fiecare masă o „fiertură de măcriș”, sperând să-i domolească pornirile.

Tot în speranța de a evita noi scandaluri, o logodește pe rând cu fiul împăratului Maximilian II, arhiducele Rudolf, regele Ungariei și un pasionat de astrologie, apoi cu don Carlos, fiul cel mic al lui Filip II al Spaniei și, a treia oară, cu regele Portugaliei, Sebastian. În cele din urmă, mâna Margaretei va fi câștigată de tânărul rege al Navarrei, Henric de Bourbon, la capătul uneia dintre acele încurcate intrigi care au marcat războaiele religioase.

La prima vedere, prea desfrânată „regină Margot” se potrivește de minune cu „Eternul Cuceritor”²⁴. Și totuși – chiar nepunând la socoteală rușinea de a fi unită cu un eretic „diabolic” –, o prințesă atât de rafinată nu poate simți altceva decât dispreț pentru protestantul needucat pe care i-l impune familia ca soț. Viitorul Henric IV este un nespălat notoriu. Chiar el recunoaște că „miroase cam urât”... dar fără să îi dea prin cap să îndrepte lucrurile. Evocând ulterior scenele intime cu soția lui, va admite: „Nu e de mirare dacă, atunci când mă întorceam prăfuit și transpirat de la luptă, de la vânătoare sau de la alte activități violente, i se făcea rău când mă atingeam, și chiar schimba cearceafurile în care nu stătuserăm mai mult de un sfert de oră împreună.” Iar una dintre cele mai celebre amante ale lui, Henriette d’Entragues, îi va spune în față că „putea ca o bucată de carne stricăta”.

Astfel că Margareta va rosti cu o mare strângere de inimă „da”-ul ritual, pe 18 august 1572, la catedrala Notre-Dame din Paris. Potrivit anumitor cronicari, fratele ei Carol IX i-ar fi împins capul cu brutalitate, astfel încât să pară că își dă consimțământul, în timp ce mirele, fiind excomunicat, aștepta în fața bisericii! Istoria va reține însă mai ales amintirea însângerată a unei „nunți roșii”. O săptămână mai târziu se petrecea masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu.

---

²⁴ În original: *le Vert Galant* – una dintre poreclele lui Henric IV (n. tr.).

Bearnezul însuși scapă cu greu de la moarte, renegându-și credința reformată. Se spune că un nobil urmărit în acea noapte ar fi reușit să-și salveze viața ascunzându-se în dormitorul Margaretei. Un lucru este cert, și anume că, la cei nouăsprezece ani ai săi, tânăra face dovada unei remarcabile tărie de caracter. „Mie nu-mi spunea nimeni nimic, va scrie în cartea sa de memorii. Hughenoții mă suspectau pentru că eram catolică, iar catolicii, pentru că mă căsătorisem cu regele Navarrei.”

În ambianța libertină de la curtea ultimilor Valois, unde stă ca într-o colivie aurită, tânărul Henric de Navarra se lasă în voia plăcerilor fără rezerve, în timp ce Margot își tot sporește numărul amantilor. Unul dintre ei este un ofițer din Provence, de patruzeci și patru de ani, Hyacinthe Boniface, conte de La Mole, un seducător notoriu, „slujitor mai mult al lui Venus decât al lui Marte”. Va fi decapitat pe 30 aprilie 1574, sub acuzația de a fi conspirat sprijinindu-l pe fiul mezin al Caterinei de Medicis, François d’Alençon. Se povestește că amanta celui ucis, înecându-se în lacrimi, ar fi plătit călăul pentru a primi capul retezat, ca să-l îmbălsămeze.

O lună mai târziu, mediocrul Carol IX îi lasă locul pe tron lui Henric III, un mare suveran, despre care posteritatea nu a vrut să rețină decât extravaganța sa vestimentară, anumite înclinații de natură sentimentală și faptul că a inventat *bilboquet*-ul²⁵, uitând că a luptat pentru reconcilierea națională și că „drăguții”²⁶ lui cu părul pudrat cu roz sau cu violet erau totodată spadasi redutabili.

---

²⁵ Jucărie alcătuită dintr-un băț scurt, ascuțit la vârf și legat printr-un șnur de o bilă de lemn găurită pe centru. Jocul presupune abilitatea de a propulsa bila în aer, prin mișcări din încheietură, astfel încât să poată fi prinsă în capătul bățului (n. tr.).

²⁶ În original: *mignons* – termen care îi desemna pe favoriții regelui Henric III, curteni foarte efeminați (n. tr.).

Între timp, regina Navarrei cedează farmecului lui Bussy d'Amboise, un gentilom insolent și neîngrijit, cu pretenții de poet, care va adresa versuri alesei sale:

Nu mai pot dori nimic altceva, ci doar pe tine,
Nu mai pot suspina decât pentru tine.

Urmărit de ura lui Henric III, Bussy trebuie să părăsească Parisul. La scurt timp, Du Guast, favoritul regelui, care o supranumise pe Margot „regina târfelor”, este omorât de baronul de Viteaux. Dacă este să-l credem pe Michelet, Margareta ar fi ordonat această crimă și l-ar fi plătit pe ucigaș dăruindu-i-se pe dalele capelei Grands-Augustins. Cât despre Bussy, va fi omorât la rândul lui, trei ani mai târziu, de ucigași în simbria unui soț gelos, contele de Montsoreau. Margareta îl înlocuise de mult cu un alt fanfaron, Charles de Balzac d'Entragues, cunoscut ca „frumosul Entraguet”.

Pe 4 februarie 1576, Henric de Navarra fuge în timpul unei partide de vânătoare din pădurea Senlis, refugiindu-se în castelele lui din Nérac și din Pau. Chiar dacă arată o totală indiferență față de comportamentul soției lui, aceasta încearcă totuși să joace rolul unui intermediar între el și fratele ei, d'Alençon, devenit moștenitorul tronului și conducător al partidului moderaților sau al „oamenilor politici”. Margareta își urmează soțul legitim în cursul verii anului 1578.

„Nu m-am căsătorit din plăcere și de bunăvoie, îi declară ea lui Henric III, dar, de vreme ce mi l-ați dat pe regele Navarrei de soț, nu mă puteți împiedica să pun mâna pe averea lui.”

Margareta transformă „curtea galanteriilor de la Nérac” într-un centru cultural și literar, sub semnul italianismului aflat pe atunci la modă. Organizează reprezentații de teatru, inspirate din Torquato Tasso, care prefigurează

pastoralele din *le Grand Siècle*²⁷. Eticheta este cât se poate de permisivă, „bărbații având obiceiul să pună mâinile mai mult pe posteriorul doamnelor decât pe mâncărurile savuroase care li se servesc”.

Margot are acum drept adorator pe Clermont d'Amboise, care „o poseda de multe ori, cu pantalonii în vine, în pragul dormitorului”, după cum remarcă flegmatic bearnezul, complet lipsit de gelozie. Urmașii lui vor fi Henri de La Tour d'Auvergne, apoi Jacques de Harlay de Champvallon, ambii numărându-se printre bărbații cei mai irezistibili din vremea lor. Pentru Champvallon, regina Margot simte o pasiune înfocată, numindu-l „singurul soare al sufletului ei, frumosul ei, lumea ei, Narcis al ei”.

În acel moment, al șaptelea război al religiilor pune pe jar sud-vestul Franței. Pe 30 mai 1580, Henric de Navarra cucerește orașul Cahors. Prin pacea de la Fleix, Henric III este obligat să le garanteze hughenotilor paisprezece locuri în parlament, pentru o perioadă de șase ani. Cu tot libertinajul ei, Margareta ajunge să fie întrecută de fanteziile erotice ale bearnezului. „Am suferit cum nu a suferit vreodată nici măcar o fată obișnuită, nemaivorbind de o prințesă.”

Drept urmare se hotărăște să se întoarcă la Paris, pe 31 martie 1582. Se povestește că aici îl primește la ea pe frumosul Champvallon, goală, înfășurată în două cearceafuri de tafta neagră, pe un pat luminat de torțe. Fratele ei, Henric III, indignat de un asemenea scandal, spune în timpul unui bal: „Regina Navarrei nu s-a mulțumit să se prostitueze cu cadeții gasconi, i-a dorit și pe grăjdarii și pe fierarii din Auvergne.”

---

²⁷ „Secolul cel Mare” – denumire dată epocii lui Ludovic XIV (1638–1715) sau, în general, secolului al XVII-lea, în timpul căruia Franța a devenit o mare putere politică, iar curtea regală franceză era considerată una dintre cele mai strălucitoare din Europa (n. tr.).

Margareta este obligată să plece din nou în Sud. Henric de Navarra nu este prea entuziasmat la gândul de a o avea din nou alături pe turbulentă sa soție, cu atât mai mult cu cât, de câteva luni, trăiește o idilă nemaipomenită cu o doamnă de viță nobilă, Diane d'Andouis, contesă de Guiche, frumoasa Corisanda.

Moartea ducelui d'Alençon, la 10 iunie 1584, face din viitorul Henric IV moștenitorul prezumtiv al tronului Franței. La naștere o Ligă Sfântă, cu scopul de a se împotrivi perspectivei unui monarh hughenot. În vârstă de treizeci și doi de ani, Margareta, părăsită de soțul ei și aflată în dizgrația lui Henric III, hotărăște să se alătore rebelilor. În martie 1585, se refugiază la Agen, unul dintre fiefurile ei, ca să pună la cale uneltiri împotriva bearnezului. În toamna următoare, este obligată să părăsească orașul cuprins de revoltă, scăpând cu viață numai datorită unui admirator, căpitanul d'Aubiac, care o duce pe crupa calului său. Învinsă, alungată, nefericita prințesă va fi constrânsă să se retragă la Carlat, apoi în sinistra fortăreață Usson, din Auvergne, unde va petrece douăzeci de ani de reședință forțată.

„Este un animal periculos!” izbucnește navarezul, care nu-și mai dorește decât să rămână văduv. Caterina de Medicis și Henric III îi sugerează să o repudieze. Însă paznicul Margaretei, marchizul de Canillac – fără îndoială, și amantul ei –, dezamăgit de Henric III, se alătură Ligii, lăsându-i mână liberă prizonierei sale în castelul Usson. „Bietul om! Unde credea că va ajunge? – se revoltă Brantôme. Cum să o țină prizonieră, supusă și captivă în închisoarea lui pe aceea care, cu ochii săi și cu frumosul ei chip, ar putea să subjuge și să pună în lanțuri omenirea întreagă ca pe niște sclavi?”

După asasinarea lui Henric III de către călugărul Jacques Clément, pe 1 august 1589, navarezul pornește să

recucerească tronul crinilor. Dar Margareta este deja regina Franței. Francezii s-au săturat de o jumătate de secol de războaie civile. Moderații din cele două tabere, împreună cu majoritatea populației, doresc din suflet pacea. Henric IV acceptă să revină la catolicism. Pe 22 martie 1594, parizienii îl primesc cu brațele deschise pe suveranul legitim. În 1598, Edictul de la Nantes consfințește pacea conștiințelor.

La Usson, Margareta duce o intensă viață spirituală. Poeți și erudiți din Auvergne, ca frații d'Urfé sau vechiul ei complice Brantôme, frecventează această insulă de seninătate. Și totuși, regina nu a devenit mai înțeleaptă. „Este liberă, știe ce vrea, are câți bărbați vrea”, se entuziasmează Joseph Scaliger din Agen, probabil confundând libertatea cu libertinajul. Cert este că, îmbătrânind, regina continuă să adune aventurile galante. Cedează avansurilor maestrului de cor, un oarecare... Claude François²⁸. Din când în când, nu respinge farmecele juvenile ale tinerilor cântăreți de la capelă. Mai târziu, îi va răpi inima fiul unui dulgher din Arles, cu care „rămâne de multe ori închisă într-o cămăruță câte șapte-opt zile și nopți”.

Margareta scrie versuri – destul de mediocre – și începe, serile, să-și scrie memoriile, în care lasă să se vadă toată distincția și finețea spiritului său. Este chiar o precursoră a feminismului, prin răspunsul pe care-l dă unui doct religios, autorul unor *Secrete morale*: „Nu pot suporta disprețul cu care tratați [sexul feminin], vrând totuși ca el să fie onorat de bărbați pentru infirmitatea și slăbiciunea lui.” Creată după bărbat, femeia trebuie, de fapt, să-i fie superioară: „Așa face Dumnezeu cu lucrările lui, începe cu

---

²⁸ Coincidență de nume cu interpretul și compozitorul francez de muzică pop Claude François (1939-1978), autorul piesei *Comme d'habitude* (n. red.).

cele mai neînsemnate și le lasă la urmă pe cele mai minunate și mai desăvârșite.”

Între timp, Henric IV, deja uns rege, instalat în capitală, este în continuare căsătorit cu Margareta de Valois. Trăind separați, cei doi nu au avut nici un copil, iar regele are nevoie de un moștenitor de sex bărbătesc și legitim. Cu gândul la interesele statului, Margareta este de acord, în principiu, cu o anulare a căsătoriei, refuzând însă să-i cedeze locul amantei oficiale a lui Henric, Gabrielle d'Estrées, care are pretenții la tronul Franței! Dinastia Bourbonilor nu are încă rădăcini atât de puternice încât să-și permită o asemenea mezalianță, care ar face Franța de râsul întregii Europe. În ceea ce o privește, într-un acces de virtute, Margot - în continuare prizonieră la Usson - afirmă că nu va consimți în ruptul capului la desfacerea mariajului ei, dacă e să-i lase locul unei „asemenea muieri fără scrupule”.

Așa stând lucrurile, Gabrielle d'Estrées moare exact la timp, în Sâmbăta Mare, pe 10 aprilie 1599. Henric IV o plânge o vreme însă își trimite curând emisarii la Florența, să ceară mâna nepoatei ducelui, Maria de Medicis, a cărei zestre îl va ajuta să-și plătească o parte din datorii. Răposând Gabrielle, Margareta acceptă să se dea la o parte.

„Singurul lucru legitim din toată căsătoria lor a fost divorțul”, va concluziona cu eleganță Jean-Baptiste Matthieu, în lucrarea *Éloge historial*. De fapt, Tribunalul ecleziastic găsește cu ușurință motive de nulitate. Acesta, prezidat anume de cardinalul Alexandru de Medicis, reține în primul rând o afinitate spirituală - nașul lui Henric IV fiind Henric II, tatăl Margaretei -, precum și absența consimțământului - regina afirmând că fusese constrânsă de mama sa, Caterina de Medicis, și de fratele său, Carol IX. Ținând cont de caracterul bine cunoscut al

personajelor, pentru a evita ridicolul, judecătorii bisericești renunță să invoce motivul neconsumării mariajului! De altfel, Margot, care nu se abținea niciodată să dezvăluie detalii, nu ezită să precizeze: „Eram amândoi tineri în ziua nunții noastre și atât de înfierbântați, încât ar fi fost absolut imposibil să ne abținem.” Iar regele întărește: „Amândoi tineri, și cu temperamentul pe care-l aveam, cum ar fi putut fi altfel?” Eternul Cuceritor va recunoaște altcândva: „Ea începuse să cunoască destul de bine bărbații înaintea căsătoriei și oricine va fi convins ușor că nu a fost nevoie să fiu prea viguros în noaptea nunții spre a izbândi.”

În ciuda acestor confidențe indecente, sentința de anulare nu miră pe nimeni. Astfel, vineri, 17 decembrie 1599, Biserica anunță solemn că permite „Prea Creștinului Rege și Serenisimei Regine să-și pună din nou pirostriile”. După douăsprezece zile, Margot devine „ducesă de Valois”, păstrându-și totuși titlul și rangul de suverană, precum și o rentă substanțială.

Regina Margot își va face din nou apariția la Paris în timpul verii lui 1605, după o absență de un sfert de secol. Fantomă a unei domnii trecute și chiar a unei dinastii trecute, prințesa cu o istorie scandaloasă, trecută de cincizeci de ani, este acum o femeie bătrână, obeză, cu fața brăzdată de riduri, cu sânii lăsați, cu creștetul lipsit de păr, ascuns sub o perucă spălăcită. Dacă este să-l credem pe Tallemant des Réaux, peruca era făcută din părul unor „bărbați blonzi din suita ei, pe care-i puneă să se tundă din când în când”.

Henric IV a iertat-o, în sfârșit, pe prima sa soție – după ce ea avusese ideea minunată de a-și lăsa averea moștenitorului tronului. Acum, ea le aduce Bourbonilor susținerea familiei Valois. Pe 28 iulie, regele și regina o primesc pe ducesa de Valois la Luvru. Eternul Cuceritor o

întâmpină în mijlocul curții, în timp ce Maria de Medicis, înconjurată de doamnele de onoare, o așteaptă în capul scării principale din palat. Reținută la început, regina de origine florentină va lega rapid o prietenie sinceră cu aceea care, ca fiică a Caterinei de Medicis, îi este o verișoară îndepărtată.

Regina fără coroană se instalează la palatul arhiepiscopal Sens – care adăpostește astăzi biblioteca Forney, din cartierul Marais. În ciuda vârstei, apetitul ei sexual a rămas insașiabil. Ecoul performanțelor sale și tinerețea amantilor ei stârnesc zâmbete. Pe 5 aprilie 1606, unul dintre amanți, Gabriel Dat de Saint-Julien, este ucis în caleașca Margaretei, cu un glonț în cap. Vinovatul este un oarecare Vermont, un tânăr atrăgător de optsprezece ani, „îndrăgostit și gelos”, pe care Margot îl alungase din așternutul ei cu puțin timp înainte. „Să fie omorât ticălosul!” ordonă regina, sufocându-se de mânie. Își ridică fustele și își scoate jartiera, cerând ca Vermont să fie sugrumat cu ea neîntârziat! Va fi executat chiar a doua zi, în fața porții palatului Sens. Margareta privește spectacolul de la fereastră, după care leșină.

„Să stea liniștită, glumește Henric IV. O să-i găsim o duzină de grăjdari, toți mai buni decât acesta!” Ultimii adoratori ai Margaretei vor fi Hector Regnault de Bajaumont și tânărul Villars, poreclit „regele Margot”, pe care protectoarea lui îl pune să se deghizeze în Henric III, pentru a-i aduce aminte de tinerețe. Ultima reprezentantă a familiei de Valois nu mai trăiește decât în trecut. Tallemant des Réaux povestește că „purta în acea perioadă o centură lată, cu buzunare de jur împrejur, și în fiecare dintre acestea punea câte o cutiuță cu inima unui amant decedat, pentru că avea grijă ca, la moartea lor, să îmbălsămeze inima”. Și încheie: „În afara nebuniei dragostei, era foarte rezonabilă.”

În 1607, extravaganta prințesă își construiește un palat somptuos, pe malul stâng al Senei, în fața Luvrului, pe terenul liber de la Pré-aux-Clercs. Un lucru rar pentru acea epocă, palatul cuprinde o bibliotecă și o sală de teatru. Din el se păstrează astăzi numai câteva ruine, pe Rue de Seine, precum și fațada capelei, în curtea Școlii de Arte Frumoase.

Până la moartea sa, „bătrâna sfântă de ipsos” nu se va dedica numai slujirii lui Venus. Construiește o mănăstire și o capelă lângă palatul ei, unde să se roage călugări augustinii. Împarte pomeni generoase săracilor din Paris. Mica sa curte, unde se amestecă desfrâul și pioșenia, pare să reînvie decadența strălucitoare a epocii dinastiei de Valois. Întreține în jurul ei un cenaclu de spirite alese și de oameni de litere, printre care câteva glorii literare recunoscute, ca Malherbe, Mathurin Régnier sau Théophile de Viau, dar și viitori fondatori ai Academiei Franceze: Maynard, Racan sau Gombauld.

După asasinarea lui Henric IV, ea se duce la Reims, pe 17 octombrie 1610, la încoronarea lui Ludovic XIII, ca martoră a continuității capețienilor. Se stinge în noaptea de 24 spre 25 martie 1615, la vârsta de șaizeci și doi de ani. Disparația ei marchează, probabil, mai mult decât orice alt eveniment, sfârșitul Renașterii și începutul Secolului cel Mare. Misoginul Richelieu îi va aduce un omagiu puțin obișnuit, spunând: „Vorbea mai bine decât orice femeie din vremea ei și scria cu mai multă eleganță decât te-ai fi așteptat, ținând cont de condiția ei de reprezentantă a sexului slab.”

X.
CHRISTINA A SUEDIEI

(1626-1689)
Greu de atins și ambiguă

Unul dintre detractorii ei a spus că „fusesse schițată de natură ca femeie și finisată ca bărbat”. Christina a Suediei este, într-adevăr, una dintre figurile cele mai ciudate ale istoriei. Iar actrița Greta Garbo, atribuindu-i personalitatea ei echivocă, nu a contribuit defel la reducerea misterului. Mai mult decât în cazul oricărei alte suverane, viața Christinei este o împletire de mărturii autentice, legende și calomnii.

Gustav II Adolf, cel mai mare suveran al Suediei, dorea mai mult decât orice pe lume să aibă un fiu. E adevărat că-i învinsese pe danezi, pe germani și pe ruși, dar, dacă nu avea un moștenitor de sex bărbătesc, dinastia Vasa s-ar fi stins, probabil, după ce abia împlinise un veac de existență. Pe 8 decembrie 1626, regina Maria Eleonora de Brandenburg aduce în sfârșit pe lume un copil. Pruncul are corpul acoperit cu mult păr, pielea mată, vocea puternică și profundă. După toate aparențele, este un băiețel! Dar moașele se bucuraseră prea devreme. Uitându-se mai bine, își dau seama de greșeală. „Au fost foarte încurcate când au văzut că se înșelaseră, povestește un contemporan. Nu știau cum să facă să-l îmbuneze pe rege.”

Și totuși, regele ia partea bună a lucrurilor. Își va crește această fiică, cu un fizic atât de masculin, ca pe băiatul pe care nu-l va avea niciodată, departe de „vanitățile sexului ei”. Christina însăși povestește în cartea sa de memorii:

„Regele poruncise [...] să primesc o educație virilă. [...] Spusese foarte apăsător că nu dorea să mi se insuflă nici una din trăsăturile caracteristice sexului meu, în afară de onestitate și de modestie. În rest, voia să fiu un prinț adevărat și să fiu învățată tot ce trebuie să știe un prinț.”

Gustav Adolf nu va apuca să vadă rezultatele unui astfel de program. Prins în vârtoarea luptelor de cucerire, cade răpus de un glonț de arcebuza, în Bătălia de la Lützen, pe 16 noiembrie 1632. Christina nu are decât cinci ani; totuși, îi succede tatălui la domnie, sub tutela unui Consiliu de Regentă. „Eram mică, îmi va aminti, dar aveam așa o expresie și o ținută pe tron, încât inspiram tuturor respect și teamă.”

În timp ce Regina Mamă Maria Eleonora, pradă acceselor de nebunie, este îndepărtată de la putere, adevăratul stăpân al statului este cancelarul Axel Oxenstierna, socotit un „Richelieu suedez”. Christina crește în continuare după preceptele stabilite de regele defunct, care hotărâse că ea trebuia să exceleze în „arta de a guverna regatele ca un suveran creștin”. Preceptorul ei, Johannes Matthiae, îi impune să lucreze douăsprezece ore pe zi. Studiul limbilor și al istoriei alternează cu educația fizică, cu geografia și cu politica. Foarte devreme, eleva de sânge regal va uimi prin profunzimea cunoștințelor de filozofie și de teologie. Lucru mai rar în secolul al XVII-lea, e interesată, de asemenea, de astronomie și de chimie, care abia căpătau statutul de științe. Va folosi franceza, pe care o vorbește la perfecție – ca toți prinții contemporani cu ea –, pentru a-și încredința hârtiei gândurile și amintirile. Stăpânește însă alte șapte limbi și înțelege vreo douăsprezece, printre care latina, greaca, ba chiar araba și ebraica.

În ajunul celei de-a optsprezecea aniversări, pe 7 decembrie 1644, Christina primește frâiele puterii din

partea Stărilor Generale, parlamentul suedez. Doritoare de pace, se grăbește să pună capăt Războiului de Treizeci de Ani, semnând Tratatul de la Westfalia, care consfințește stăpânirea Suediei asupra Pomeraniei și asupra altor câtorva provincii germane. După acest act, se consacră cu mare plăcere preocupărilor minții și sufletului. De-a lungul și de-a latul Europei, împluterniciții ei cumpără tablouri, manuscrite și cărți rare. „Minerva Zăpezilor” atrage la Stockholm – „Noua Atenă” – pe cei mai mari savanți și gânditori: Hugo Grotius, Claude Saumaise și, mai ales, René Descartes, care va muri de epuizare pe malul Balticii.

Această plăcere fără margini pentru exercițiile intelectuale este însoțită la Christina de un dispreț total față de conveniențe. Deviza ei este *Nec falso nec alieno* – „Nimic fals, nimic de împrumut”. Dovedind o vitalitate uimitoare, nu doarme decât câteva ore pe noapte și merge cu plăcere la vânătoare de urși. Preferând îmbrăcămintea masculină, nu se arată deloc interesată de podoabe și are de multe ori mâinile murdare și unghiile negre. Poartă cămăși rupte, pline de pete de cerneală. Ciudata prințesă nu se sfiește să afirme: „Resimt o aversiune și o antipatie irezistibile pentru tot ceea ce fac sau spun femeile.” Iar doamna d’Aunay va explica: „Regina Christina obișnuia să spună că-i plăceau bărbații nu pentru că erau bărbați, ci pentru că nu erau femei.”

Manifestarea unei asemenea uri față de propriul sex, precum și înfățișarea ei și preferințele pe care le afișa i-au determinat pe unii istorici recenți să emită opinia că regina ar fi putut să sufere de o formă mai mult sau mai puțin evidentă de hermafroditism. Nici tocmai femeie, nici bărbat cu adevărat: acesta ar fi fost cumplitul secret pe care-l ascundea. Nu este decât o ipoteză îndrăzneță, infirmată de numeroase evidențe, dar care se sprijină pe mărturii tulburătoare. Regina însăși formulează, în

Însemnările ei, această uimitoare invocație: „Doamne, îți mulțumesc că m-am născut femeie, cu atât mai mult cu cât mi-ai făcut favoarea de a nu-mi lăsa în inimă nici o slăbiciune a sexului meu, dăruindu-mi în slava Ta un suflet atât de viril, ca și restul corpului...”

Un olandez, care o descrie în 1654, este uimit: „Tot ce avea de femeie era sexul. Alura, manierele și chiar vocea îi erau de bărbat.” „Luată în ansamblu, mi s-a părut un băiat frumos”, ne asigură ducesa de Montpensier, în timp ce unul din prietenii ei italieni adaugă: „Avea mai mult un aer de bărbat decât de femeie.”

Însă această androginie venea cumva dintr-o anomalie genetică sau nu era decât o tendință psihologică? „Sufletul nu are sex, susține regina. Temperamentul și educația fac diferența care se poate observa între sexe.” Și totuși, ne lasă să ne îndoim asupra naturii ei intime, mărturisind: „Îmi este imposibil să mă căsătoresc. Vreau să trec sub tăcere motivele. Nu am nici o înclinație în sensul acesta. M-am rugat mult la Dumnezeu să mă îndemne spre căsătorie, dar nu s-a întâmplat.” Un aviz al Consiliului de Stat suedez aduce o mică explicație: „Maiestatea Sa nu poate să se împace cu ideea unui mariaj, dar are motive foarte întemeiate, pe care nu poate în nici un caz să le dezvăluie.”

Într-adevăr, Christina refuză cu obstinație să se căsătorească după lege. „Irascibilă, mândră și dură cum sunt, nu am înțelegere pentru nimeni. Sunt o necredincioasă, deloc pioasă, iar prin firea mea fierbinte și impetuoasă sunt tot atât de însetată de iubire, pe cât sunt de ambițioasă. M-am opus mereu, dar numai din mândrie, și ca să nu fiu nevoită să mă supun nimănui.” Atunci când, la vârsta de douăzeci de ani îi este propus drept prinț consort Frederic-Wilhelm, viitorul Mare Elector de Brandenburg, refuză, cu argumentul că ar fi putut să

aducă pe lume „la fel de bine un Nero sau un Augustus”. Și adaugă: „Căsătoria presupune constrângeri pe care nu le-aș putea îndura și nici nu pot să întrevăd momentul în care voi fi capabilă să-mi înving repulsia.”

Și dacă, totuși, Christina nu era, pur și simplu, avidă de independență? În 1649, îl desemnează pe vărul ei primar, Carol-Gustav, prinț de Deux-Ponts, ca moștenitor prezumtiv. Este un tânăr voinic, cu mâinile umede, încet la minte, prea german, în viziunea familiei Oxenstierna. În schimb, tânăra suverană scapă de orice grijă cu privire la asigurarea descendenței. Pe 20 octombrie anul următor, este încoronată în mod solemn și primește titlul de „rege al suedezilor, al goților și al vandalilor”.

La scurt timp după încoronarea Christinei începe ceea ce posteritatea va numi „scandaloasa domnie a favoriților”. Un rol important va fi jucat de Pierre Bourdelot, un doctoraș burgund fără patalama care va deveni „profesorul de imoralitate” al tinerei regine, un libertin care o învață să râdă și să se bucure de viață. El și Christina, care nu știa să facă decât aride speculații filozofice, traduc *Arta iubirii* a lui Ovidiu, unde sunt descrise diverse poziții erotice. Îi cântă la chitară poemele licențioase scrise de Aretino și o inițiază în secretele gastronomiei din țara sa.

Aceasta este și perioada în care pamfletarii și cronicarii vorbesc despre primele aventuri galante ale celei numite „Pallas Atena Nordului”. Se îndrăgostește de „părul bălai de înger” al contelui Magnus de La Gardie, cu vechi rădăcini franceze, pe care-l face pe rând ambasador, colonel, senator, mare maestru de ceremonii și mare trezorier. Celor care știu să o seducă, Christina le împarte titluri, privilegii și rente. Supușii ei, luterani austeri, încep să-i reproșeze cheltuielile exagerate: „Are gusturi foarte ciudate și își petrece tot timpul în compania bărbaților. Nu

are deloc respect pentru bunul-simț și pentru moravuri”, se indignează unul dintre supuși. Zvonurile îi atribuie aventuri cu cei doi medici ai săi, Bourdelot și Salvius, dar și cu profesorul de greacă, Vossius, cu Klaus de Thott și chiar cu ambasadorul Spaniei, care ar fi fost, de fapt, primul căruia i-a acordat favoruri.

O tradiție bine înrădăcinată o descrie pe Christina ca pe o adeptă a plăcerilor homosexuale. Astfel, în prima ei tinerețe, se pare că avusese o feblețe pentru confidenta ei, Ebba Sparre, pe care un ambasador englez o numește *bed fellow* – „parteneră de pat” – a reginei. Se spune că este singura femeie care s-ar fi bucurat de trecere în ochii ei. „Această iubire mi s-a părut sentimentul cel mai natural, mai pur și mai cald.” O asemenea frază ar fi mai degrabă o mărturisire... dacă nu ar fi extrasă din memoriile apocrife ale reginei, scrise de un oarecare Scipion Marin, în 1830. Și atunci, „pasionatele elanuri safice pentru tinerele lesbiene” să nu fie altceva decât himerele unui scriitor romantic? E posibil; și totuși, Christina îi scria „divinei Ebba”: „Am avut parte de dragostea ta timp de doisprezece ani. Sunt a ta într-atât, încât nu mă poți pierde și nu voi înceta să te iubesc până la moarte.”

Pe de altă parte, se pare că această pasiune nu a împiedicat-o, în timp ce călătorea, să pună ochii pe alte femei, cum ar fi Rachel Silva, o fermecătoare evreică din Portugalia, nepoată a reprezentantului pentru afaceri la Hamburg al Christinei. După ce a împărțit patul cu regina, frumoasa se justifică, declarând că „relația cu una dintre suveranele cele mai glorioase din Europa este aducătoare mai degrabă de onoare decât de rușine”.

Mai târziu, într-o scrisoare în care povestește un sejur în Franța, prințul elector al Bavariei confirmă: „O atrag foarte mult femeile frumoase. A întâlnit una la Lyon care i-a

plăcut. O săruta peste tot: pe gât, pe ochi, pe frunte, cu multă pasiune, și voia chiar să o sărute pe gură și să se culce cu ea, dar femeia nu a acceptat.”

Trebuie să precizăm că niciodată Christina nu s-a lăudat cu aventurile ei – reale sau închipuite. Imaginea pe care a vrut să o lase posterității o arată demnă, stăpâna propriilor sentimente și porniri: „prin firea mea fierbinte și impetuoasă sunt tot atât de însetată de iubire, pe cât sunt de ambițioasă. [...] Să știți că, orice ar spune gurile rele, sunt nevinovată de toate păcatele cu care au vrut să-mi păteze onoarea. E drept că, dacă nu m-aș fi născut femeie, firea mea m-ar fi împins probabil la fapte groaznice.”

Cu toate acestea, unele dintre maximele ei contrazic acest portret idealizat: „Plăcerea nu este necesară pentru existența dragostei, însă este aproape necesară fericirii în dragoste.” Sau: „Nu poți fi pe deplin fericit dacă nu te bucuri de obiectul iubirii tale.”

La douăzeci și șapte de ani, Christina vrea în sfârșit să profite din plin de viață. Comedia de la curtea regală nu-i mai face plăcere. „Să nu te supui nimănui este o fericire mai mare decât să comanzi lumii întregi.” De altfel, va susține că „legea salică, ce interzice accesul femeilor la tron, este foarte corectă. Femeile nu ar trebui să domnească niciodată”. Lovitură de trăsnet: pe 6 iunie 1654, reunește Stările Generale la Uppsala. În prezența lor, Christina abdică în favoarea vărului ei, care devine regele Gustav X. În ceea ce o privește, își păstrează ca rentă veniturile din câteva insule și districte din Suedia, Pomerania și Mecklemburg. Noua ei deviză este: *Fata uiam inuenient* – „Sortii îmi vor îndrepta pașii”. Își va asuma rolul de „regină rătăcitoare”, într-un etern exil voluntar. Regatul său vor fi de acum servitorii, câinii de pază și oamenii din suita sa, asupra cărora își păstrează o autoritate deplină.

Incredibila Christina! Portretul ei ține mai mult de caricatural: „Silueta ei este de-a dreptul diformă. Este adusă de spate, are un șold strâmb, șchioapătă, are nasul mai lung decât laba piciorului, ochii destul de frumoși, dar vederea proastă. Râde atât de dizgrațios, încât fața i se schimonosește ca o bucată de pergament aruncată pe cărbuni încinși. Are un sân cu o șchioapă mai jos decât celălalt și atât de înfundat sub umăr, încât pare a avea jumătate de piept complet plată. Nu are gura urâtă, atâta vreme cât nu râde. Nu-și îngrijește dinții. Miroase atât de rău, încât cei care stau în preajma ei sunt obligați să fie atenți și să-și țină mâna la nas. Poartă o perucă neagră. Stilul de a se îmbrăca este la fel de aparte ca și întreaga ei persoană. Ca să iasă în evidență, poartă fuste foarte scurte, bluze strâmte, pălărie, gulere bărbătești sau batiste pe care le înnoadă ca un călăreț care pleacă la vânătoare. Până și atunci când poartă o eșarfă de damă, nu uită să se încheie la cămașă până la bărbie și își pune un guleraș bărbătesc și manșete la cămașă. În așa fel încât, văzând-o cum merge, cu peruca ei neagră, cu fusta scurtă, încheiată la gât până sus și cu un umăr ridicat, ai spune că este un personaj deghizat.”

Pentru contemporani, fosta regină a Suediei nu este excentrică numai în aparență. La un an și jumătate după ce a abdicat, renunță la protestantism la Innsbruck. Toată lumea este surprinsă, cu atât mai mult cu cât Christina nu și-a ascuns niciodată lipsa de credință. „Dacă există un Dumnezeu, voi fi cu siguranță pedepsită!” spusese cândva. Sub influența iezuiților, a vrut cu siguranță să se elibereze de rigorile impuse de pastori, nemiloși față de păcatele trupești.

Noua catolică se îndreaptă către Italia. Pe 20 decembrie 1654, intră în Roma călare, îmbrăcată ca o amazoană. Papa Alexandru VII îi acordă binecuvântarea. Apoi,

Christina se instalează în palatul Farnese, unde se va dedica deopotrivă luxului și desfrâului. În curând, reputația ei devine atât de proastă, încât este obligată să-și reia peregrinările. În vara anului 1656, debarcă la Marsilia, unde îl întâlnește pe tânărul duce de Guise, care se va număra curând printre cuceririle ei, deși el vorbește despre ea fără prea multă admirație: „Are brațe frumoase, mâinile albe și bine făcute, dar mai degrabă de bărbat decât de femeie, o coafură destul de ciudată, de fapt o perucă bărbătească grosolană. Poartă încălțăminte de bărbat, tot de bărbat îi sunt și tonul vocii și aproape toate gesturile.”

Se povestește că o curtezană pe nume Ninon de Lenclos, închisă pe atunci într-o mănăstire, ar fi primit-o goală în chilia ei și ar fi întreținut relații intime. Se mai spune că fosta regină ar fi încercat să o seducă pe doamna de Thianges, sora doamnei de Montespan. În tot acest timp, ea continuă să demonstreze că detestă sexul feminin. Iar când doamnele de la curte se adună în jurul ei să o salute, își spune în barbă: „Ce le apucă pe toate proastele să se gudure pe lângă mine? Poate pentru că semăn cu un bărbat?”

Prințesa Palatină²⁹ va povesti: „Doamna Christina era libertină, deși foarte artificială. Prima domnișoară de onoare mi-a povestit că, având pielea foarte albă, se culca goală într-un pat acoperit cu catifea neagră, așteptându-și astfel amanții. Era foarte răzbunătoare, depravată în ultimul hal, și vorbea despre lucruri despre care vorbesc numai cei mai mari desfrânați.”

Chiar dacă eliminăm fantezmele și calomnia, este cert că fostei regine îi place să se înconjoare cu tineri favoriți,

---

²⁹ Probabil că este vorba despre Anna Gonzaga, numită și Anne de Gonzague (1616-1684), fiica lui Carlo I, duce de Mantua, și soția lui Eduard de Simmern, conte palatin (n. tr.).

pe cât de nobili, pe atât de frumoși, dar nu foarte cizelați la minte. Îi ridică pentru o vreme în slăvi, îi copleșește cu daruri, apoi se plictisește de ei și îi alungă, acoperindu-i cu insulte și cu jigniri. Cazul unuia dintre ei, marchizul Gian Rinaldo Monaldeschi, este mai dramatic. Pe când era îngrijitorul cailor reginei, se spune că ar fi complotat împotriva ei. Pe 10 noiembrie 1657, Christina ordonă să fie ucis fără nici un proces, în Galeria Cerbilor de la Fontainebleau. „Acum pot să o iubesc, ar fi murmurat el, pentru că moartea șterge tot!”

„Nu era o regină care pedepsea un supus, ci o femeie care încheia o aventură printr-o crimă”, va fi de părere Voltaire. Iar doamna de Motteville, doamna de onoare a Anei de Austria, o descrie pe „Semiramida suedeză” în câteva fraze acide: „Nu semăna deloc a femeie, nu dovedea nici măcar modestia necesară. [...] Părea inegală, repezită și slobodă în tot ce spunea, atât despre religie, cât și despre lucrurile de la care bunul-simț al sexului ei ar fi trebuit să o facă să se abțină. Lua numele Domnului în bătaie de joc, iar libertinajul îi caracteriza nu numai spiritul, ci și acțiunile. [...] Mâinile ei, a căror frumusețe fusese lăudată, [...] erau atât de jetoase, încât era imposibil să observi vreo brumă de frumusețe.”

Revenită la Roma în 1658, Christina își va petrece aici cea mai mare parte din ultimii treizeci de ani de viață. Va locui la palatul Rospigliosi, al cardinalului Mazarin, iar apoi la palatul Riario, din cartierul Trastevere, unde se înconjoară de artiști și de opere de artă. Fondează Academia Arcadelor și își cultivă legenda de prințesă savantă. Va visa chiar să poarte din nou coroana Suediei, să urce pe tronul Neapolelui, pe cel al Poloniei sau să domnească peste ducatul de Bremen. Speranțe deșarte, proiecte utopice, ce nu pot ascunde melancolia unei regine care ratase întâlnirile cu istoria.

„Moartea nu mă sperie. O aștept fără să o chem sau să mă tem de ea”, îi scrie domnișoarei de Scudéry. Moare la 19 aprilie 1689, lăsându-și toate bunurile Bisericii, prin mijlocirea cardinalului Azzolino, unul dintre ultimii săi admiratori. Recunoscătoare, curtea papală îi va acorda celebrei libertine – ca pe o mare favoare – un loc de veci în cripta bazilicii Sfântul Petru.

XI.
CATHERINE-CHARLOTTE DE MONACO
(1639–1678)
Explozivă și tragică

Anton III, duce de Gramont, pair și mareșal al Franței, avea o fiică. Născută în 1639, copil vioi și răsfățat, Catherine-Charlotte a fost crescută împreună cu nepoatele cardinalului ministru Mazarin, cunoscute ca „Mazarinete”, dintre care una, pe nume Marie Mancini, va fi prima dragoste a lui Ludovic XIV. La douăzeci și unu de ani este o tânără fermecătoare. Are părul blond, ochii negri, gura voluptuoasă și spirituală. Cu sprijinul lui Mazarin, tatăl ei i-a găsit un soț demn de rangul ei: Ludovic Grimaldi, nepotul și moștenitorul lui Honoré II, principe de Monaco. El însuși, ca fin al lui Ludovic XIV, poartă prestigiosul titlu de duce de Valentinois. Această poziție nu-l împiedică să fie timid, miop și puțin stângaci, oarecum necunoscător al uzanțelor de la curte. În plus, are cu cinci ani mai puțin decât logodnica lui. Catherine-Charlotte are toate motivele

să se opună voinței tatălui ei, după cum povestește în cartea sa de memorii ducesa de Montpensier, supranumită „la Grande Mademoiselle”: Ludovic Grimaldi „nu era pe placul domnișoarei de Gramont. [...] Motivul era că exista un altul la curte care-i plăcea mai mult...”.

Domnișoara de Montpensier îl cunoaște bine pe acesta din urmă, din moment ce se spune că se va căsători cu el în secret. Este nimeni altul decât Antonin Nompar de Caumont, marchiz de Puiguilhem, viitorul duce de Lauzun, un biet cadet gascon, aciuat în 1647 la curtea rudelor sale, familia Gramont, pe când Catherine-Charlotte nu avea decât opt ani.

În ciuda rezervelor tinerei, se trece la negocierea zestrei. Data semnăturii contractului este în sfârșit fixată pentru duminică, 28 aprilie 1659. Se va petrece în cabinetul regelui, la Luvru. O rudă a familiei Grimaldi, doamna mareșal de Guébriant, este cea care alege trusoul miresei, pomenind, printre altele, o bonetă garnisită cu dantelă de Flandra, pentru „prima noapte de ostilități”, precum și un șorț pentru a doua zi după nuntă, „în cursul căreia se obișnuiește ca tânăra soție să nu iasă din dormitor”.

Ducele de Gramont obține favoarea ca nunta să fie oficiată la el, în castelul din Pau, unde este guvernator. Evenimentul va avea loc abia pe 30 martie 1660. La etajul întâi al cetății unde se născuse Henric IV se amenajează o capelă. Și totuși, fastul etalat la curtea bearneză pălește în comparație cu nunta lui Ludovic XIV, ținută, pe 9 iunie în același an, la Saint-Jean-de-Luz. Ducele și ducesa de Valentinois se lasă purtați într-un adevărat vârtej de petreceri și de plăceri. Catherine-Charlotte strălucește la baluri, în ciuda unei sarcini precoce. Abatele de Montreuil, un monden cunosător, exprimă destul de bine opinia generală: „Orice s-ar spune, ducesa de Valentinois mi-a

încântat privirile. [...] Are o asemenea grație și maniere atât de fermecătoare, încât veți fi de acord că oricui, bărbat sau femeie, i-ar face plăcere să o privească.”

La Paris, noul cuplu se instalează în palatul mareșalului de Gramont, aflat față în față cu Luvrul. Micul prinț Antoine vede aici lumina zilei, pe 25 ianuarie 1661. O legendă spune că o amantă flamandă a lui Rainier I, primul principe de Monaco din secolul al XIV-lea, îi prezisese că nici un Grimaldi nu va fi fericit în căsnicie. Măritată împotriva voinței ei, Catherine-Charlotte suspină: „Nu prea îl iubesc, nu este deloc la modă.” Frumoasa începe să scandalizeze orașul și curtea cu comportamentul ei libertin. I se atribuie deja mai mulți amanți, în vreme ce idila ei cu Puiguilhem este de notorietate publică. „Nimic nu se compara cu pasiunea pe care o simțeau cei doi veri unul pentru celălalt”, confirmă doamna de La Fayette.

În martie 1661, Filip de Orléans, fratele lui Ludovic XIV, se căsătorește cu Henrieta a Angliei. Din acest moment, anturajul tânărului Rege Soare trăiește sub semnul galanteriei, iar ducesa de Valentinois strălucește, cu frumusețea ei senzuală. În vara următoare, Catherine-Charlotte îl urmează pe rege la Fontainebleau, unde apare în rolul unei nimfe în Baletul Anotimpurilor. Nu se zvonește oare că fratele ei, Armand, conte de Guiche, ar fi amantul ducesei de Orléans... dar și al soțului ei, Filip, despre care toată lumea știe că este atras de sexul tare? Pe de altă parte, ducesa de Valentinois și Henrieta a Angliei ar fi adepții moravurilor lui Sapho. La mult timp după moartea lui Catherine-Charlotte, Palatina, a doua soție a ducelui de Orléans, va susține, într-o scrisoare datată 5 august 1717: „Doamnei de Monaco îi plăceau femeile. A încercat să mă corupă și pe mine, dar nu a putut. A fost atât de dezamăgită, încât a plâns.”

Ludovic Grimaldi, sătul de postura echivocă în care-l adusese soția lui, se întorsese singur la Monaco. În toamna lui 1661, o constrânge pe infidelă să vină și ea, însă se povestește că Puiguilhem, deghizat când în negustor, când în conducător de poștalion, își face o datorie din a o însoți până în Provence pe iubita sa verișoară.

Prințul Honoré II, suferind de gută, se stinge pe 10 ianuarie 1662. Șase zile mai târziu, locuitorii din Monaco, din Roquebrune și din Menton îi jură credință lui Ludovic I, noul lor principe. „Exilul” meridional al lui Catherine-Charlotte se va prelungi încă trei ani. După ce își petrecuse copilăria în decorul somptuos de la Luvru, palatul Grimaldi i se pare atât de provincial și de prăfuit! În afară de o mână de ofițeri bătrâni și de câțiva nobili din partea locului, nu apar decât acei puțini călători suficient de curajoși ca să se aventureze spre acest „capăt de lume”, pe mare sau pe drumuri de țară periculoase, într-o epocă în care nu existau nici Coasta de Azur, nici Riviera!

Și totuși, Catherine-Charlotte își îndură soarta cu răbdare. În lipsa altor preocupări, se dedică îndatoririlor de prințesă suverană. Deosebit de fertilă, va avea șase copii. Sub influența modei de la curtea Franței, transformă decorațiunea interioară a vechiului castel și construiește scara principală care domină și acum curtea de onoare, în formă de potcoavă, după modelul celei de la Fontainebleau. Sub conducerea ei, ia naștere o mănăstire de călugărițe din ordinul Bunei Vestiri, unde vor fi educate fiicele ei. Îmbinând pioșenia sinceră cu moravuri mai puțin ortodoxe, Catherine-Charlotte își exprimă dorința ca inima ei să se odihnească în această casă de rugăciune. Urna respectivă se află în prezent în capela palatului princiar.

Când principesa de Monaco revine la curtea Franței, în martie 1665, Henrieta de Orléans o primește cu brațele deschise și o numește administratoarea palatului său.

Louise de La Vallière este în acea perioadă stăpâna inimii regelui Ludovic XIV, dar acesta își permite din când în când mici idile nevinovate. Cu strălucirea celor douăzeci și șase de ani ai ei, Catherine-Charlotte cea ușuratică se numără, cu siguranță, printre efemerele cuceriri. Cu referire la subiect, Palatina, frivolă, ca de obicei, își permite să fie din nou indiscretă scriind, la 30 septembrie 1696, unui corespondent neamț: „Bunii voștri prieteni se înșală dacă își imaginează că regele nostru are totul mai mare decât ceilalți. Am auzit de multe ori de la persoane care știu bine, mai precis de la doamna de Monaco, că regele nu este mare în toate.” Putem spune, deci, că Regele Soare, care nu avea decât un metru șaizeci, avea toate mădularele bine proporționate...

Răutăciosul Saint-Simon, în *Memoriile* sale scrise în timpul Regenței, nu se abține să evoce, la rândul lui, rătăcirile lui Catherine-Charlotte. Gelos pe rege, vărul Puiguilhem – deși era și el un seducător incorigibil – s-ar fi răzbunat în mod perfid pe amanta infidelă. Aflând despre o întâlnire între rege și Catherine-Charlotte, Lauzun îl încuie pe Ludovic XIV în camera în care o aștepta pe principesă! Saint-Simon continuă: „La scurt timp sosesc Bontemps [un servitor] și doamna, care sunt foarte mirați că nu găsesc cheia. [...] Au o conversație prin ușa închisă, [...] regele se căznește să forțeze zăvorul. [...] În cele din urmă sunt nevoiți să-și ia rămas-bun prin ușa închisă, în timp ce Lauzun [...] exulta și râdea în sinea lui, din toată inima, de cei doi.”

În cele din urmă, farsorul întinde coarda cu insolențele și Ludovic XIV îl trimite să mediteze vreme de cinci luni la Bastilia. Se pare că, la o percheziție, se găsiseră la el acasă hârtii cât se poate de compromițătoare. Doamna de Sévigné îi povestește fiicei sale, doamna de Grignan, care locuiește în Provence, nu departe de Monaco: „S-au găsit

mii de minunății în casetele domnului de Lauzun: nenumărate portrete, nuduri, unul fără cap, altul cu ochii scoși – chiar al verișoarei tale –, șuvițe de păr mai mari și mai mici, etichetate pentru a se evita confuzia.”

Ludovic I, soț complezent până la orbire, se hotărăște să vină la Paris în timpul verii lui 1665. S-ar putea să-l fi chemat chiar Ludovic XIV, într-o încercare de a înăbuși bârfele pe care le stârnește comportamentul lui Catherine-Charlotte. Sosirea principelui de Monaco nu va fi însă de ajuns pentru a domoli excesele „Torentului”, cum a supranumit-o doamna de Sévigné pe soția lui. Astfel încât, resemnat, bărbatul preferă să se îndepărteze din nou și se înrolează în Olanda, unde va face dovadă de bravură.

Între timp, Lauzun este din nou liber, dar nu și-a pierdut setea de răzbunare și va căuta să o pedepsească aspru pe Catherine-Charlotte pentru infidelitatea ei. Incidentul pe care-l provoacă poate părea copilăresc; totuși, Ludovic XIV își dă osteneala să-l povestească el însuși, într-o scrisoare către contele d'Estrades, ambasadorul său la Haga, destinată principelui de Monaco. Scena se petrece pe 18 mai 1666, într-un salon de la Versailles. Doamnele stau așezate pe podea. Regele scrie: „S-a întâmplat ca [...] Puiguilhem [...] să calce din nefericire pe mâna principesei de Monaco, [...] care era acoperită cu fusta în așa fel încât nu se vedea deloc.” Catherine-Charlotte se ridică, aruncă mânioasă o carte și se retrage într-o altă cameră, unde izbucnește în lacrimi. Puiguilhem își arată disperarea. Se declară „gata să se arunce imediat pe fereastră, dacă gestul ar fi liniștit-o pe principesă și ar fi convins-o cât de departe fusese de el intenția de a o supăra”. Datorită intervenției regelui, incidentul se termină cu bine.

În romanul său criptat *L'Amour échappé*, publicat în anul 1669, Donneau de Visé o descrie pe doamna de Monaco sub numele de Arethusa: „Este o femeie înaltă, cu

siluetă frumoasă. Este spirituală, scrie frumos și nu se poate spune nimic rău despre ea, pentru că se bucură de favoarea prințesei Artemisa [Henrieta a Angliei], a cărei prietenie stă mărturie cu privire la meritele celor care se bucură de ea.”

Pe 15 septembrie 1668, principele Ludovic, revenit din Olanda și înălțat la rangul de duce și pair, o smulge pe „prețioasa de profesie” – cum o numește marchiza de Courcelles – din viața ei pariziană. Cuplul nu va rămâne, totuși, mult timp la Monaco. În ianuarie 1669, va pleca la Genova, patria familiei Grimaldi. Este adevărat că venerabila Republică a neguțătorilor căzuse pradă decadentei, dar fantezia și gustul plăcerilor fac uitată pierderea unei măreții apuse. Chiar și Catherine-Charlotte de Monaco începe să regrete mai puțin curtea Franței, fermecată fiind de magia balurilor și a carnavalului italian.

În iulie 1670, anunțul morții fulgerătoare, la douăzeci și șase de ani, a Henrietei a Angliei – „Doamna moare! A murit doamna!” exclamă Bossuet – o lasă pradă pe Catherine-Charlotte unei suferințe profunde. În scurt timp va simți și ea mâna nemiloasă a destinului. Trecută de treizeci de ani, principesa de Monaco este atinsă, deși nu știe încă, de maladia lui Pott, o tuberculoză osoasă care-i va provoca dureri cumplite. Începe să se plângă de o umflătură dureroasă la o mână. Ludovic, care trebuie să răspundă în primăvara lui 1672 la apelul regelui, aflat în război cu Olanda, se folosește de pretextul acestor simptome benigne ca să convingă „Torentul” să nu-l însoțească la Paris.

Rămasă la Monaco, nefericita principesă se simte mai singură ca niciodată, astfel încât vizita contelui de Grignan, general-locotenent în Provence, și, mai ales, a soției lui reprezintă un eveniment fericit. Să ne amintim că femeia venită în vizită este chiar fiica spiritualei marchize

de Sévigné. Catherine-Charlotte le frecventase pe amândouă la Paris, în saloanele Prețioaselor³⁰, la seratele de sâmbătă ale doamnei de Scudéry sau la cele organizate de doamna de Sablé.

În scrisorile către fiica sa, doamna de Sévigné se întreabă: va dezvălui oare Catherine-Charlotte „vreun secret despre bucuriile de altădată”? Nu i se poate ascunde nimic: „Înțeleg ce plăcere ți-a făcut să o vezi pe doamna de Monaco, și ei la fel! [...] Își deschide de multe ori sufletul, vorbind chiar și despre subiectele cele mai delicate. Aș vrea să-mi povestești câte ceva din subiectele voastre de discuție. [...] Visează să treacă dincolo de Alpi? E nerăbdătoare să vină la Paris?”

Dar, imediat după aceea, autoarea epistolei se lasă cuprinsă de o angoasă retrospectivă, la gândul pericolelor unei asemenea călătorii: „Draga mea fiică, mă trec fiori din cap până în picioare, numai când mă gândesc. Sunt atât de departe de țara aceea, nu m-aș duce acolo niciodată și tremur la gândul că vii de acolo. Nici măcar amanții doamnei de Monaco nu au făcut vreodată atâtea pentru ea.”

Catherine-Charlotte va pleca în curând de acolo. Pe data de 10 iunie 1672 se află la Pau, unde tatăl ei, mareșalul de Gramont, prezidează Stările Bearnului. Apoi se va duce să facă băi în apele termale de la Barèges și să se odihnească la castelul Bidache, lângă Bayonne, aflat la acea vreme pe teritoriul guvernat de familia Gramont.

Cuplul princiar din Monaco s-a despărțit amiabil. Cu puțin timp înainte, Filip de Orléans se recăsătorise cu Charlotte Elisabeth de Bavaria, faimoasa Prințesă Palatină.

---

³⁰ În original: *les Précieuses* – termen ce desemna femeile mondene din secolul al XVII-lea care își propuneau să se distingă prin eleganța manierelor și a limbajului, căzând însă adesea pradă prostului gust (n. tr.).

În ciuda caracterului ei rigid, a doua soție se înțelege foarte bine cu fosta prietenă a Henrietei a Angliei, alegând-o chiar ca primă doamnă de onoare, spre surprinderea membrilor curții. Totuși, Catherine-Charlotte nu mai este decât umbra femeii de odinioară. Fratele ei, ducele de Guiche, fusese ucis în 1673 în Bătălia de la Kreuznach, în Germania. În timp ce spectrul morții se apropie tot mai mult, ea nu încetează să se consume în intrigi și în alte gesturi mărunte.

„Biata Monaco”, cum o numește acum doamna de Sévigné cu o milă prefăcută, își epuizează ultimele puteri. Machiajul puternic îi ascunde cu greu semnele unei nevrite cervicale, consecința suferinței de tuberculoză. Cei mai răuvoitori vorbesc chiar de stigmatul sifilisului...

Ca să se pregătească să ajungă în fața lui Dumnezeu, nefericita prințesă petrece acum din ce în ce mai mult timp la mănăstirea ordinului Bunei Vestiri din foburgul Saint-Jacques, unde își petrecuse copilăria. La sfârșitul lui mai 1678, doamna de Grignan îi scrie soțului: „Doamna de Monaco este și acum pe moarte. Nu mai are absolut nici o speranță să trăiască și își privește sfârșitul cu o luciditate care ar putea părea înspăimântătoare, dar care pe ea nu pare să o tulbure. Este cât se poate de fermă în fața morții.”

Pe 6 iunie 1678, Catherine-Charlotte își dă ultima suflare, scăpând de chinuri. Nu avea nici patruzeci de ani. Doamna de Sévigné povestește evenimentul într-o scrisoare către vărul său, ușuraticul Bussy-Rabutin³¹: „Am fost anunțată că doamna de Monaco a murit și că mareșalul de Gramont i-a spus, luându-și rămas-bun de la ea, că se pregătea și el, cum contele de Guiche se dusese înainte să pregătească locul, să-i urmeze curând.”

---

³¹ Roger de Rabutin, conte de Bussy, zis Bussy-Rabutin (1618-1693), scriitor francez faimos pentru frivolitate și inteligența caustică (n. tr.).

Publicația *Le Mercure galant* vorbește, în termeni mai sobri, despre prezența lui Ludovic I la căpătâiul muribundeii: „Cum principesa suferise enorm, foarte multă vreme, principele, soțul său, veni să o vadă îndată ce primi permisiunea regelui. Păru extrem de mișcat de durerea ei și, în timp ce-i vorbea, își arăta profunda suferință pentru cruda despărțire.”

Prevenită de iminența morții de medicul său, Brayer, Catherine-Charlotte avusese timp să se spovedească și să se împărtășească. Făcând aluzie la unul dintre marii oratori religioși ai veacului, Bussy-Rabutin va formula următorul epitaf: „Pentru curte, moartea doamnei de Monaco este o pildă mai grăitoare decât orice predică a părintelui Bourdaloue³²; și totuși, nimeni nu trage învățăminte din această moarte.”

Personalitatea contradictorie a principesei Catherine-Charlotte va înflăcăra imaginația multor autori. În 1854, Alexandre Dumas publică *Vie et Aventures de Catherine-Charlotte de Gramont de Grimaldi, duchesse de Valentinois, princesse de Monaco*, un roman-fluviu în șase volume. Romancierul susține că intrase în posesia acestor pseudomemorii cu ocazia unui sejur la Monaco. Cu siguranță, Catherine-Charlotte nu a lăsat nici o autobiografie. Autorul *Contelui de Monte-Cristo* se mulțumește să brodeze în voie pe seama cronicii decoltate a domniei lui Ludovic XIV. Prefața dă tonul cărții. Ludovic I este schițat ca un încornorat măreț și ridicol: „Principele de Monaco, ciudat cum era, se supără. Puse să se afle numele tuturor amantilor soției lui și le atârână chipurile în curtea castelului. În curând, chipurile umplură curtea și

---

³² Este vorba de Louis Bourdaloue (1632-1704), iezuit francez, strălucit orator, ale cărui predici la curte i-au atras renumele de „rege al predicatorilor și predicator al regilor” (n. tr.).

ajunseră în stradă, dar prințul nu se sătură și continuă să atârne...”

XII.
ECATERINA II A RUSIEI
(1729-1796)
Imperială și depravată

Ecaterina cea Mare, Ecaterina impudica, Ecaterina, modelul „despoților luminați” și împărăteasa milioanei de iobagi. Protectoarea filozofilor și adversara înverșunată a Revoluției Franceze. Ecaterina apărătoarea ortodoxiei, dar și Ecaterina cea desfrânată. Una dintre suveranele cele mai libertine din istorie. S-a spus orice despre Ecaterina, s-a inventat orice, amestecându-se într-o singură legendă sângele, tămâia și sexul. Dar împărăteasa cu o mie de amanți a fost și o mare femeie de stat. Era o figură de o complexitate infinită, rând pe rând sfântă și ucigașă, augustă și lascivă. Puține personaje cumulează atâtea contradicții. Și aceasta, începând cu originea ei: cea mai rusoaică dintre țarine era nemțoaică.

Născută la Stettin, în Pomerania, la 2 mai 1729, Sofia-Augusta-Frederica de Anhalt-Zerbst era fiica unui prinț de rangul doi, general guvernator în slujba Prusiei. La numai cincisprezece ani, este logodită cu vărul său Charles-Frederic de Holstein-Gottorp. Și acesta este german, dar, după mamă, este nepotul lui Petru cel Mare. De aceea,

țarina Elisabeta îl desemnase să-i succedă la tronul Rusiei, sub titlul de Marele Duce Petru.

„Inima mea nu presimțea o mare fericire, notează viitoarea Ecaterina II în cartea sa de memorii. Mă bazam numai pe ambiție. Există în adâncul sufletului un nu-știu-ce care nu m-a lăsat nici o clipă să mă îndoiesc că, într-o bună zi, voi deveni împărăteasa suverană a Rusiei, prin mine însămi.” După căsătoria celebrată în 1745, Sofia este rebotezată în ritul ortodox, primind numele de Ecaterina Alexeevna, iar contractul de căsătorie stipulează că-i va succeda soțului, dacă acesta va muri fără să aibă moștenitori. Tenace și abilă, tânăra își pregătește momentul de glorie, mânăta de visul său de mărire. Înainte de toate, se străduiește să intre în grațiile împărătesei Elisabeta, o femeie bărbătoasă și geloasă, grosolană și bețivă, care nu o scăpa nici o clipă din ochi.

Ecaterina studiază ca autodidactă. Citește Tacit, Plutarh, Machiavelli, Montesquieu, dar și cartea *Les Dames galantes* a lui Brantôme. Deși va păstra permanent un accent puternic, se vrea mai rusoaică decât viitorii săi supuși și o practicantă ortodoxă desăvârșită. În schimb, soțul ei va rămâne atașat cu înverșunare de rădăcinile sale germanice. Crud și infantil, incult, cu chipul mâncat de vărsat de vânt, Petru este mai tot timpul beat, crește o haită de câini în propriul dormitor și se joacă cu soldăței de plumb. Vreme de șapte ani se va dovedi incapabil să-și consume mariajul.

„Vedeam prea bine că Marele Duce nu mă prea iubea, povestește Ecaterina cu indiferență. La cincisprezece zile după nuntă mi-a declarat din nou că era îndrăgostit de domnișoara Carr, o domnișoară de onoare a Maiestății sale imperiale. [...] Sincer vorbind, îmi spuneam chiar că, alături de acest bărbat, voi fi cu siguranță foarte nefericită.” Ea va adăuga mai târziu, ca pentru a-și

justifica infidelitățile: „Întotdeauna este vina soțului dacă nu este iubit, pentru că, sincer, eu l-aș fi iubit foarte mult pe al meu, [...] dacă ar fi avut bunătatea să-și dorească acest lucru.”

Dându-și seama că Marele Duce are probleme de natură sexuală, bătrâna Elisabeta ia în cele din urmă decizia că imperiul are nevoie, cu orice preț, de moștenitori și face apel la bisturiu pentru a-l lecuși pe Petru de fimoză. Totuși, pentru mai multă siguranță, Ecaterina este încurajată să-i găsească – pentru „binele statului” – un înlocuitor cu o virilitate mai puțin problematică. Acesta va fi contele Serghei Saltikov, un șambelan tânăr și vivace: „Era frumos ca lumina soarelui, mărturisește Ecaterina. [...] Nu ducea lipsă nici de spirit, nici de acel amestec de cunoștințe, maniere și intrigi care se poate însuși trăind în lumea bună și, mai ales, la curte. [...] Am rezistat toată primăvara și o parte din vară.” Drept urmare, este dificil de știut dacă viitorul țar Pavel I, născut pe 20 septembrie 1754, este fiul contelui sau al Marelui Duce.

„Dumnezeu știe cu cine tot rămâne însărcinată soția mea...” va spune Petru la un moment dat. Astfel, se pare că Ana, născută în 1757, ar fi fiica lui Stanislas Poniatowski, un nobil polonez, care nu întârzie să ocupe locul lăsat liber de nestatornicul Saltikov. Anul următor, o nouă stea va străluci pe firmamentul sentimental al Ecaterinei, care își descoperă „o poftă nesățioasă de delicii și de voluptate”. Locotenentul Grigori Orlov este deja un seducător recunoscut. Nici el, nici fratele său Alexis nu au scrupule și nici cine știe ce avere. Aceștia doi își vor împărți favorurile protectoarei lor, executându-i planurile murdare și fiindu-i alături în ascensiunea către puterea supremă.

Pe 5 ianuarie 1762, Elisabeta își dă sufletul. Astfel se încheie descendența veritabilă a Romanovilor, care

deținuse puterea timp de un secol și jumătate. Soțul Ecaterinei devine țar, cu numele de Petru III. Foarte curând, nobilimea îl va urî din cauza admirației totale pe care o nutrește față de regele Prusiei, Frederic II. Se zvonește chiar că vrea să-și alunge soția și să o închidă într-o mănăstire. Ambasadorul Franței, Breteuil, cunoscându-i caracterul și marele curaj, prezice că Ecaterina „va folosi la un moment dat mijloace dure”. Ea însăși nu se sfiește să anunțe: „Am hotărât fie să domnesc, fie să pier.”

De fapt, împărăteasa pune la cale o conspirație care să o aducă pe tron. Știe că se poate bizui pe cler, pe armată și pe înalta aristocrație. Pe 9 iulie 1762, trei regimente ale Gărzii Imperiale se răzvrătesc și depun imediat jurământul față de Ecaterina „pentru apărarea credinței ortodoxe și pentru gloria Rusiei”. La treizeci și trei de ani, obscura prințesă din Stettin și-a atins scopul. Petru III abdică, abandonând „povara puterii [...] precum un copil trimis la culcare”. O săptămână mai târziu, fostul suveran va fi otrăvit și apoi sugrumat la reședința sa de la Ropșa, în apropiere de Sankt-Petersburg.

Autorul acestui asasinat este, fără îndoială, unul dintre frații Orlov. Să fi fost oare implicată Ecaterina? Se pare că a fost pusă în fața faptului împlinit și că a simulat o dezaprobare plină de oroare. De fapt, moartea lui Petru III îi lua o mare piatră de pe inimă. Vinovații, departe de a fi pedepsiți, sunt copleșiți cu bogății și cu onoruri.

„În dorința de a păstra tronul pe care-l uzurpase, rezuma unul dintre biografi săi, Ecaterina fu obligată să și-i apropie pe complicii ei: prin crima lor, aceștia își cumpăraseră impunitatea.” Ea însăși încearcă să se justifice, într-o scrisoare către Poniatowski: „Aveam de ales între a pieri împreună cu el, sau din cauza lui, și a mă salva pe mine, pe copiii mei și poate chiar statul de la

naufraziul spre care-l duceau capacitățile morale și fizice ale prințului.”

Astfel începe, printr-un regicid, domnia Ecaterinei cea Mare, în pură tradiție moscovită. Totuși, împărăteasa nu dorește să mai verse sânge. Vrea să guverneze fără excese de severitate. În loc să-i masacreze pe partizanii lui Petru III, și-i apropie împărțindu-le pământuri și rente. Amanții săi sunt cei dintâi care beneficiază de această dărnicie. Datorită influenței sale, Stanislas Poniatowski este ales rege al Poloniei. Frații Orlov primesc cincizeci de mii de iobagi și milioane de ruble. Pușkin va scrie: „Dacă a domni înseamnă a cunoaște slăbiciunile sufletului omenesc, atunci, din acest punct de vedere, Ecaterina va ului posteritatea. Își folosește mărinimia oarbă, bunăvoința înșelătoare, dărnicia, chiar și desfrânarea pentru a-și consolida puterea. Ce se ascunde însă sub masca blândeții și a toleranței? Despotismul atroce în acțiune.”

Dar, în curând, vistieria se golește, iar țăranii – a căror soartă mizerabilă nu prea o interesează pe țarină – amenință cu răscoala. În 1773, cazacul Pugaciov, pretinzând a fi Petru III scăpat printr-un miracol de la moarte, preia conducerea unei mari răscoale țărănești care face ravagii în Bielorusia timp de mai bine de un an. Să fie oare un semn că politica Ecaterinei II duce imperiul către dezastru? Desigur, ea dă prea adesea mai multă importanță fastului și gloriei mărunte decât intereselor reale ale țării. Se pricepe să-și arate vanitatea puerilă și orgoliul monumental. Pe măsură ce înaintează în vârstă, curtea sa devine din ce în ce mai mult scena intrigilor și a goanei după înavuțire, după cum va relata un contemporan: „De la favoritul oficial și până la ultimul angajat, toți priveau averea statului ca pe un trofeu de cucerit.”

Cu toate acestea, domnia Ecaterinei cea Mare apare și ca una dintre cele mai strălucite din istoria Rusiei. În viziunea filozofilor din Secolul Luminilor, „Semiramida Nordului” a adus civilizația în barbaria slavă. „Lumina vine acum de la nord!” exclamă Voltaire entuziasmat. Și Diderot se va duce cu plăcere pe malul Nevei. Toate acestea se întâmplă pentru că împărăteasa acordă multă atenție propagandei adresate Occidentului. Ține tot mai multe discursuri, vorbind despre proiecte... chiar dacă realizarea acestora întârzie adeseori. Îi cheamă înapoi pe exilați, abolește tortura, promulgă un nou cod penal, încurajează comerțul și industria, întemeiază orașe noi, pe care le populează cu imigranți din Germania sau din Moravia.

Pe plan extern, reia ambițiosul plan al predecesorilor săi. Împreună cu Prusia și cu Austria, fragmentează Polonia. Unul dintre cei mai celebri favoriți ai săi, Grigori Potemkin, un uriaș cu o fire sumbră, smulge Crimeea turcilor și visează chiar să recucerească Constantinopolul și să-i pună pe cap amantei sale diadema de împărăteasă a Orientului.

Cu toate că a trecut de patruzeci de ani, Ecaterina simte „încă aceleași nevoi care nu-i dăduseră pace nici o clipă în tinerețe”. Deși Potemkin este cu zece ani mai tânăr, ea e cuprinsă de o pasiune înflăcărată. Îi trimite neîncetat bilețele siropoase, indiferent că este zi sau noapte: „Ce miracol nebun ai făcut de ai tulburat atât de tare o minte care, în fața întregii lumi, trece drept una din cele mai strălucite din Europa!”

Desigur, dragostea va lăsa locul obișnuinței, însă Potemkin va rămâne până la moartea sa, în 1791, unul dintre principalii miniștri ai țarinei. Să fi fost legat de Ecaterina printr-o căsătorie secretă? Imposibil de aflat. Se știe totuși că, de la rolul de amant oficial, acesta va trece

la acela de furnizor al „haremului imperial”, aducându-i mereu amantei sale masculi tineri și voinici, de multe ori soldați din Gardă, care erau „testați” în prealabil, la cererea împărătesei, de către doamnele de onoare...

Să fie vorba de nimfomanie? Chiar lăsând la o parte calomniile, este totuși de netăgăduit că, odată cu înaintarea în vârstă, Ecaterina manifestă o sexualitate din ce în ce mai acaparatoare. Modul său de a-și satisface poftele se aseamănă cu acela al monarhilor de sex bărbătesc contemporani cu ea. În secolul al XIX-lea, pudicul și misoginul Pierre Larousse își va exprima indignarea în *Dicționarul* său: „Marele scandal al domniei ei [...] sunt galanteriile mai mult decât orientale, această suită prodigioasă, acest nesfârșit șir de amanți care se întinde, fără încetare, până la sfârșitul zilelor sale. Din acest punct de vedere, l-a depășit pe Ludovic XV, ceea ce e un lucru chiar mai scandalos în cazul unei femei; aceasta este, cu adevărat, o pată pe care nici apologeții cei mai entuziaști nu o vor putea șterge.”

Așa să fie. Celor aproximativ douăzeci de favoriți „oficiali” – printre care Zavadovski, Zorici, Korsakov, Lanskoi, Arkarov, Iermolov, Mamonov, Zubov – se cuvine probabil să le adăugăm nenumăratele aventuri de o noapte. „Aventurile ei secrete erau din ce în ce mai dese, confirmă un autor al acelor vremuri. Iar obiectul lor era ales dintre bărbații cei mai vânjoși ai armatei și ai orașului, indiferent de situație și de condiție.” Ecaterina a Rusiei era, fără îndoială, o devoratoare de bărbați. Un argument cât se poate de convingător este existența unui „Cabinet erotic” într-o dependență secretă din apartamentul său privat de la Țarskoe-Selo. Aceste camere, astăzi goale, erau pe atunci decorate într-un mod foarte bizar: mese cu picioare în formă de falus în erecție, ornamente din lemn sculptat în forme impudice de sex feminin... Toate

obiectele de mobilier, furate de naziști în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sunt astăzi distruse sau pierdute prin colecții particulare.

Revoluția din 1789 o va face pe Ecaterina să-și piardă și ultimele iluzii. Franța, pe care o admira atât de mult, devine pentru ea, brusc, un „cuib de bandiți”. Trecută de șaizeci de ani, suverana „luminată” se transformă într-un portdrapel al absolutismului, proclamând că „meseria sa este aceea de a fi aristocrată”. Cere ca bustul lui Voltaire să fie îndepărtat din galeria sa. Emigranții și preoții rebeli sunt bine-veniți în Rusia, cu condiția să se lepede de principiile democratice. Ecaterina este pe punctul de a-și trimite armata să lupte împotriva celei republicane, când este lovită de un atac de apoplexie, pe 17 noiembrie 1796. Un pamflet pornografic, apărut în limba franceză, susține că nesătula prințesă ar fi murit, în realitate, în urma unei acuplări contra naturii cu un armăsar din herghelia sa!

Bineînțeles, această legendă, repetată la nesfârșit, nu se bazează pe nici un fapt verificabil. Ecaterina, găsită inconștientă în toaletă, se stinge la Țarskoe-Selo, după o comă parțială de treizeci și șapte de ore. „A scos un țipăt groaznic, care s-a auzit până în apartamentele vecine. [...] Până în momentul ultimei suflări, nu a dat nici un semn de suferință. Iar moartea ei a părut la fel de fericită cum a fost și domnia ei.”

XIII.
CAROLINA DE BRUNSWICK
(1768-1821)
Nonconformistă și rătăcitoare

Vinovată sau inocentă? Victimă a unui soț cumplit sau libertină nerușinată? Cine a fost în realitate Carolina de Brunswick, soția regelui George IV al Marii Britanii? Cu siguranță nu a fost o prințesă atât de plină de virtuți, după cum au lăudat-o unii, dar nici atât de lipsită de rușine, cum pretindeau adversarii ei...

Născută pe 17 mai 1768, Carolina Amélie Elisabeth este a doua fiică a ducelui Carol II de Brunswick-Wolfenbüttel, autorul incendiarului Manifest de la 1792 care-l va face pe Ludovic XVI să-și piardă atât coroana, cât și viața. Mama sa, ducesa Augusta, nu este nimeni alta decât sora mai mare a regelui englez George III. Educația primită în atmosfera puțin protocolară de la curtea familiei îi va aduce o libertate a manierelor care, mai târziu, va fi în parte sursa unei reputații detestabile. La paisprezece ani, un oaspete o descrie ca fiind „un copil drăguț și vioi, cu părul luminos, cu buclele acoperindu-i gâtul, cu buze ca bobocul de trandafir”. Câțiva ani mai târziu, Mirabeau o găsește la rândul lui „foarte amabilă, spirituală, drăguță, vioaie și spumoasă”.

În ciuda tuturor calităților, Carolina nu-și găsește un soț la nici una din curțile germane. Avea deja douăzeci și șase de ani atunci când mama ei s-a gândit, în cele din urmă, să o mărite cu vărul ei primar, prințul de Wales. Un apropiat al acestuia, lordul Malmesbury, este trimis la Brunswick să negocieze logodna. Nu pare foarte încântat de tânăra deja coaptă, pe care o descrie ca având „o figură inexpresivă, ochi frumoși, mâini drăguțe, dinți acceptabili, dar care încep să se strice, păr frumos, un bust plăcut, deși cam scurt și ceea ce francezii numesc «umeri impertinenți»...”. Carolina nu se sfiește să folosească un limbaj nepotrivit și vorbește engleza cu un puternic

accent nemțesc. „Ducele, comentează lordul Malmesbury, [...] îmi spune că fiica lui nu e proastă, dar e cam lipsită de discernământ.”

La rândul ei, amanta lui Carol II, domnișoara de Hartzfeldt, aprofundează și mai mult analiza: „Prințesa Carolina [...] nu este o fată rea, dar nu are tact și face gafe enorme. [...] A fost mereu ținută foarte din scurt și așa și trebuia. Dacă va fi dintr-odată lăsată liberă în lume, fără nici o restricție, o să facă numai prostii. Nu are suflet rău, dar o ia mereu gura pe dinainte. Își deschide sufletul în fața unor oameni pe care nu-i cunoaște, le vorbește fără rezerve, și ei ajung să-i atribuie intenții pe care nu le-a avut niciodată. [...] În plus, se dovedește foarte orgolioasă.”

În vreme ce discuta cu viitoarea prințesă de Wales, lordul Malmesbury nu se abține să-i facă observații despre toaleta ei neîngrijită: „Știu că poartă fuste din lână groasă, cămăși din pânză, ciorapi din bumbac și că nu-și schimbă lenjeria intimă prea des. E incredibil cât de rău a putut să-i neglijeze educația la acest capitol mama ei, cu toate că este englezoaică. I-am spus că nu procedează bine lăudându-se că-și face toaleta în câteva minute. Toaleta unei femei de condiția ei trebuie să fie îndelungată și strictă, iar prințul de Wales este deosebit de sensibil la aceste aspecte.”

De fapt, prințul este departe de a fi entuziast în ceea ce privește căsătoria cu Carolina. Se murmură chiar că, în urmă cu vreo zece ani, se cununase în secret cu o oarecare Maria Fitzherbert, ceea ce nu-l împiedică să apară în public cu lady Jersey, actuala favorită. Acum însă este atât de înglodat în datorii, încât creditorii amenință că-l vor da în judecată. Tatăl său, regele George III, nu acceptă să-i vină în ajutor decât cu condiția să se însoare. Astfel, când i se propune să o ia pe Carolina de soție,

răspunde: „O *Frau* nemțoaică e la fel de bună ca oricare alta!”

Logodnica sosește așadar la Londra pe 5 aprilie 1795. Însoțitorul ei, nelipsitul conte de Malmesbury, descrie astfel prima întâlnire cu prințul de Wales:

„Conform etichetei, am invitat-o pe prințesă în salonul unde el o aștepta, singur. Așa cum o învățasem, prințesa a vrut să îngenuncheze la picioarele lui. El a ridicat-o cu blândețe, a sărutat-o, după care, fără să-i spună un cuvânt, s-a îndepărtat, retrăgându-se într-un colț al salonului. În acel moment m-a chemat și mi-a zis: «Harry, nu mă simt bine. Dă-mi, te rog, un pahar de whisky.»„

I-am răspuns: «Domnule, poate ar fi mai bine să beți un pahar cu apă.» El mi-a replicat: «Să te ia naiba! La revedere, mă duc chiar acum la regină!» Și a ieșit din salon. Rămasă singură, prințesa a părut stupefiată și mi-a spus: «Doamne, tot timpul este la fel de ursuz? De altfel, mi se pare foarte gras și nici pe departe așa de frumos ca în portret.»„

Trist început, proaste premise pentru viitoarea „poveste de dragoste”! Până la urmă, ceremonia religioasă a avut loc, așa cum se programase, trei zile mai târziu, în capela regală din Saint James. Prințul era atât de beat, clătinându-se pe picioare și sughițând, încât arhiepiscopul a fost nevoit să scurteze ritualul. Urmarea a fost și mai jalnică. Mult mai târziu, Carolina îi va destăinui doamnei sale de onoare, lady Charlotte Campbell: „Imaginează-ți cum poate fi un soț beat mort în noaptea nunții, un bărbat care-și petrece cea mai mare parte a nopții dormind lângă grilajul șemineului, unde a căzut și unde eu l-am lăsat să zacă. Și, dacă m-ar fi întrebat cineva în acel moment: «Ai lua-o de la început la fel, sau ai prefera să mori?», aș fi ales să mor. Pentru că, se știe, toți murim, mai devreme

sau mai târziu, dar să mai trăiești o dată o astfel de viață, o, Dumnezeule, nu!”

Au circulat mai multe versiuni cu descrierea acelei nopți fatale. George IV nu vorbea niciodată despre ea cu mânie. O fi dormit pe o canapea, cum lăsa să se înțeleagă, sau și-o fi dormit somnul de beție lângă grilajul șemineului? O fi fost dezgustat de igiena intimă insuficientă a Carolinei, sau scandalizat, descoperind că nu era virgină? Se mai spune că lady Jersey i-ar fi administrat soției amantului ei un afrodisiac care ar fi avut asupra ei un efect laxativ. În acest caz, repulsia prințului ar fi și mai explicabilă...

Cert este că prințul va simți imediat aversiune față de nefericita Carolina. Voind să o umilească, i-o impune pe amanta lui, lady Jersey, ca doamnă de onoare. La două luni după căsătorie, el închiriaza o locuință superbă pentru doamna Fitzherbert. Într-o scrisoare descoperită recent, George IV mărturisește că ar fi avut, cu totul, numai trei raporturi sexuale cu soția sa legitimă. Suficient, totuși, pentru ca, pe 7 ianuarie 1796, Carolina să aducă pe lume o fiică ce va primi numele Charlotte Augusta.

La doar câteva săptămâni după naștere, prințul de Wales îi spune soției sale că relațiile lor conjugale au ajuns la final și că dorește o separare oficială. Carolina își dă acordul, cu singura condiție ca George să-și exprime doleanța în scris. „Dorințele noastre nu ne stau în putere, scrie el. Și nu e corect să suferim unul pentru celălalt, pentru că natura nu ne-a dăruit aceleași înclinații...”

De acum înainte, prințesa de Wales va fi constrânsă să rămână departe de curte. Soțul său va merge până acolo, încât să o împiedice să o vadă pe fiica lor. În 1799, Carolina se instalează într-o reședință privată, denumită Pagoda, lângă Blackheath, unde dă frâu liber stilului său de viață libertin. Anturajul ei face dovada unui spirit neconstrâns și a unor moravuri ușoare. Primește în vizită

mulți oameni politici, dintre care unii vor trece, probabil, din salon în dormitor. Se pare că a fost și cazul lui sir Thomas Lawrence, al lui George Canning, sau chiar al amiralului sir Sidney Smith. Aventurile Carolinei sunt atât de notorii, încât încep să apară zvonuri cum că ar avea un copil din flori, mai ales că îi stă în obicei să ia diverși orfani sub protecția ei. Iar micuțul William Austin, căruia îi arată o afecțiune deosebită, ar putea fi fiul său nelegitim.

În urma unui denunț, probabil mincinos, se formează o comisie de anchetă în 1806. Lady Douglas, o fostă prietenă a Carolinei, declară oficial că prințesa născuse în secret un băiat, pe care ea însăși îl crescuse în taină. Ironia istoriei, printre miniștrii din comisia însărcinată să descurce această „problemă delicată” face parte și secretarul de stat, un oarecare conte Spencer, strămoșul unei alte prințese de Wales, Diana, al cărei destin seamănă în mod bizar cu cel al soției lui George IV. După un studiu amănunțit, comisarii o vor declara pe Carolina nevinovată, subliniind, totuși, ușurătatea comportamentului ei.

În 1810, George III își pierde discernământul. Regența îi este încredințată prințului de Wales. În ciuda protestelor Carolinei – care publică o scrisoare deschisă în presă –, Consiliul Privat nu scade restricțiile referitoare la vizitarea fiicei sale Charlotte. Prințesa va face apel la Camera Comunelor, „pentru o investigare completă și publică a tuturor faptelor ei, de la sosirea în Anglia”. Guvernul însă pune capăt imediat acestor ieșiri publice scandaloase.

Mai mult ca niciodată, viitorul George IV evită să aibă de-a face cu cea care continuă totuși să-i fie soție. În 1814, în timpul vizitei în Anglia a țarului Alexandru I și a regelui Prusiei, Carolina nu este invitată la nici o recepție. Ca să o îndepărteze și mai mult, regentul îi alocă o rentă

suplimentară de treizeci și cinci de mii de livre pe an și îi permite să călătorească...

Prin căderea lui Napoleon se redeschisese accesul spre continent. În vara lui 1814, prințesa de Wales vizitează Germania și Brunswickul copilăriei. La Mainz, se oprește la hanul Trei Coroane sub numele de „ducesa de Cornwall”, pe care-l poartă în zilele noastre o altă soție din familia regală, doamna Camilla Parker-Bowles. După ce petrece câteva săptămâni la regina de Wurtemberg, Carolina se îndreaptă spre Elveția, apoi spre Italia. În octombrie, la Roma, este primită în audiență de papa Pius VII. Vizitează atelierul Canova, iar prințul de Canino – Lucien Bonaparte – o invită la o petrecere răsunătoare. La Neapole, Joachim Murat – care nu și-a pierdut încă tronul – o primește, la rândul lui, cu mult fast.

„Sunt găzduită aici de pe 8 noiembrie, scrie ea. [...] Regele Murat este frumos, vesel, foarte manierat și înclinat către generozitate, un Dumnezeu al acțiunilor de binefacere. Mă simt bine aici din toate punctele de vedere. Anturajul este minunat, sunt mulți bărbați frumoși și nenumărate femei frumoase. [...] Nu am primit nici o scrisoare de la fiica mea și sufăr foarte mult, pentru că eu i-am scris mai mult de o sută de scrisori de când am plecat. Aș fi liniștită dacă durerea aceasta ascuțită nu mi-ar frânge inima, dar așa e viața. Când o suferință se încheie, apare imediat o alta.”

Prințesa pare totuși să-și găsească mici consolări în călătoriile ei fără o țintă anume. Aflându-se la Milano, angajase în serviciul său pe un oarecare Bartolomeo Pergami – sau Bergami –, un aventurier de origine obscură. Din simplu curier și valet însoțitor, va urca extrem de rapid până la rangul de prim-șambelan. Sunt multe indicii care dau de înțeles că-și prelungește serviciul pe lângă stăpâna sa până foarte târziu în noapte...

La Neapole, nora regelui George III face mult caz de zelul ei bonapartist, organizând o petrecere în onoarea gazdei sale. „Scena avea loc într-o sală publică, povestește contesa de Boigne. În momentul sosirii, Murat fu întâmpinat de un grup format din cele mai frumoase englezoaice costumate în zeițe din Olimp. [...] Gloria, reprezentată chiar de prințesă, îmbrăcată și mai caraghios decât celelalte, înaintă încet, smulse o pană din aripa costumului Faimei și începu să scrie, cu litere mari, aurite, pe o tăbliță purtată de aceasta, numele mai multor bătălii în care se impusese Murat. Cei din public aplaudau, tăvălindu-se pe jos de răs; regina Neapolelui ridică din umeri. Murat avea suficient bun-simț ca să se simtă iritat, în schimb prințesa lua toată mascarada în serios, ca pe o expresie a entuziasmului față de obiectul admirației ei și față de ea, care știa să-l laude atât de bine.”

La scurt timp după aceea, prințesa se îndreaptă din nou spre nord. La Parma, o vizitează pe fosta împărăteasă Maria Louise. Sosirea ei la Genova face subiectul uneia dintre cele mai savuroase pagini din cartea de memorii a doamnei de Boigne:

„O femeie de vreo cincizeci de ani, scundă, grasă și tipătoare își făcu apariția într-un fel de faeton în formă de cochilie de melc marin, ornat cu aur și cu sidef, viu colorat, căptușit cu catifea albastră, garnisită cu panglici argintii, tras de doi cai bălțați foarte mici, mânați de un copil îmbrăcat în Amoraș, cu paiete și cu hăinuțe de culoarea pielii. Femeia purta o pălărie roz, cu șapte sau opt pene roz, fluturând în vânt, un corsaj roz foarte decoltat, o fustă albă, scurtă până la genunchi, care lăsa să i se vadă picioarele groase, încălțate cu botine roz. O eșarfă roz, pe care și-o aranja în permanență, îi completa costumul.

Trăsura era precedată de un bărbat înalt, frumos, călare pe un cal care semăna cu cei doi de la trăsura, îmbrăcat

exact ca regele Murat, pe care încerca să-l imite ca gesturi și ca atitudine. În urma ei călăreau doi îngrijitori de cai, purtând blazonul curții Angliei, pe cai din aceeași rasă. Atelajul era un cadou din partea lui Murat pentru prințesa de Wales, care se afișa fără jenă în această costumație ridicolă, în compania bizarului echipaj. Astfel apărură pe străzile din Genova în timpul primei dimineți și în cele care urmau.”

În curând, prințesa de Wales, cu machiajul ei strident, cu perucile extravagante și cu decolteurile foarte adânci, devine paiața întregii Europe. Se arată pe rând la Veneția, în insulele Borromee, la Saint-Gothard sau pe malul lacului Como. În noiembrie 1815, face o croazieră până în insula Elba și în Sicilia. La Palermo, obține pentru Pergami titlul de „baron de Franchina”, în timp ce contesa Oldi, sora fostului servitor, devine doamnă de onoare. Apoi, Carolina traversează Mediterana pe un vas de agrement, îndreptându-se spre Tunis și spre ruinele Uticii, continuând către Atena, Constantinopol, Efes și Ierusalim. În Orașul Sfânt, instituie un pseudoordin de cavalerie, sub patronajul Sfintei Carolina, și îi acordă lui Pergami funcția de mare maestru al ordinului.

În 1817, prințesa rătăcitoare are de îndurat greaua pierdere a unicei fiice, căsătorită cu Leopold de Saxa-Coburg – viitorul rege al Belgiei – și care moare dând naștere unui copil. Trei ani mai târziu, decesul lui George III face din Carolina noua regină a Angliei, conform legii. În pofida tuturor celor puse pe seama ei, este foarte hotărâtă să-și preia funcția!

Inutil să precizăm că noul suveran, George IV, nu este deloc dispus să cedeze. Spionii și iscoadele trimise de el îl informaseră cu privire la rătăcirile Carolinei și, chiar dacă nici el nu este un model de virtute, nu vrea să mai audă de o asemenea soție. La Roma, ea și-a luat titlul de regină a

Angliei. La Ancona, anunță public că se va întoarce în regatul ei și acolo se va face auzită din plin. Cere să i se pună la dispoziție un palat: „Anglia este adevărata mea casă, și mă grăbesc să mă întorc. M-am despărțit de curtea mea din Italia și mi-am păstrat numai câțiva oameni, care să mă însoțească imediat în Anglia. Iar dacă palatul Buckingham, sau Marlborough, sau oricare altul îmi sunt refuzate, voi locui într-o casă particulară, până când prietenii mei îmi vor găsi o locuință acceptabilă unde mă voi instala. Trimit chiar acum un mesager în Anglia care să se ocupe de toate acestea.”

Încercând să evite un scandal, George IV îi oferă, prin intermediul miniștrilor lui, o rentă anuală de cincizeci de mii de livre ca să rămână în exil. Lordul Hutchinson se duce la Saint-Omer, unde primește un refuz categoric. Carolina respinge propunerea, plină de dispreț. Imediat după aceea, se îndreaptă într-o trăsură către portul Calais.

Pe 6 iunie 1820, regina debarcă la Dover, după șase ani de absență. Autoritățile locale, exprimând sentimentul popular, îi prezintă omagiile „supușilor ei respectuoși și credincioși”. Trăsura ei este purtată de popor. Călătoria până la Londra e un marș triumfal. De o parte și de alta a drumului se înghesuie o mulțime compactă, venită în grabă din satele vecine, care strigă din toate puterile: „Trăiască regina Carolina! Carolina, regină pentru totdeauna!” În capitală, primirea este și mai caldă. Se aud strigăte de bucurie de la toate ferestrele, iar când alaiul trece prin fața palatului regal, uralele sunt și mai puternice.

Strâns cu ușa, guvernul hotărăște să taie răul de la rădăcină și nu se va da în lături de la a face „dezvăluiri neplăcute”. George IV trimite un mesaj în acest sens către Camera Lorzilor: „Maiestatea Sa ar fi dorit ca discuții care nu pot fi altfel decât penibile pentru popor, după cum sunt

și pentru Maiestatea Sa, să rămână încuiate în cabinetul său, însă întoarcerea reginei în Anglia nu-i îngăduie o asemenea libertate.”

Ca să limiteze dezbaterile publice pe seama acestei probleme delicate, prim-ministrul, lordul Liverpool, cere ca ea să fie examinată de un comitet format din cincisprezece persoane alese dintre membrii Camerei Superioare. Într-adevăr, „chestiunea adulterului comis în afara granițelor cu un străin nu este decât o abatere de ordin civil”...

În schimb, Carolina, bazându-se puternic pe sprijinul opiniei publice și al presei liberale, se adresează Camerei Comunelor prin intermediul avocatului ei, baronul Brougham, precizând că venise în Anglia ca să obțină o reparație publică, nu ca să fie judecată de un comitet secret! I se refuză cererea, invocându-se „demnitatea Coroanei și respectul pentru țară”. Atunci regina transmite o petiție prin lordul Dacre și anunță că-și va asuma propria apărare în fața lorzilor. La rândul său, contele de Liverpool depune un proiect de lege – denumit, în engleză, *bill* – prin care urmărește să o priveze pe Carolina de „titlurile, prerogativele, drepturile și privilegiile de regină și de soție a regelui aflat pe tron”. În cazul unui vot favorabil, George IV ar fi fost eliberat de legăturile dezastruoasei căsătorii. De altfel, nu se afișase Carolina cu un amant de origine modestă dinaintea întregii Europe? „Uitându-și rangul, demnitatea, nesocotindu-și îndatoririle față de soțul ei și față de ea însăși, [nu întreținuse] relații ilegale și adultere cu numitul Bartolomeo Bergami în mai multe locuri?”

Procesul începe pe 20 august 1820. O mulțime de curioși se adună în jurul palatului Westminster, însă în sală sunt primiți numai membrii nobilimii și jurnaliștii. Încep să se perinde martorii chemați. O cameristă susține că, într-o seară, la Neapole, la ieșirea de la operă, Carolina „se

întorsese devreme acasă și că, după ce intrase în dormitorul ei, se dusese în cel al lui Bergami...". Indiscreta servitoare „examinase a doua zi cu atenție patul reginei și pe cel al lui Bergami, iar rezultatul acestei cercetări era o dovadă a consumării adulterului, din moment ce micul pat de voiaj în care dormea de obicei Maiestatea Sa era neatins, în timp ce patul lui Bergami purta urmele a două persoane. În plus, conform depozității aceluiasi martor, în același pat fuseseră identificate mai multe semne care indicau cu certitudine ce se petrecuse acolo în noaptea anterioară”.

Până la urmă, astfel de bârfe nu au atras un verdict. Acuzarea nu a reușit să demonstreze flagrantul delict, deși era cunoscut comportamentul indecent al Carolinei. În zadar procurorul general, sir John Copley, susține că „este evident că prințesa și valetul Bergami se purtau ca doi amanți, sau ca soț și soție, în timpul zilei și făceau tot posibilul să nu fie despărțiți în timpul nopții”.

În plus, pledoaria apărătorului ei, Henry Peter Brougham, care durează două zile, este de o elocință rară: „Inocența și puritatea ilustrei mele cliente au fost atacate, dar sunt foarte încrezător că intențiile infame ale calomniatorilor se vor stinge de la sine. [...] Dumneavoastră, care formați în acest moment cea mai înaltă curte de justiție pe care o recunoaște legea engleză, ați putea, pe seama unor mărturii mincinoase atât de scandaloase și de infame, să confirmați o acuzație atât de monstruoasă, care lovește atât de grav onoarea unei regine a Angliei? Ce ar spune poporul englez, ce ar spune lumea întreagă dacă, pe baza unor astfel de probe, dumneavoastră, care sunteți în același timp judecători și legislatori, ați da o sentință care ar păta pentru totdeauna o femeie nevinovată?”

Să fi fost Carolina, în realitate, vinovată sau numai extrem de imprudentă? Se știe doar că lordul Liverpool hotărăște să întrerupă procedura. Regina, în schimb, nu se declară mulțumită și vrea să participe la încoronarea celui care, orice s-ar fi întâmplat, îi este încă soț. Cum George IV se arată inflexibil, ea prinde din nou curaj și reacționează printr-un manifest incendiar: „Legea nu este decât o mască a tiraniei, iar puterea nu este decât un instrument al despotismului!”

Pe 19 iulie 1821, în ziua încoronării, Carolina pleacă de acasă la ora șase dimineața, îndreptându-se spre catedrala Westminster. Nefiind lăsată să intre, se retrage demnă. Ultimul ei act oficial va fi o scrisoare pe care o adresează chiar a doua zi arhiepiscopului de Canterbury, în care îi transmite că dorește să fie și ea încoronată. Bolnavă de mult timp și secătuită de recentul afront, Carolina se stinge câteva zile mai târziu, pe 7 august. Așa cum și-a dorit, trupul său se odihnește în catedrala St. Blasii din Brunswick, probabil singurul oraș unde a fost cu adevărat fericită...

XIV.

ISABELA II A SPANIEI

(1830-1904)

Fierbinte și nestatornică

Restaurația lui Ferdinand VII din 1814 deschide una dintre cele mai sumbre domnii din istoria Spaniei. Tiranie

sângeroasă pe un fond de obscurantism religios, monarhia spaniolă asistă la cucerirea independenței coloniilor din America, una după alta. Rămas văduv a treia oară și având o sănătate șubredă, acest trist monarh nu are urmași. Se va căsători așadar pe 8 decembrie 1829 cu propria-i nepoată, Maria Cristina de Bourbon-Sicilia, sora ducesei de Berry. Urmașii lui Carol Quintul nu s-au temut niciodată de ravagiile consangvinității! În martie 1830, tânăra regină era deja însărcinată. Ferdinand abrogă legea salică, impusă în secolele precedente de către Filip V, duce de Anjou și nepot al lui Ludovic XIV, întemeietor al dinastiei spaniole a Bourbonilor. În acest fel, copilul ce urma să se nască putea moșteni coroana indiferent ce ar fi fost, fată sau băiat.

Or, tocmai o infantă va vedea lumina zilei în Palatul Orientului din Madrid, pe 10 octombrie 1830. Botezată Isabela, ea primește titlul de prințesă a Asturiilor, ca moștenitoare prezumtivă a tronului. Peste trei ani, când regele Ferdinand VII se va stinge din viață, prințesa va fi proclamată regină cu numele de Isabela II. Regența este încredințată mamei ei, Maria Cristina.

Totuși, don Carlos, fratele mai mic al regelui defunct, nu acceptă atât de ușor să fie privat de drepturi. El se consideră ca fiind „Maiestatea Sa Carol V”, rege legitim al Spaniei și al Indiilor. Adună în jurul lui clericii de rang înalt și susținătorii absolutismului, precum și populația de origine bască și catalană, dornică să își păstreze libertățile tradiționale. Liberalii sunt însă mai degrabă „cristiniști” – susținători ai regentei. Astfel încep cele trei războaie carliste care vor sfâșia Spania vreme de o jumătate de veac. Primul dintre ele va dura șapte ani. În 1840, regina Maria Cristina este nevoită să plece în exil în Franța. Din pricina cununii secrete cu Fernando Muñoz, fost sergent, fiu de țărancă negustoreasă de tutun, ea își trădează

rangul și pierde până și stima celor mai progresiști supuși. Acest cuplu semiclandestin va avea totuși opt copii! De aici și umorul gazetarilor: „Regenta este o doamnă căsătorită în secret, dar însărcinată în public.”

Puterea a fost încredințată de către Cortes³³ generalului Baldomero Espartero, intitulat „duce al Victoriei” după ce l-a învins pe don Carlos. Dar nimic nu durează prea mult în această Spanie a secolului XIX! În iulie 1843, generalul Manuel Ramón Narváez îl răstoarnă pe Espartero, impunându-și dictatura. După patru luni, Isabela II împlinește treisprezece ani și este declarată majoră. Maria Cristina este chemată din nou la putere. Căsătoria ei se oficializează, iar Muñoz este ridicat la rangul de duce de Riánsares și Grande de Spania.

Apare acum problema de a găsi un soț tinerei regine, precum și surorii sale mai mici, Luisa Fernanda, născută în 1832. Este vorba despre o afacere de stat care capătă amploare europeană! Regele francezilor, Ludovic-Filip, și regina Victoria a Marii Britanii se vor înțelege în cele din urmă pentru a o căsători pe Isabela cu unul dintre verii lor, don Francisco de Asis de Bourbon, duce de Cadix, dar homosexual și, din acest motiv, poreclit „Paquita”. Ziarele britanice îl descriu ca „imbecil” și impotent. Se pare că, în realitate, el suferea de o curioasă malformație congenitală a căilor urinare. Uretra lui ajungea doar până la baza – și nu până la extremitatea – penisului, ceea ce îl obliga să urineze așezat pe vine! Parfumat, plăpând, bigot și spilcuit, Francisco de Asis îi displace fără îndoială viitoarei sale soții. Altminteri afacerea va fi „rezolvată fără a i se cere părerea, împotriva voinței lui, în detrimentul fericirii lui, împotriva onoarei și a oricărei morale”, după cum scrie unul din biografii săi.

---

³³ Denumirea parlamentului spaniol (n. tr.).

Maria Cristina nu ar fi vrut să-și constrângă fiica. Atunci când îl primește în audiență pe ambasadorul Franței, Bresson, ea nu-i ascunde dezgustul față de acest „văr despre care nu se știe dacă este cu adevărat bărbat”. „Dar l-ați cunoscut,

l-ați auzit? Ați văzut ce șolduri și ce mers are? Ce glas subțire? Nu-i oare cam ciudat? Cam îngrijorător? Și apoi, la douăzeci și patru de ani n-a avut încă nici o aventură!”

Cu toate acestea, Regina Mamă își schimbă părerea. Iar Isabela, după plânsete și stăruințe zadarnice, se lasă până la urmă condusă în fața altarului ca o fiică ascultătoare. Pe 10 octombrie 1846, chiar în ziua în care împlinește șaisprezece ani, Isabela II îl ia în căsătorie pe echivocul Francisco de Asis, în vreme ce sora ei, mai norocoasă, se mărită, la aceeași dată, cu seducătorul duce de Montpensier, fiul lui Ludovic-Filip. Serbările și petrecerile s-au ținut lanț timp de zece zile, cu focuri de artificii și cu coride, pentru a încerca parcă să determine populația din Madrid să uite de straniețea acestor nunți.

Încă de la prima întâlnire, între Isabela și „Paquita” se naște o antipatie reciprocă. Își petrec luna de miere la castelul La Granja, unde nu era pregătit nimic, din cauza proastei organizări a serviciului. Sunt nevoiți să-și facă patul singuri, iar în lipsa cearceafurilor vor folosi perdelele camerei. Amintindu-și de acea noapte memorabilă, Isabela îi va mărturisi mult mai târziu unui prieten intim: „Ce părere ai de un bărbat care purta mai multă dantelă decât mine?”

Dezamăgită de un asemenea soț, Isabela își va găsi repede consolarea în brațele altor bărbați. Având o față cam prea rotundă și tenul colorat din pricina unei boli cronice de piele, regina este departe de a fi o frumusețe. Dar ochii ei albaștri cu sclipiri verzui îi dau o expresie de inteligență pătrunzătoare, ba chiar provocatoare. Iar

candidații nu lipsesc. „Chipeșul general” Francisco Serrano este, probabil, primul bărbat care va primi favorurile intime ale reginei. Idila se petrece în văzul lumii, fără nici o discreție, ceea ce îl face pe „regele consort” Francisco de Asis să se declare ofensat și să se retragă în mod ostentativ în castelul El Pardo. În aceste condiții, Serrano este „surghiunit” la Aranjuez... unde Isabela se va repezi să i se alăture!

În august 1847, Francisco de Asis, fire generoasă, acceptă să facă primul pas spre împăcare. Promite să închidă ochii, cu condiția ca soția lui să aibă un comportament „demn și cuviincios”. Prin aceasta el înțelege ca regina să-i menajeze susceptibilitatea, așa cum îi explică ministrului de interne: „Am fost ofensat în demnitatea mea de soț, și asta e cu atât mai grav cu cât pretențiile mele nu sunt deloc exagerate în această privință. Știu bine că Isabelita nu mă iubește și o iert pentru asta, căci căsătoria noastră s-a întemeiat pe rațiuni de stat, nicidecum pe o apropiere reciprocă. Sunt deci cu atât mai tolerant cu cât nici eu însumi nu am putut să-i ofer afecțiune. [...] Prezența unui favorit nu m-ar fi deranjat prea mult dacă s-ar fi păstrat aparențele. Însă, vezi dumneata, nu era cazul să fiu insultat. Trebuie ca *señor* Serrano să dispară. Dumnealui a folosit termeni necuviincioși la adresa mea. Asta n-o pot înghiți.”

Isabela are voie, așadar, să colecționeze amanți în continuare, dar aventurile ei nu trebuie să stârnească vâlvă! Pentru a salva aparențele, Serrano este numit căpitan general al Granadei. Iar regina varsă câteva lacrimi, pe care noii favoriți i le vor șterge iute. Mai întâi, un anume Valldemosa, maestru de muzică, va fi stăpânul inimii ei. Căci, pentru a fi pe gustul reginei, trebuie să fii sau ofițer, sau artist! Adesea, după lăsarea serii, Isabela se

furișează incognito afară din palat pentru a dansa până în zori la o *verbana*, petrecere de cartier.

În octombrie 1848 – după Valldemosa și mulți alții – Isabela îl alege pe seducătorul marchiz de Bedmar, care ocupă în mod clandestin un micuț apartament sub camera reginei. Francisco de Asis face din nou pe soțul insultat și amenință că „îi va spânzura de balconul reginei pe toți cei care-i vor fi fost amanți”. Însă balconul ar fi fost probabil neîncăpător...

La 14 februarie 1850, prim-ministrul Narváez anunță în fața parlamentului că „regina este foarte probabil însărcinată în luna a cincea”. Indiferent ce ar crede despre asta, Francisco de Asis nici nu se gândește să nege această paternitate puțin probabilă: „Ar însemna să-mi tai singur craca de sub picioare. [...] Dacă regina îmi dăruiește un fiu recunoscut ca moștenitor al Coroanei, voi însemna ceva pentru spanioli. Altminteri, nu mai pot însemna nimic.”

Copilul se naște pe 12 iulie 1850, i se pune numele Ferdinand și moare la puțin timp după botez. Francisco de Asis solicită să se facă un mulaj din ghips și ceară după cadavrul micuțului. Poate tocmai ca să poată observa o asemănare cu adevăratul tată... Pe 20 decembrie 1851 regina aduce pe lume o fiică pe care o botează cu prenumele său, Isabela. De doi ani, favoritul ei este don José María Ruiz de Arana, un ofițer zburdalnic. Francisco de Asis, plătit cum se cuvine pentru a-și înăbuși orice soi de scrupul, prezintă cu mândrie curții nou-născutul așezat pe un platou de argint. Nestatornica regină va mai dăru dinastiei Bourbon din Spania încă trei infanți și cinci infante. Un singur băiat va ajunge la vârsta adultă: viitorul rege Alfonso XII, a cărui paternitate este atribuită, după zvonuri, căpitanului Enrique Puig Moltó, unul dintre numeroșii cavaleri ai Maiestății Sale.

Pe 2 februarie 1852, după naștere, în vreme ce primea binecuvântarea în sanctuarul Nuestra Señora de Atocha (patroana orașului Madrid), Isabela este înjunghiată de un fost franciscan iluminat pe nume Martin Marino. Din fericire, tășul este deviat de o balenă din corset și regina scapă doar cu o rană ușoară. Se afirmă în șoaptă – fără dovezi – că atentatul ar fi fost comandat de însuși „regele consort”. Descotorosit de nestatornica-i soție, Francisco de Asis ar fi putut astfel să obțină regența în numele fiicei sale, devenită „Isabela III”...

Între timp, partidul reacționar profită pentru a câștiga teren. Parlamentul este dizolvat și Constituția, modificată în sensul unui regim autoritar. În data de 28 iulie 1854 o insurecție militară îl aduce în fruntea guvernului de generalul Leopoldo O'Donnell. Pentru a doua oară, Regina Mamă Maria Cristina ia drumul exilului. Nu este aici locul să enumerăm toate loviturile de stat, răsturnările și *los pronunciamientos* (edictele) prin care, timp de zece ani, generalii O'Donnell, Espartero și Narváez au fost chemați sau alungați pe rând de la putere. În contextul unei asemenea instabilități, rolul Isabellei devine din ce în ce mai teoretic. Cu toate acestea, pe 23 aprilie 1868, la moartea lui Narváez, regina îl însărcinează pe González Bravo să formeze guvernul în care îl impune pe favoritul momentului – un militar chipeș, fiu de bucătar italian –, Carlos Marfori, ca ministru al marinei, apoi ca intendent al palatului regal.

Această numire nedemnă este picătura care umple paharul. De mai multă vreme Isabela își pierduse popularitatea. Scandaloasa ei viață privată este cunoscută de întreaga țară. Pe 18 septembrie 1868 regina se găsea în reședința ei de la San Sebastian, într-o întrevedere cu Napoleon III, când află de insurecția de la Cadix, condusă de generalul Juan Prim și susținută de fostul ei amant

Serrano. Nevoită să fugă din Spania, regina se refugiază mai întâi la Pau, apoi la Paris. Profită de această ocazie pentru a se despărți definitiv de Francisco de Asis, care se instalează în castelul de la Épinay-sur-Seine, la est de Paris, împreună cu favoritul său, Meneses.

După un sfert de secol de domnie efectivă, aproximativ patruzeci de guverne, mai multe războaie civile și revoluții, două atentate, un nenumărat șir de amanți și zece sarcini, Isabela merită din plin tihna unei retrageri. Desigur, încă nu a împlinit patruzeci de ani, dar arată ca o femeie consumată și obosită, cu silueta deformată, cu fața buhăită, cu tenul urât de eczemă. La 25 iunie 1870 regina abdică „de bunăvoie și nesilită de nimeni” în favoarea unicului său fiu, în vârstă de treisprezece ani. „Iată-mă eliberată de o mare povară!” va spune Isabela lăsându-se să cadă pe o sofa. După un rege italian și o scurtă experiență republicană, Spania îi va restitui în 1874 lui Alfonso XII tronul moștenit de la mama sa.

Isabela II mai are de trăit încă treizeci de ani. „Contesa de Toledo” locuiește la Paris, într-un palat relativ modest – rebotezat în cinstea ei „Palatul Castiliei” – aproape de Avenue Kléber. Aici va primi, în iarna 1883-1884 vizita lui Francisco Serrano. „Chipeșul general” și-a pierdut tot farmecul, iar regina, cu spontaneitatea ce o caracteriza, va exclama, văzându-l: „Ce bătrân ești! Dumnezeuule, ce mult ai îmbătrânit!” Pe spaniolii, din ce în ce mai rari, care vin să-i prezinte omagiile, fosta suverană îi întreabă: „Ce părere aveți despre fiul meu?” Apoi, după decesul lui Alfonso XII în 1885 și nașterea ulterioară a lui Alfonso XIII: „Ce părere aveți despre nepotul meu?” Atunci când îl primește pe ambasadorul León y Castillo, îl tachinează la masă: „Știu la ce te gândești! Îți zici că stai pe locul lui Francisco de Asis. Dă-mi voie să-ți spun că nu e mare scofală!”

Astfel Isabela îmbătrânește încet, avându-i alături pe ducesa de Almodóvar, ca doamnă de onoare, și, drept șambelan, pe contele de Parcent. La apusul vieții, se mai bucură de un ultim curtezan. Evreu din Europa Centrală, cu mustață cazonă, Haltmann cumulează funcțiile de secretar, trezorier, administrator și confident. Din când în când Isabela se duce la Épinay, unde, „ca o păpușă care se decolorează”, Francisco de Asis se ramolește treptat. Pe 17 aprilie 1902, la aproape optzeci de ani, fostul rege consort se stinge din viață. Isabela îl va urma după doi ani, pe 9 aprilie 1904. Răcise cu câteva zile înainte, în timp ce primea vizita fostei împărătese Eugenia, o altă relicvă a unei epoci trecute.

XV.
MARIE BONAPARTE
(1882–1962)
Liberă și nesatisfăcută

Femeile din familia imperială a Franței au avut adesea o reputație diavolească. Este oare nevoie să amintim presupusele infidelități ale faimoasei „Madame Mère” – Laetizia Ramolino –, care l-ar fi conceput pe Napoleon, sau pe unul dintre frații săi, cu contele de Marbeuf, guvernatorul insulei Corsica?

În orice caz, nimeni nu poate ignora păcatele viitoarei împărătese Iosefina, născută Rose Tascher de La Pagerie. Această creolă din insula Martinica, languroasă și

senzuală, ajunsă împărăteasă, nu s-a zgârcit niciodată în a-și dăruî farmecele. Văduvă veselă după moartea primului soț, Alexandre de Beauharnais, ghilotinat în vremea Terorii, ea se folosește de înzestrările-i naturale spre a-și croi drum prin hățșurile puterii. Amantă a directorului Barras – printre alții –, Iosefina se îndreaptă apoi către un june ofițer corsican lipsit de prestanță, dar care-și face o ambiție pasională din a o cuceri. Pe 9 martie 1796, văduva Beauharnais devine doamna general Bonaparte. Alături de el, Iosefina va fi, mai întâi, soția Primului Consul, apoi împărăteasa francezilor. Fiica ei Hortensia este prinsă în vârtejul noilor relații ale mamei sale. Iosefina îi va impune căsătoria cu Ludovic Bonaparte, fratele mai mic al lui Napoleon, un bărbat veșnic bolnav, cu sănătatea marcată de sechelele unui sifilis. Pentru a-și lua revanșa, Hortensia se va lăsa absorbită de pasiunea pentru Charles de Flahaut, un seducător incorigibil, bastard al lui Talleyrand, căruia îi va dăruî un copil din flori, pe viitorul duce de Morny.

Mai este oare nevoie să o amintim pe Pauline Borghese, vulcanica soră a Împăratului, cea care pozează goală în fața sculptorului Canova și colecționează amanții? Sau pe prințesa Matilda, care e cât pe ce să se mărite cu vărul ei, viitorul Napoleon III, apoi, despărțită de soțul ei, Anatole Demidoff, va trăi în concubinaj cu sculptorul Alfred de Nieuwekerke...?

Și cum e oare posibil să-ți croiești un renume atunci când, prin naștere, ești condamnată să porți numele celui mai măreț om din istoria Franței... pe deasupra fiind și femeie? Prințesa Marie afirma cu plăcere: „Dacă cineva, vreodată, îmi va scrie viața, să o intituleze *Ultima Bonaparte*. Verii mei din ramura imperială sunt doar Napoleoni.” Strănepoată a Împăratului, ea s-ar fi putut mulțumi să fie doar o prințesă ca atâtea altele, înfundată

în fastul și în conformismul castei sale, alinându-și frustrările în vârtoarea vieții mondene.

Înainte de a rupe vâlul aparențelor, a trebuit să ducă o bătălie aprigă, să se clatine uneori, și, cu riscul propriei pierzării, să se dezică de prejudecățile unei morale mărginite.

Probabil că nu făcea decât să continue tradiția războinică a familiei sale. Cu toate acestea, cauza pe care o apăra cu intransigență și curaj nu era deloc una sângeroasă. Și asta pentru că soarele Austerlitzului ei se aprindea deasupra câmpului întunecat al sufletului său.

În privința caracterului, Marie are cu cine semăna. Lăsând la o parte strălucirea strămoșului ei Napoleon I, Marie a moștenit personalitatea greu de definit a străbunicului ei Lucien Bonaparte. Ca președinte al Consiliului celor Cinci Sute, acesta a jucat un rol important în lovitura de stat de la 18 Brumar, când, datorită influenței sale, fratele lui reușește să răstoarne Directoratul. Fără Lucien Bonaparte nu ar fi existat nici Consulatul și nici epopeea imperială. Surghiunit mai târziu din cauza unei povești amoroase, Lucien disprețuiește tronul Italiei, alegând să trăiască o viață boemă, să scrie poezii, să studieze insectele și stelele.

Al nouălea din cei doisprezece copii ai lui va fi Pierre Bonaparte - oaia neagră a familiei. Întrucât a înjunghiat un ofițer din garda pontificală, trebuie să fugă din Roma. După ce colindă prin America de Sud, prin Statele Unite și prin Orient, se stabilește împreună cu o amantă în Ardenii belgieni. În 1870, cu câteva luni înainte de căderea celui de-al Doilea Imperiu, acest prinț aventurier ucide un publicist în cursul unei dispute. Iată ce va scrie mai târziu Marie Bonaparte despre acest episod: „Îmi plăceau asasinii, mi se păreau interesanți. Bunicul meu nu a făcut parte din această categorie atunci când a omorât un

ziarist, pe Victor Noir? Iar Napoleon, fratele străbunicului meu, ce asasin monumental a mai fost!”

Din relația sa mai mult sau mai puțin clandestină cu Nina Ruflin, fiica unui topitor, Pierre va avea doi copii, pe Roland și pe Jeanne. Despre bunica ei, Nina, Marie Bonaparte va afirma că era o „adevărată femeie falică”. În jargonul psihanalizei lui Freud, aceasta înseamnă că femeia respectivă și-a dominat fiul fără încetare, planificându-i nefericitului viața. Acestui ofițer absolvent al Școlii de la Saint-Cyr, Nina îi va impune în 1880 căsătoria cu Marie-Félix Blanc, bogata moștenitoare a lui François Blanc, întemeietorul cazinoului de la Monte-Carlo. „Mama mea, cea atât de poetică și de visătoare, cu un suflet atât de muzical” – va spune despre ea prințesa Marie, care nici măcar nu a cunoscut-o. Biata femeie abia ce a adus pe lume o fiică plăpândă, la 2 iulie 1882, că s-a și stins, la numai patru săptămâni după aceea, lipsită de iubire și măcinată de tuberculoză.

Pentru „Mimi”, care moștenește cea mai mare parte a averii mamei sale, începe un destin șters, de orfelină. Își va petrece copilăria în singurătate, la conacul familial de la Saint-Cloud, ba cu doica, ba cu guvernanta, ba cu educatoarea. Asupra conacului plutește uriașa umbră a „Mamei Mari”, stăpâna absolută a locurilor și a ființelor. Copila ajunge să-și închipuie că această bunică implacabilă ar fi distrus-o pe „mămicuța ei” cu complicitatea pasivă a tatălui, pentru a-i lua averea. „Conflictul dintre iubirea fierbinte pentru tatăl meu adorat și oroarea fără margini pe care mi-o inspirau crimele lui imagineare îmi sfâșia adânc sufletul de copil”, va nota prințesa mult mai târziu.

Eroii săi secreți sunt anarhiști și criminali precum Ravachol, Henry, Vaillant sau Jack Spintecătorul. Rănită de realitate, Marie se refugiază de la vârsta de șapte ani și jumătate într-o lume a visului. Fetița se urcă în „copacul cu

stele”, își consemnează gândurile cele mai ascunse în jurnalul intim – pe care-l intitulează *Aiureli* și-l redactează în engleză și în germană –, sublimându-și astfel spaimele și fantezmele.

La șaisprezece ani face o pasiune adolescentină pentru secretarul tatălui său, un corsican cu ochi albaștri, pe nume Antoine Leandri. Deși este vorba doar despre un flirt nevinovat, povestea ajunge să o târască într-o spirală infernală, căci imprudenta copilă scrie bilețele compromițătoare. Timp de peste patru ani, Leandri, care se dovedește a fi un șantajist josnic, își va vinde foarte scump tăcerea până când Marie se hotărăște să-i mărturisească totul tatălui său, care îi plătește infamului personaj o sută de mii de franci. Această nefericită întâmplare o va răni pe viață. Bântuită de spaima morții, Marie se teme de contagiune și visează că este medic și „disecă morți”. Este convinsă că este atinsă de ftizie și crede că va muri tânără, la fel ca mama ei. Totuși, anii trec și pețitorii se grăbesc, atrași de zestrea moștenitoareii cazinourilor Blanc.

„Mi-e greață de această lăcomie, mai ales când se prefacă a fi iubire”, se revoltă Marie. Căsătoria cu prințul Hermann de Saxa-Weimar sau cea cu viitorul prinț Ludovic II de Monaco par niște partide bune. În cele din urmă, pe 22 noiembrie 1907 se căsătorește la vârsta de douăzeci și cinci de ani cu George al Greciei, al doilea fiu al regelui elenilor, George I. Acesta este un prinț blond și elegant, pe care ea se grăbește să-l numească „Acadeaua”. Cuprinsă de euforie, crezând că și-a cucerit independența, își comandă un trusou de zână. Nutrește speranța că a găsit, în sfârșit, imaginea masculină, paternă și liniștitoare, care-i lipsea enorm.

Din nefericire pentru ea, prințul George nu răspunde iubirii sincere pe care i-o poartă Marie. Această căsătorie

nepotrivită sfârșește prin a o dezamăgi. Mult mai târziu, ea își va descrie fără perdea noaptea nunții: „M-ai avut în seara aceea cu un gest repezit și brutal, ca și cum erai constrâns, scuzându-te față de mine: «Detest asta la fel de mult ca tine. Însă trebuie, dacă vrem să avem copii.»„ În alt loc, Marie consemnează: „Trupul tău, respingând trupul femeiesc, obsedat cu o castă ardoare de unicul Prieten.” Acest „unic Prieten” este prințul Valdemar de Danemarca, tânărul unchi al lui George. Mergând până acolo încât cei doi copii ai cuplului, Pierre și Eugénie, îl vor numi pe acest tovarăș indispensabil *Papa Two* - „Tata Doi”...

Toată viața, Marie va avea nevoie de asigurări cu privire la fizicul ei și la puterea ei de seducție. În această căutare de sine zadarnică, își va impune mai multe operații estetice, mai întâi pentru a-și îndrepta nasul, apoi sânii. Va găsi o cale de evadare în actul de a scrie. În ajunul Primului Război Mondial, invită la ea acasă artiști, scriitori și oameni politici. Are pe ascuns legături efemere, care însă o lasă de fiecare dată nesatisfăcută. Are parte de „zile de orgie” cu unul dintre cumnații ei. Are apoi o legătură cu șambelanul soțului ei: „Scenă noaptea în dormitorul meu. *E. praecox*”³⁴, notează Marie cu dezamăgire și cu răceală științifică în același timp.

În timpul Războiului din Balcani, ea acordă primul ajutor răniților greci și devine în mod întâmplător amanta unui tânăr chirurg elvețian, Albert Reverdin. „Puțin îmi pasă că se năruie imperiile! Astă-seară m-a sărutat pe gură”, notează în grabă Marie într-un moment de exaltare. Și totuși, cel mai celebru amant al ei va fi Aristide Briand. După ce îl cunoaște, prințesa devine republicană, se declară atee, merge la întruniri socialiste, îi citește pe Troțki și pe Lenin. Tribun socialist, șef al guvernului, în mai multe rânduri, mai vârstnic cu douăzeci de ani decât ea,

---

³⁴ În latină în original, abreviere pentru „ejaculare precoce” (n. tr.).

Briand o face să simtă pentru prima oară „fericirea de a fi iubită”. Dar pasiunea fierbinte se transformă curând într-un „dulce și vechi obicei”, o prietenie adâncă.

După aceea Marie va avea o îndelungată legătură cu un medic strălucit, donjuan tiranic, pe care-l numește „fratele mai mare”. Legătura este cu atât mai discretă, cu cât amantul ei este soțul celei mai bune prietene. Aventura lor începe pe 22 decembrie 1922. În ciuda iernii, cuplul clandestin se afundă în pădurea Chaville pentru a face dragoste pe un așternut rece de frunze uscate...

Este oare impudic să dezvăluim astfel amănuntele intimității tulburi și zbuciumate ale unei femei care s-a declarat fără răgaz în căutarea propriei identități? Marie Bonaparte însăși a făcut o confesiune completă - nu lipsită de complezență - într-o carte autobiografică intitulată *Les hommes que j'ai aimés*. Iar în cartea *Apologie de la biographie* nu dădea chiar ea sfatul de a nu cenzura „din pietate (care este, în fond, un sacrilegiu) trăirile cele mai emoționante, care pentru unii sunt cel mai puțin mărturisite. [...] Aceste trăiri pe care le păstrează documentele intime, scrisori sau jurnale”?

Însetată de independență, dar insensibilă la plăcere, Marie încearcă să-și vindece frigiditatea supunându-se la două intervenții chirurgicale ginecologice, efectuate de profesorul Halban la Viena. Aceste operații barbare constau în apropierea clitorisului de meatul uretral, în scopul, foarte incert, de a favoriza plăcerea. Prințesa devine susținătoarea entuziastă a acestei tehnici într-un articol publicat în aprilie 1924 în revista *Bruxelles médical*, sub pseudonimul A.-E. Narjani, în care cere dreptul femeilor la satisfacție sexuală.

Cu toate acestea, complexe ei devin obsesive și nu sunt rezolvate. Probabil că ar fi căzut pradă angoaselor și singurătății dacă n-ar fi citit, la căpătâiul tatălui ei

muribund, lucrarea *Introducere în psihanaliză*, scrisă de un anume Sigmund Freud. Va lua legătura cu autorul prin intermediul doctorului René Laforgue, unul dintre primii discipoli din Franța ai ilustrului medic vienez.

La început Freud nu se arată dornic să o primească, în ciuda admirației fără margini pe care o avea pentru Napoleon... și mai ales pentru Bonaparte. Marie se teme, pe bună dreptate, că o va considera „o damă frivolă din cercurile mondene, pretențioasă, insuportabilă”. Elisabeth Roudinesco – psihanalistă specializată în istoria psihanalizei – oferă următoarea explicație: „Este vorba despre perioada de mare celebritate a lui Freud. La început, acesta nu o ia în serios pe prințesă. Părintele psihanalizei este totuși intrigat. Strănepoata lui Napoleon nu este chiar oricine! Savantul devine curios, apoi interesat și, în cele din urmă, profund mișcat.”

Întâlnirea celor doi este uluitoare. Venită în căutarea „penisului și a normalității orgastice”, Marie își descoperă „Tatăl” pe care-l aștepta încă din copilărie: „Impresia pe care mi-a lăsat-o depășește cu mult așteptările. Mai întâi, imensa blândețe dublată de o mare putere. Am simțit cât de mare este devotamentul lui pentru întreaga umanitate, pe care a știut s-o înțeleagă, acea umanitate în cadrul căreia noi reprezentăm, fiecare, o imperceptibilă fărâmbă.”

În primăvara anului 1926, Marie Bonaparte părăsește Austria, aureolată de gloria de a fi fost psihanalizată de Maestru. Din acest moment își pune întreaga energie și toată averea în slujba Cauzei. La 4 noiembrie 1926 devine cofondatoare a Societății de Psihanaliză din Paris, căreia îi oferă un sediu pe Boulevard Saint-Jacques. Pentru mediul social căruia îi aparținea și pentru acele vremuri, o asemenea angajare pare de neînchipuit. Ea însăși admite, de altfel, că este o ființă cam ciudată! Pe căminul somptuoasei sale vile de la Saint-Cloud, înconjurată de un

parc imens, Marie păstrează un craniu închis într-o cutie de sticlă, convinsă fiind că aparținuse lui Charlotte Corday. Povestește de asemenea că, atunci când fiul ei, Pierre, a fost supus unei operații de extragere a amigdalelor, a prăjit aceste mici organe... pentru a le mânca. Nepotul ei, prințul Mihail al Greciei, va explica într-un interviu acordat revistei *Point de Vue* că „Marie Bonaparte a vrut să știe ce gust are carnea de om. Și a fost profund dezamăgită. Amigdalele lui Pierre aveau încă gust de eter”.

O altă întâmplare faimoasă o pune față în față cu un exhibiționist întâlnit într-o dimineață în Bois de Boulogne. Individul și-a deschis pardesiul dinaintea ei. Prințesa scrutează cu Iornionul anatomia impudic dezvelită a bărbatului. După o examinare atentă, trage și concluzia: „Este foarte interesant. Pofțiți cartea mea de vizită. Treceți mâine pe la mine.” Bineînțeles că bărbatul nu și-a făcut apariția...

Totuși, dincolo de anecdote și de ciudățenii, Marie Bonaparte îl va salva pe Freud din ghearele naziștilor, convingându-l în 1938 să emigreze în Anglia cu familia și plătindu-i o „taxă de ieșire” destul de piperată, cerută de regulile administrative. Prințesa va fi până la optzeci de ani un paznic riguros al dogmei, ceea ce i-a atras, din partea adversarilor, porecla ironică „Freud mi-a spus”. Iar dacă azi aportul ei științific pare cam depășit, contribuția sa la răspândirea psihanalizei este indiscutabilă. Prințesa este mai mult o femeie de acțiune decât o teoreticiană. Dintre cărțile pe care le-a scris, singura care mai poate prezenta un vag interes astăzi este psihobiografia lui Edgar Allan Poe. A fost, de asemenea, o excelentă traducătoare.

I se datorează înființarea publicației *Revue française de psychanalyse*, pe care a finanțat-o din resurse proprii. Dar „rămâne prea legată de trecut” – precizează Elisabeth

Roudinesco, și continuă: „Ea devine un simbol al trecutului și nu înțelege evoluția curentului psihanalitic din Franța. Pare a fi o atitudine cu rădăcini în conformismul familiei sale. Începând din 1945, Marie Bonaparte devine o frână în calea progresului acestui curent intelectual...”

Cu puțin timp înainte de a se stinge din viață de o leucemie acută într-o clinică din Saint-Tropez, în 21 septembrie 1962, și de a fi dusă spre a fi înmormântată în Grecia, alături de prințul George, prințesa notează cu o luciditate dezamăgită: „Bilanț. Un pașaport regal. Scutire de impozite și de vamă. Onoruri regale cu fanfară. Imnul național... în schimbul unei vieți de femeie ratată.” Existența zbuciumată a Mariei Bonaparte, o căutare exigentă de sine, ar merita, probabil, un epitaf mai puțin aspru.

XVI.

MARGARET A MARII BRITANII
(1930–2002)

Nefericită și fragilă sufletește

Margaret Rose a venit pe lume într-o noapte furtunoasă, la Glamis, castelul lui lady Macbeth, pe 21 august 1930, sub semnul Leului. În acel moment, Glamis aparținea contelui și contesei de Strathmore și Kinghorne, bunicii copilului pe linie maternă, descendenți îndepărtați ai suveranilor Scoției medievale. Familia din partea tatălui este încă și mai ilustră. Tatăl ei este nimeni altul decât

ducele de York, al doilea fiu al bătrânului rege George V. Astfel, pentru prima oară de la Carol I, în 1600, un membru al familiei regale a Marii Britanii vine pe lume în ținutul cețos al vechii Caledonii...

În 1936, după abdicarea tumultuoasă a fratelui său mai mare, efemerul Eduard VIII, ducele de York devine regele George VI, iar Margaret Rose, a doua în linia succesiunii la tron, ținând cont că legea salică nu se aplică în insula britanică. Spre marea ei neplăcere, Margaret are o soră mai mare, Elisabeta, care o eclipsează. La încoronarea părinților lor, sora mezină se plânge că diadema și trena ei sunt mai mici decât cele ale surorii ei: „Sunt moștenitoarea potențială a moștenitoarei potențiale!” Iar Elisabeta replică: „Margaret vrea mereu să aibă tot ce am eu...”

Poznașă și ușor colerică, mica prințesă știe foarte bine să se facă iubită. Este preferata tatălui ei, George VI, care este extrem de indulgent cu ea și față de care ea se arată cum nu se poate mai afectuoasă. Crescută de guvernante, ca și sora ei mai mare, Margaret are de multe ori apucături de băiat. Îi place la nebunie să călărească, să înoate și să îngrijească florile, dar se întâmplă și să se arunce îmbrăcată într-unul din bazinele palatului Buckingham. În timpul recepțiilor protocolare, cere uneori, brusc, șampanie sau vin de Porto, aruncându-le apoi remarci bizare invitaților. Iar când Elisabeta îi sugerează să fie puțin mai reținută, după exemplul ei, Margaret îi replică: „Mai bine te-ai ocupa de imperiul tău!”

Cu toate acestea, Margaret își menține, în felul său, poziția în Regatul Unit. Ca primă funcție oficială, patronează Liga Caritabilă a Copiilor Scoțieni. În 1937, se înscrie în rândurile cercetașilor, la început ca *brownie* – „mică lupoaică” –, apoi ca ghid. Prințesa va rămâne, pentru totdeauna, fidelă angajamentelor din perioada

copilăriei. În timpul războiului, va apărea alături de Elisabeta în uniformă de Sea Ranger, înfruntând bombardamentele germane.

Educația primită de la preceptorii de la Windsor se va dovedi oarecum mediocră. Totuși, Margaret, poate mai intelectuală decât viitoarea regină, ar fi vrut să urmeze studii superioare, probabil, de istorie a artei. Ar fi avut oare suficientă putere și motivație să o facă? Cunoscătorii spun că avea o voce frumoasă și cânta la pian cu eleganță. Aceste talente i-au adus, de altfel, în 1957, titlul de doctor honoris causa pentru muzică al Universității din Londra. În același an, devine prima președintă a Baletului Regal.

La logodna Elisabetei, în iulie 1947, Margaret nu are decât șaptesprezece ani. La scurt timp după terminarea războiului, ea reprezintă un suflu proaspăt și un simbol al speranței pentru un viitor mai bun. Aduce puțin cu o starletă de la Hollywood, iar cronicarii mondeni spun că ar semăna într-o câțva cu Ava Gardner. Cu talia fină, decolteul generos, privirea senină și caldă, buzele pline, Margaret este întruchiparea canoanelor de frumusețe ale vremii. Este prima femeie care aduce în moda scrobită a curții Angliei onduleurile permanente și colierul de perle. Pentru milioane de englezoaice, ea va constitui, prin excelență, tânăra elegantă a anilor cincizeci, eliberată de încorsetările specifice epocii victoriene.

După urcarea pe tron a surorii sale, în 1953, Margaret trebuie să părăsească palatul Buckingham, mutându-se la Clarence House, reședința noii Regine Mame. În același an, Actul de Regență stabilește că, în cazul decesului suveranei, coroana i-ar reveni soțului acesteia, prințul Philip, duce de Edinburgh, nu lui Margaret. Cum nu prea are nici o șansă să acceadă vreodată la tron, jurnaliștii îi rezervă lui Margaret un rol de personaj de roman.

Neavând nici unul din prerogativele oficiale ale surorii sale, se consideră că se va dedica fericirii și dragostei: „În jurul ei este o atmosferă care amintește de Maria Antoaneta.” De altfel, nu este cea mai fermecătoare prințesă de măritat? Tatăl ei, George VI, spusese despre fiica sa cea mică: „Margaret ar face să iasă o perlă dintr-o stridie.”

În așteptarea soțului ideal, Margaret răstoarnă regulile clasice de comportament. Frecventează cluburi de noapte, călătorește la Roma și la Paris, îi declară lui Jean Cocteau: „Nesupunerea este bucuria mea.” Fotografii Cecil Beaton, realizatorul fotografiei oficiale de la aniversarea de douăzeci și cinci de ani, îi completează astfel portretul: „Prințesa Margaret este simbolul noilor valori. Și-a dezvoltat caracterul independent, dovedind mai mult interes pentru o viață neconvențională decât orice alt membru al familiei regale...” Iar cea în cauză adaugă: „Nu pot să-mi imaginez nimic mai minunat decât a fi ceea ce sunt eu.”

Când se exprimă astfel, Margaret este implicată într-o mare poveste de dragoste încă nedezvăluită. George VI ar fi dorit ca ea să se mărite cu John of Dalkeith, fiul marchizului de Buccleuch, unul dintre cei mai bogați proprietari din Marea Britanie. Pe de altă parte, un ziar popular făcuse o listă cu șaptesprezece pretendenți la mâna ei. Dar aproape nimeni nu știe că Margaret se îndrăgostise de un erou din al Doilea Război Mondial, veteran al Royal Air Force, căpitanul Peter Townsend. Acoperit cu decorații, scutier al regelui defunct, apoi administrator al reședinței Reginei Mamă de la Clarence House, Townsend ar fi un soț cât se poate de acceptabil, cu toate că are treizeci și nouă de ani, dacă nu ar fi divorțat și tată a doi copii...

În primăvara lui 1953, la Windsor, Margaret și Peter își declară reciproc pasiunea. În încercarea de a stinge

bănuielile, prințesa se afișează cu bunul ei prieten Billy Wallace, pe care specialiștii îl văd ca pe un posibil logodnic. Elisabeta II, prevenită asupra idilei, impune un termen de un an pentru a reflecta asupra situației. Între timp însă, un cor de opozanți combat vehement ideea acestei uniuni. Cu siguranță, la nici douăzeci de ani de la abdicarea lui Eduard VIII și căsătoria lui cu Wallis Simpson, monarhia britanică nu-și poate permite un nou scandal matrimonial.

Secretarul personal al reginei, Alan Lascelles, ca și Winston Churchill, emit un aviz nefavorabil. Însuși ducele de Edinburgh ia atitudine în acest sens. Gurile rele spun că motivul ar ține de faptele sale de arme mai puțin răsunătoare. Arhiepiscopul de Canterbury, uitând de cele șase soții ale lui Henric VIII, publică o cârtică în care subliniază că mariajul anglican este indisolubil.

Margaret refuză să vadă furtuna care e pe cale să izbucnească. „Dacă ni s-ar fi spus atunci că nu putem continua! va da ea lămuriri mai târziu. Dar nimeni nu s-a ostenit să ne explice ceva.” Revista *People* deschide subiectul, pe 14 iunie 1953, pe un ton moralizator: „Este de neconceput ca o prințesă din familia regală, a treia în linia succesiunii la tron, să se gândească măcar la un bărbat care a fost deja prin tribunale pentru un divorț. Un mariaj între prințesa Margaret și acest bărbat ar fi incompatibil cu tradiția regală și creștină.”

În ziua de 17 iulie a aceluiași an, când se întoarce dintr-o vizită oficială în Rodezia, cu mama ei, Margaret află că Townsend fusese numit atașat militar la Ambasada Marii Britanii de la Bruxelles. Cei doi porumbei vor sta despărțiți cincisprezece luni, iar ulterior se vor revedea cu discreție. În acest timp, opinia publică se înfierbântă. Nouăzeci și șase la sută dintre britanici răspund „Da” la întrebarea

pusă de *Daily Mirror*: „Ați fi de acord ca Margaret să se mărite cu cel pe care-l iubește?”

Pe 21 august 1955, la douăzeci și cinci de ani împliniți, prințesa ar putea să-și aleagă în deplină libertate un soț, dacă renunță la drepturile dinastice și – încă mai neplăcut – la beneficiile materiale. Prim-ministrul Anthony Eden, susținut de președintele Camerei Lorzilor, își reafirmă dezaprobarea de principiu pentru acest proiect: „Ar fi o lovitură ireparabilă pentru imaginea publică a Coroanei.”

Se pare chiar că Townsend încearcă să evite să provoace un nou „scandal Wallis Simpson”. De altfel, ar putea el oare să-i ofere lui Margaret stilul de viață cu care este obișnuită, ca și eventualilor lor copii, fără a-i da uitării pe cei doi copii din prima căsătorie? Pe 12 octombrie, cuplul are o discuție privată de o oră și patruzeci de minute, la Clarence House. Două zile mai târziu, în timpul unui weekend petrecut la prietenii lor John și Jean Wills, iau decizia să se despartă.

Pe 22 octombrie, Margaret îi anunță despre despărțire pe Elisabeta și pe Philip. A doua zi se întâlnește cu Peter la Clarence House pentru ultima oară. La scurt timp după aceasta, adresează un mesaj sec capilor Bisericii Anglicane: „Părinte arhiepiscop, vă puteți închide tomurile. Nu mă voi căsători cu Peter Townsend. Am dorit să fiți primul informat.” Comunicatul oficial, publicat de prințesă pe 31 octombrie 1955, ține să precizeze: „Am luat această decizie complet singură...”

Oare Margaret ar fi fost mai fericită cu Peter Townsend? „Probabil că nu, va răspunde ea într-un moment de melancolie, dar mi-ar fi plăcut să încerc...” În ce-l privește, căpitanul se va căsători cu o tânără belgiancă, Marie-Luce Jamagne, în 1959, cu care va avea trei copii. Totuși, până la moarte, în 1995, nu o va uita niciodată pe „biata Margaret”.

La câteva luni după căsătoria lui Peter Townsend, în februarie 1960, regina își dă acordul pentru căsătoria surorii ei mai mici cu Tony Armstrong-Jones, un personaj monden, fotograf cunoscut în înalta societate, un tip de origine relativ modestă, nicidecum mai bun decât Townsend în afara faptului că nu mai fusese căsătorit. Mariajul, celebrat la catedrala Westminster, pe 6 mai 1960, a fost transmis de televiziuni în treisprezece țări și urmărit de peste trei sute de milioane de telespectatori. Cu această ocazie, Elisabeta II îi acordă noului său cumnat titlurile de conte de Snowdon și viconte de Linley.

Să fi revenit, în sfârșit, zilele bune pentru Margaret? În orice caz, în curând va avea parte de bucuria maternității. „Copiii mei nu fac parte din familia regală. Regina este mătușa lor, asta-i tot!” Prin aceste cuvinte, Margaret vrea să sublinieze distanța care se crease de-a lungul anilor între familia ei și palatul regal. Într-adevăr, este foarte puțin probabil ca unul dintre descendenții ei să poarte într-o bună zi coroana Marii Britanii. Astfel, a putut să-și crească cei doi copii feriți de interesul mediatic care îi urmărise pe copiii surorii ei mai mari. Din multe puncte de vedere, David și Sarah reprezintă cea mai mare reușită – probabil singura – a „prințesei blestemată”.

David vine pe lume în dimineața zilei de 3 noiembrie 1961, la Clarence House. „Bravo, draga mea!” îi spune Tony, emoționat și fericit. Regina Mamă, care nu a vrut să-și anuleze vizita la colegiul regal din Egham, declară: „Este o zi minunată, este un băiat grozav.” Deși nu este vorba despre nașterea unui vlăstar regal, la Londra nerăsunând salve de tun ca la cele mai mari ocazii, englezii consideră totuși că este un eveniment important. În jurul prânzului, BBC își întrerupe emisiunea pentru a citi comunicatul celor patru medici ai reginei. Toate cotidienele britanice vorbesc pe prima pagină despre eveniment. Astfel, *Daily Mail* își

exprimă satisfacția: „Prințesa Margaret ocupă un loc cu totul special în inima popoarelor din Commonwealth. Cu astfel de părinți, viconte de Linley va fi cu siguranță foarte talentat!” Chiar și ziarul laburist *Daily Herald* trebuie să admită: „Această naștere nu este un eveniment capital, însă poporul se bucură.”

Trei ani și jumătate mai târziu, venirea pe lume a lui Sarah Frances Elisabeth va încheia un nou episod fericit din istoria palatului Windsor. Fiica lui Margaret este al patrulea copil de sânge regal născut în primăvara lui 1964. Sarah vede lumina zilei pe 1 mai, chiar la ora micului dejun. Ca și în cazul fratelui ei, nici o salvă de tun nu tulbură odihna supușilor Maiestății Sale. Un simplu buletin este afișat pe gardul palatului Kensington: „Prințesa și copilul se simt foarte bine.”

Se spune că, atunci când a aflat că nașterea se încheiase, Tony a coborât în grădină să culeagă un buchet de narcise pentru prințesă. Totuși, povestea lor de dragoste nu va mai dura mult. Curând, nepotrivirea dintre Margaret și soțul ei devine foarte evidentă.

La începutul anilor șaptezeci, un psihanalist american interpretează doct extravaganța pălăriilor prințesei Margaret ca pe un semn al dezechilibrului afectiv. Discipolul lui Freud nu se înșală. Mariajul dintre sora mai mică a reginei și fotograful la modă se îndreaptă spre eșec, în ciuda apariției copiilor.

Tony îi deschisese soției sale porțile către lumea artelor și a spectacolului, pe care ea nu le cunoștea. Se lasă impresionată, dar îi este din ce în ce mai greu să împace viața în cadrul familiei regale cu existența de „boemă” la modă. La rândul său, lordul Snowdon este prea talentat și temperamental pentru a se lăsa modelat de rigorile familiei Windsor. Margaret se arată posesivă și extrem de geloasă. În 1969, cuplul se destramă, dar despărțirea

definitivă nu va fi anunțată decât șapte ani mai târziu. Divorțul va fi pronunțat pe 24 mai 1978, într-o indiferență aproape generală.

Pentru Margaret, a început deja coborârea în infern. În 1973, începe o relație destul de agitată cu Roderic Victor Llewellyn, un bărbat cu șaptesprezece ani mai tânăr decât ea. O fotografie a cuplului, făcută în Antile în 1976, stârnește scandalul, întărind hotărârea lui Tony de a accelera procedura de divorț. În cele din urmă, Roddy își părăsește protectoarea, în 1981, și se căsătorește cu o tânără de vârsta lui.

La începutul anilor optzeci, Margaret anticipează ieșirile de mai târziu ale Diane sau ale lui Sarah Ferguson. Jurnaliștii o vânează încontinuu: „Cu fustă scurtă sau lungă, din față sau din spate, Margaret arată îngrozitor.” Trebuie să precizăm că prințesa fumează până la patru pachete de țigări pe zi și bea peste măsură. Un biograf lipsit de considerație îndrăznește să-și intituleze cartea: *Povestea unei vieți ratate...*

Cu toate excesele și nonconformismul pe care-l afișează, Margaret nu și-a pierdut niciodată conștiința acută a rangului și a condiției sale. La Londra, locuiește într-un apartament luxos din palatul Kensington și are în serviciul său zece persoane, printre care un secretar personal. Pe măsură ce regina a dobândit urmași la tron, prințesa a coborât în lista succesiunii, până pe locul doisprezece în ultimii ani de viață.

În orice caz, continuă să-și asume, în ciuda problemelor personale, peste două sute de „angajamente” publice, acordând un interes deosebit protecției copilului, mișcărilor de tineret sau organizațiilor paramedicale. Printre altele, este președinte de onoare al Saint John Ambulance Association and Brigade și al Societății Naționale de Prevenire a Violenței Împotriva Copiilor. Un

spital din Edinburgh și unul din Toronto poartă numele ei, precum și numeroase fundații și asociații de caritate. „Prințesa blestemată” își va îndeplini întotdeauna îndatoririle oficiale, chiar și după ce, în 1993, guvernul Tony Blair o va exclude de pe lista civilă³⁵.

Încearcă să-și găsească liniștea și să-și aline suferința retrăgându-se în fiecare primăvară într-o stațiune de pe insula Mosquito, din Marea Caraibilor, paradisul celor din lumea bună. Numai aici încearcă să fie ea însăși. Oceanul, nisipul și natura paradiziacă îi redau echilibrul acestei femei sensibile. Aici se poate simți în largul ei, înconjurată de o curte fățarnică, unde se adună prieteni falși, admiratori și paraziți. Îi place mult să înoate și să-și petreacă timpul pe plajă, savurând un cocktail...

Și totuși, destinul cel crud nu doarme. În 1985, Margaret este operată de urgență de o tumoare la plămânul stâng. Trece printr-o mare primejdie, însă își revine rapid datorită constituției ei solide. Se pare că, din acest moment, încearcă să-și schimbe stilul de viață, reducând consumul de tutun. De altfel, aproape nimeni nu-i mai acordă importanță. Acum, în prim-plan se află Diana, blonda prințesă de Wales, și strălucitoarea ducesă de York, în timp ce Margaret nu mai este decât o umbră din ce în ce mai estompată, o mătușă bătrână care este invitată să joace roluri secundare, în momentele în care ceilalți membri ai familiei regale nu sunt disponibili...

Deși, odată cu vârsta, Margaret pare a face dovada unei oarecare înțelepciuni, ultimii ani de viață îi vor aduce și mari suferințe. Afectată de două atacuri cerebrale, fiind din ce în ce mai slăbită, se stinge în pace, în somn, la spitalul King Edward VII din Londra, pe 9 februarie 2002. Unul dintre apropiați, lordul St John of Fawsley,

---

³⁵ Lista persoanelor care beneficiază de fondurile alocate de guvernul britanic pentru întreținerea casei regale (n. tr.).

comentează: „A avut o viață tumultuoasă, e adevărat, dar la sfârșit, în ultimii zece ani, ajunsese oarecum «la liman».”

Prințesa de pe insula Mosquito se reîntâlnea cu fantomele castelului Glamis...

*Lusus habet finem: cygnis descendere tempus,
Duxerunt collo qui iuga nostra suo.*

Lebede cu-albe grumazuri ce-ați tras
carul meu cu credință,
Vremea e să vă opriți, jocul zglobiu s-a sfârșit.

Ovidiu, *Arta iubirii*,
Cartea III, 809-810
(traducere din latină
de Maria-Valeria Petrescu).

Repere bibliografice

CAPITOLUL I – Clitemnestra

*** *Dictionnaire de la Grèce antique*, Albin Michel, 2000.

BERTIÈRE (Simone), *Apologie pour Clytemnestre*, Éditions de Fallois, 2004.

ESCHYLE , *L'Orestie: Agamemnon – Les Choéphores – Les Euménides*, (tr. de Daniel Loayza) Flammarion, 2001.

VAN HEEMS (Gilles), *Dieux et héros de la mythologie grecque*, J'ai Lu, 2003.

CAPITOLUL II – Izabela

GOLD (Alan), *Jézabel*, Michel Lafon, 2003.

KELEN (Jacqueline), *Les femmes de la Bible*, Renaissance du Livre, 2002.

La Bible de Jérusalem, la Sainte Bible, tr. de l'École biblique de Jérusalem.

CAPITOLUL III – Cleopatra

*** *Cléopâtre*, Elcy, 2005.

BENOIST-MÉCHIN (Jacques), *Cléopâtre ou le rêve évanoui*, Perrin, 1999.

DAUXOIS (Jacqueline), *Cléopâtre*, Pygmalion, 2000.

MARTIN (Paul-M.), *Antoine et Cléopâtre: la fin d'un rêve*, Éditions Complexe, 2002.

MOSSÉ (Claude), *Les nouvelles impostures de l'Histoire*, Éditions du Rocher, 2005.

RACHET (Guy), *Cléopâtre, le crépuscule d'une reine*, Critérion, 2002.

SCHWENTZEL (Christian-Georges), *Les Pharaons d'Égypte, de Narmer à Cléopâtre*, Milan, 2002.

CAPITOLUL IV – Messalina

DAUXOIS (Jacqueline), *Messaline*, Pygmalion, 2002.

LE GLAY (Marcel); VOISIN (Jean-Louis); LE BOHEC (Yann), *Histoire romaine*, PUF, 2002.

PETIT (Paul), *Histoire générale de L'Empire romain, le Haut-Empire*, Seuil, 1978.

VEYNE (Paul), *La société romaine*, Seuil, 2001.

CAPITOLUL V – Teodora

BRÉHIER (Louis), *Le monde byzantin: vie et mort de Byzance*, Albin Michel, 1992.

GRÈCE (Prince Michel de), *Le palais des larmes*, Pocket, 2003.

MARAVAL (Pierre), *L'empereur Justinien*, PUF, 1999.

RACHET (Guy), *Théodora, impératrice d'Orient*, Éditions du Rocher, 2001.

CAPITOLUL VI – Fredegonda

BEGAT (Claude), *Frédégonde, reine sanglante*, L'Harmattan, 2004.

GEARY (Patrick J.), *Naissance de la France: le monde mérovingien*, Flammarion, 1999.

LANTERI (Roger-Xavier), *Brunehilde, la première reine de France*, Perrin, 1995.

LANTERI (Roger-Xavier), *Les Mérovingiennes*, Perrin, 2000.

THIERRY (Augustin), *Récits des temps mérovingiens*, Éditions Complexe, 1999.

CAPITOLUL VII – Isabelle a Franței

CASSAGNES-BROUQUET (Sophie), *Histoire de l'Angleterre médiévale*, Ophrys, 2000.

DRUON (Maurice), *Les rois maudits*, 7 vol., Livre de Poche, 1973.

FAVIER (Jean), *La guerre de Cent Ans*, Fayard, 1991.

LE CLECH (Sylvie), *Philippe IV le Bel et les derniers Capétiens, 1268-1328*, Tallandier, 2002.

CAPITOLUL VIII – Lucrezia Borgia

BURCKARD (Johannes), *Dans le secret des Borgia, 1492-1503*, tr. de Joseph Turmel, Tallandier, 2003.

CHAUVEL (Geneviève), *Lucrece Borgia, la fille du pape*, Pygmalion, 2000.

CLOULAS (Ivan), *Les Borgia*, Fayard, 1987.

HEERS (Jacques), *La cour pontificale au temps des Borgia et des Médicis: 1420-1520*, Hachette Littératures, 2003.

CAPITOLUL IX – Margareta de Valois

*** *Mémoires de Marguerite de Valois*, présentés par Yves Cazaux, Mercure de France, 2004.

BORDONOVE (Georges), *Les rois qui ont fait la France, Henri IV le Grand*, Pygmalion, 1997.

CASTELOT (André), *La reine Margot*, Perrin, 1999.

CLOULAS (Ivan), *Catherine de Médicis: la passion du pouvoir*, Tallandier, 1999.

DELORME (Philippe), *Histoire des reines de France, Marie de Médicis*, Pygmalion, 1998.

GARRISSON (Janine), *Marguerite de Valois*, Fayard, 1994.

CAPITOLUL X – Christina a Suediei

*** *Maximes de Christine, reine de Suède*, préface de Chantal Thomas, Rivages, 1996.

GOBRY (Ivan), *La reine Christine*, Pygmalion, 2001.

HEYDEN-RYNSCH (Verena von der), *Christine de Suède: la souveraine énigmatique*, Gallimard, 2001.

KERMINA (Françoise), *La reine Christine*, Perrin, 1998.

QUILLET (Bernard), *Christine de Suède*, Fayard, 2003.

CAPITOLUL XI – Catherine-Charlotte de Monaco

CARS (Jean des), *Il était une fois Monaco*, Éditions du Rocher, 1996.

DECAUX (Alain), *Monaco et ses princes*, Perrin, 1997.

DELORME (Philippe), *Les Grimaldi, 700 ans d'une dynastie*, Balland, 1997.

DUMAS (Alexandre), *La princesse de Monaco, vie et aventures*, Roissard, 1987.

CAPITOLUL XII – Ecaterina II a Rusiei

*** *Catherine II: correspondance*, Mercure de France, 2001.

CARRÈRE D'ENCAUSSE (Hélène), *Catherine II*, Bayard Centurion, 2005.

OLDENBOURG (Zoé), *Catherine de Russie*, Gallimard Folio, 1986.

TOLSTOÏ (Tatiana); DOLLÉ (Joëlle), *Catherine II et son temps*, Mango, 1999.

CAPITOLUL XIII – Carolina de Brunswick

FASER (Flora), *The unruly queen*, John Murray Pub., 2004.

MAUROIS (André), *Histoire d'Angleterre*, Fayard, 1978.

CAPITOLUL XIV – Isabela II a Spaniei

BENNASSAR (Bartolomé), *Histoire des Espagnols*, Armand Colin, 1985.

BRODER (Albert); CHASTAGNARET (Gérard); TEMIME (Émile), *Histoire de l'Espagne contemporaine de 1808 à nos jours*, Aubier-Montaigne, 1979.

URDIEL (Isabel), *Isabel II. No se puede reinar inocentemente*, Espasa-Calpe, 2004.

VILAR (Pierre), *Histoire de l'Espagne*, PUF, 1971.

CAPITOLUL XV – Marie Bonaparte

BERTIN (Célia), *Marie Bonaparte*, Perrin, 2004.

BOURGERON (Jean-Pierre), *Marie Bonaparte et la psychanalyse: à travers ses lettres à René Laforgue et les images de son temps*, Honoré Champion, 1993.

BOURGERON (Jean-Pierre), *Marie Bonaparte*, PUF, 1997.

CAPITOLUL XVI – Margaret a Marii Britanii

BERN (Stéphane), *God save the Queen!*, Michel Lafon, 1998.

DELORME (Philippe), *La Reine Mère, légendes et vérités*, Balland, 2003.

MEYER-STABLEY (Bertrand), *La véritable Margaret*, Pygmalion, 2000.

MEYER-STABLEY (Bertrand), *La vie quotidienne à Buckingham, de Victoria à Elisabeth II*, Hachette, 2001.

MONSIGNY (Jacqueline); BERTRAND (Franck), *Moi, Elisabeth II, reine d'Angleterre: Mémoires apocryphes*, Michel Lafon, 2005.

WILSON (Andrew Norman), *Grandeur et décadence de la maison Windsor*, Presses de la Cité, 1993.

Cuprins

Prezentare

I. Clitemnestra (secolul al XII-lea î.Hr.) Criminală și infidelă

II. Izabela (moartă în 841 î.Hr.) Idolatră și blestemată

III. Cleopatra (69-30 î.Hr.) Fermecătoare și fatală

IV. Messalina (cca 25-48 d.Hr.) Desfrânată și crudă

V. Teodora (cca 500-548 d.Hr.) Cumplită și nesătulă

VI. Fredegonda (cca 545-597) Frenetică și ambițioasă

VII. Isabelle a Franței (1292-1357) Jignită și răzbunătoare

VIII. Lucrezia Borgia (cca 1480-1519) Voluptuoasă și sublimă

IX. Margareta de Valois (1553-1615) Savantă și libertină

X. Christina a Suediei (1626-1689) Greu de atins și ambiguă

XI. Catherine-Charlotte de Monaco (1639-1678) Explozivă și tragică

XII. Ecaterina II a Rusiei (1729-1796) Imperială și depravată

XIII. Carolina de Brunswick (1768-1821) Nonconformistă și rătăcitoare

XIV. Izabela II a Spaniei (1830-1904) Fierbinte și nestatornică

XV. Marie Bonaparte (1882-1962) Liberă și nesatisfăcută

XVI. Margaret a Marii Britanii (1930-2002) Nefericită și fragilă sufletește

Repere bibliografice